

Handwritten signature

26

Jaunā Gaite

275

ZIEMA 2013

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRĀJUMS KULTURAI UN BRĪVAI DOMAI

VOL. LIX, No 4, ISSUE 275
2013

Jaunā Gaita, published since 1955, is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief:

Rolfs Ekmanis
Phone/Fax: 928-204-9247
rekmanis@gmail.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Associate Editor:

Juris Žagariņš
Phone: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Contributing Editors:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Silenieks, Juris Šlesers, Linda Treija,
Lilīta Zaļkalne

Business Manager:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

JG home page:

<http://zagarins.net/JG>

Subscription rates (USD = CAD)

1 year \$39.-
2 years \$76.-

Single issues \$10.-

JG is indexed in *MLA (Modern Language Association) International Bibliography* and *Latvijas Preses Hronika (Chronicle of Latvian Publications)*.

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

**Contributions are tax-deductible
in the USA.**

Printed by TigerPress
East Longmeadow, MA, USA

ISSN 0448-9179

60. GADAGĀJUMS ZIEMA 2013

4. (275) NUMURS

S A T U R S

- 1 Voldemārs Avens – Dagmāra Vallena
- 2 Leons Briedis – Imants Auziņš
- 3 DZEJA – Imants Auziņš, Dace Micāne-Zālīte
- 9 Rita Grendze – Magda un Agnese
- 10 Sabīne Košeļeva – Niere taukos
- 12 Anda Kubuliņa – Pūpola dvēsele Salējs
- 14 Una Alksne – Estētisms Bārdas lirikā VI
- 17 Mārtiņš Lasmanis – Kārļa Egles piezīmes II
- 22 Sandis Laime – Raganas Latvijā III
- 26 Olga Procevska – Kas ir intelektuāļi
- 30 MĀKSLA – Linda Treija – Ārzemju latviešu jaunāko paaudžu mākslinieki
- 30 Kārlis Rekevics – Bez nosaukuma
- 32 Ilga Leimane – Profili
- 34 Linda Treija – Ilmārs Blumbergs
- 35 Ilmārs Blumbergs – Es nemiršu
- 36 Māris Brancis – Laimonis Mieriņš VII
- 39 Māris Brancis – No tēvu zemes raugoties
- 40 Jānis Zuntaks – Novakare
- 43 VĒSTURE – Rolfs Ekmanis – RFE/RL
- 48 DAŽOS VĀRDOS (vg) (ie) (al) (fg) (mb) (re)
- 60 NO LASĪTĀJU VĒSTULĒM
- 61 KIBERKAMBARIS – Rīga Retour (jž)
- 64 GRĀMATAS – Valters Nollendorfs / Astrīda Straumane – Par Annas Žīgures VIŅI
- 67 Franks Gordons – Aizmirstie karavīri ebreji
- 69 Lāsma Ģibiete/Anete Braufmane – Par levas Dāboliņas LIETA LR2
- 71 Lāsma Ģibiete – Par Arno Jundzi
- 72 Lāsma Ģibiete – Par F.S. Ficdžeraldu
- 75 Voldemārs Avens – Rumpētera zīmējumi
- 75 ERRATA
- 76 JG LABVĒĻI
IN THIS ISSUE – (jž)

Ilmāra Blumberga vāks
Maketētājs Juris Žagariņš

JG pateicas par PBLA KF un labvēļu atbalstu

DAGMĀRA VALLENA

1928-2013

ir tālu iets
ir daudz kas padarīts
pļava nopļauta
siens sagrābts gubiņās
pa baltu kājceliņu
mikrofonu rokā
ceļš ir īss
aiziet Dagmāra
uz studiju debesīs

Voldemārs Avens

IMANTS AUZIŅŠ

1937-2013

Mūždien

Imantam Auziņam

No mirkļiem, nīcīgiem un sīkiem,
Tu savas dzīves nīti sien.
No visiem saviem darbarīkiem
Dievs Tevi izraudzījies: lien
Vien sakās, valgos, arklos, laužņos
Un izkopts kātos un – ak, dies! –
Kā viņam vienmēr mūs gan skauž: tos,
Kam nevajaga pat „paldies”,
Bet dienas septiņas ar darbu,
Kas dara spirtu: mirkli vien,
Ko mūžība kā ubagtarbu
Pār plecu pārmet sev mūždien.

Leons Briedis

2013. gada 24. augustā, Ilģuciemā

IMANTS AUZIŅŠ

PĻI!* – 1905

Zem smaga akmens guļam
mēs, deviņi.
Bet jūra kā vienmēr gar krastu kuļas,
bet jūra bango un šalc, un klusē.
Mums – dusēt.

Jūs jau zināt:
par dzīvi var būt dažādi viedokļi.
Mūs iedzina zemē
cara Krievijas isākais viedoklis:
Pļi! –

Pļi! –
tos, kas viņu emisārus padzinuši.
Pļi! –
tos, kas savu zemi savās rokās paņēmuši.
Pļi! –
tos, kas savu domu domājuši.
Pļi!
tos, kas krievu caru nava mīlējuši.
Pļi!
tos, kas cilvēkcieņu pazinuši.

Pļi! –
Jo bez tam – tik grūts starptautiskais
stāvoklis (tikko Japānā pazaudēts
karš...). *Pļi!* Jo Baltijai būs mūžīgi
būt Krievijas impērijas sastāvdaļai...

Pļi! –
Un visā Latvijā simti tā guļ
zem akmeņiem, priedēm un bērziem.

Mīļā jūra,
nolādētā jūra.

No krājuma *Skumjais optimisms* (1968)

**Pļi!* (krieviski: *Плю!*) ir pavēle: *Šaut!* jeb (atklāt) *Uguni!*

* * *

Pār Lielupes tēraudzilajiem lokiem
Lido lapas – dzeltenas, sarkanas.
No Rastrelli stādītajiem kastaņkokiem
Krīt brūni kastaņi Rundāles parkā.

Turpat pie skaņas un baltas skolas
Pār bērnu šaurajiem pleciem
Dēj spīdīgas pērnās vasaras olas
Kastaņa, gadsimtiem veca...

Es nolieku somu un apstājos brīdi.
Te ceļa beigas un sākums. –
Šīs desmitiem varu mīdītās grīdas!
Šīs vesela gadsimta vākums!

Laiks septembra rāmajā skaistumā ierit.
Vēl darīt, vēl steigties, vēl cerēt!
Sēž diena uz kastaņu olām tik mierīga
Un nezina pati, ko perē.

Jau jauna ir izteka. Tikko bij ieteka.
Es nokratu smeldzi un ceļos, –
Kur visi kā sarkanas asinis ietekam
Šīs zemes dzīslotos ceļos.

No krājuma *Skunjais optimisms* (1968)

KAD TEVI MĪLU

Kad tevi mīlu, pat zvirbuļus mīlu,
jo saprotu: zvirbuļiem jāčiepst,
lai nebūtu klusums, kad klusējam
mēs.

Kad tevi mīlu, pat lietavas mīlu,
jo saprotu: pasaulē siltuma
pietiek, un labi, ja reizēm ir
vēss.

Kad tevi mīlu, pat akačus mīlu,
jo sausā laikā grāvjos nav ūdens
un purvos nāk brieži dzert.

Kad tevi mīlu, pat kaķus es ciešu,
jo saprotu: pasaulē kādam pa naktīm
ir jādodas peles ķert...

Kad tevi mīlu, šķiet: ne par matu
nav alksnis slīktāks kā palmas
vai cipreses zars.

Kad tevi mīlu, kad tevi mīlu –
pat dzīvot šai pasaulē var!...

No krājuma *Skunjais optimisms* (1968)

**MIRKLIS
PIE MĒMELES**

Augstu saule stāv – nenorietoša,
Lejā upe blāv – ievās ziedoša,
Vidū dvēsele – visu dziedoša,
Daudz ko zinoša, sevi – minoša,
Sauli kūstošo, upi plūstošo...
Ai, kā straume skrien!
Steidzies – irkli mērc,
Tas ir mirklis vien! –
Dzīvot mirkli vērts:
Tādu ziedošu, nenorietošu,
Bet ar dvēseli – visu dziedošu.

No krājuma *Atskārsme* (1986)

* * *

Mums visiem ilgi jāzied –
tik ilgi, cik vien var;
un, protams, augļi jānes –
tik ilgi, cik vien var;
kad augļu nav, ne ziedu,
kad salna tevi skar:
vēl uzsvilpo, vēl dziedī –
tik ilgi, cik vien var!...

No krājuma *Atskārsme* (1986)

* * *

Ikviens mēs pasaulē ejam
Ar savu dvēseles satvaru:
Ar saviem kalniem, lejām,
Ar saviem sēkļiem, atvāriem.

Un paši sevi tiesājam
Nepielūdzami, skarbi.
Turpinām dieva iesākto,
Bet diemžēl nebeigto darbu:

Sevi veidojam tālāk,
Bet citreiz – no pašiem pamatiem
Granītā, ģipsī, mālā,
Un tas – viens no grūtākiem amatiem.

Atkal vakars vienu
Daļu no dzīves cērt,
Granīta šķembu – dienu
Žēlot nav vērts.

No krājuma *Jaunu rītu lauki* (1966)

* * *

Miers lai tavām piekusušām krūtīm. –
Dienai cauri gāji grūti,
Vakars melnē rūtīs.
Vai tev debess pāri slienās,
Vai tu nīki četrās sienās, --
Tā bij tavas dzīves diena.

Steidzi, skrēji – nebij vaļas.
Diena tumša, diena zaļa,
Klusa, skaļa –
Kuram daļas?
Tev ir daļa. Tava diena.
Neatsaucama un viena.

Vakars, melnais lakats, sienas.
Galā diena.

Cauri nevaļai un vaļai
Stipra paliek tava daļa:

Ir kaut kas, kur nepieviļas –
Cilvēcība klusa, dziļa.

No krājuma *Skumjais optimisms* (1968)

BEZGALĪGĀ

Daudz skaistuma uz pasaules,
Deg ziedu uguns kuri.
Bet, Latvija, sen zinu es:
Vistiprāk mani turi.
Kas grib, lai tevi mazu sauc,
Varbūt pat nopeļ spīvi,
Bet lielāka tu esi daudz
Par mūsu īso dzīvi.
Es tavās ārēs ienāku
Kā okeāna dzilēs;
Ne kartes mazo ielāpu –
Sirds lielu zemi mīlēs,
Ik katru dienu ejamu
Caur sētu, ciemu, Rīgu:
Bet mūžā – neizejumu.
Un tāpēc – bezgalīgu.

No izlases *Št zeme, tavš skūpstš un krāsns sarkanā mute* (1987)

DACE MICĀNE-ZĀLĪTE

**KAD LATVIEŠI,
PACIEMOJUŠIES LATVIJĀ,
AIZBRAUC ATPAKAĻ
UZ SAVĀM MĪTNES ZEMĒM**

Izdzisuši uguns kuri,
Taureņi aizlidojuši.
Viņi te bija –
Kā līgavu Latviju
Noskūpstīja.

Vecajā rijā ugunij
Krāsni acīs ieskatījās,
Rudzu maizi cepa no māla un
Krūtis ar kadiķi
Apsvētīja.

Pilādzi noglauda,
Kurš nosarcis viņus
Pavadīja.
Izdzisuši uguns kuri,
Taureņi –
Aizlidojuši.

* * *

Jums Amerika atvērta kā bizonādas gērēts tīstoklis,
Mums bērzu meijas, izlaidumī, stārķu mājoklis
Un dzeltenrapšu lauku saules spogulis.

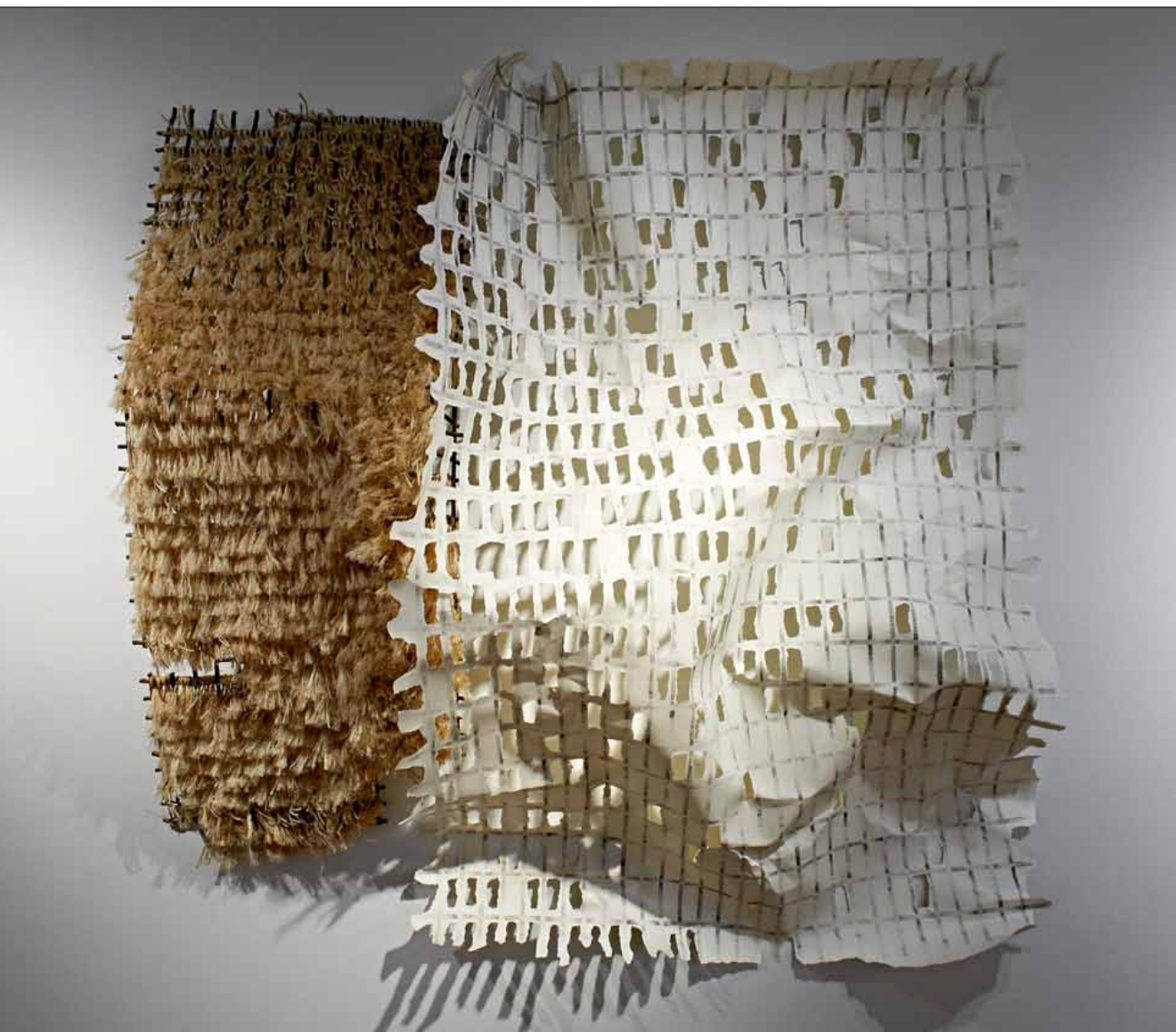
Jums okeāna vēji maigi dziesmu auž –
To gliemežvāks un palmas vējā rotā.
Jums kalnu kupri nesā saules rietu ēnas,
Tik garas, maigas kalnu grēdu sētas,
Ar indiāņu rakstiem apsvētītas vietas,
Ar zīmēm ievilkām uz cietas alas sienas,
Ar kalnu pārejām, kas smieklus
Ar zelta smiltīm izsijā un pietur,
Kā zelta matadatu burvīgi to iedur
Pašā saules mezgla pītā pīnē,
Un vēju, miglu, sauli, lietu zilē.

Mēs laivā mēram Daugavu – ne upi,
Bet Daugavu, kas nēsā vasaras un dienas –
Ar melnu viļņu jostu sietas, greznas
Māras prievietīņu, kroņu, piekariņu,
Kokļu, dūdu trejdeviņu
Kalnā kaltu baltdieniņu –
Iemērītu katram vienu
Vasarīņas dienu.

Ziedu, margrietīņu
Pārlapiņu – mīlu,
Pieclapiņu ceriņzieda
Rūgti mutē sazelētu
Cerībiņu.

Daugaviņu, mūsmāmiņu,
Tav' māsiņu, tuvu tālu,
Dziedātāju auklētāju,
Arī tavu sargātāju –
Tavā pusē atbalsoja
Kad es saucu labu dienu
Tev dodama pār deviņām jūriņām,
Pār deviņiem smilšu kalniem,
Pār deviņiem zelta dārziem,
Pār deviņiem šķērsu mežiem,
Pār dimanta zvaigžņu laukiem
Uz krauklīša zelta spārna
Līdz tavām namdurvīm.

Dace Micāne-Zālīte ir dzejgrāmatas *Vāveru gane* (2011) autore.
Skat. JG268(2012):67-68.

**Rita Grendze. *Magda un Agnese 2*. 2012. Sizals, tērauda režģis, grafīts uz papīra
152,4 x 127 x 30,5 cm**

Foto: John Granata. Par mākslinieci skat. 31. lpp.

Sabīne Košeļeva

NIERE TAUKOS

Annužas dzīves trīs lielākie prieki ir pamosies un konstatēt, ka nesāp mugura, ir normāla vēdera izeja, kā arī sarkanais „Marlboro”. Viņai patīk neviena netraucētai apsēsties savā aukstajā virtuvē uz grīlīgā ķebļa, nolikt uz galda papa izrakstīto sudraba pelnu trauku un nestadozīgi piebeigt stipro smēķi, it kā šoreiz tas tik tiešām būtu pēdējais šai velna dzīvē.

Annuža paņem savās mezglainajās, viegli trīcošajās, bet vienmēr glīti manikūrētajās rokās sērkokciņu un aizdedz cigareti. Ieliek sērkokciņu pelnu traukā kā tādu no ligzdas izvēlušos putnēnu un sparīgi izpūš gaisā dūmu strūkliņu. Annuža pīpēšanā nav nekāda iesācēja, viņa velk jau visu mūžu, tas ir vienīgais aizliegtais prieciņš, ko viņa vēl atļaujas, turklāt tagad, kad savu žūpīgo Jorenu norakusi zem zemes, nav neviena, kas varētu pārnest. Vienīgais krenķis ir mazbērni, kas varētu ierasties un pieķert viņu šajā nedarbā, bet pārāk bieži jau viņi arī nenāk, tikai tad, kad ir kādi svētki vai slinkums pašiem gatavot, žūļki tādi.

Annužas nagi ir tādā formā kā mandeles. Manikūru viņa taisa pati. Annužai derdzas svešu cilvēku pieskārieni, tāpēc viņa neiet pie ārsta, manikūra, pedikūra, friziera. Ar visu vairāk vai mazāk tiek galā pati.

Rakstainais sudraba pelnu trauks ir vienīgā lieta, kas Annužai saglabājusies no papa. Cetrdesmit devītajā viņu izsūtīja uz Vorkutu, un vairāk neviens viņu netika redzējis. Annuža mīlēja savu papu kā negudra. Viņš bija gara auguma, tumšiem matiem, gluži tādējiem pašiem kā Annužai, un stiprām jo stiprām rokām. Viņam piederēja automobiļu darbnīca, kur mazā Annuža mēdza vasarās pusdienlaikā iegriezties, lai aiznestu papam mātes sagatavotās pusdienas. Pēcāk šī pati darbnīca bija iemesls, kāpēc papu aizsūtīja Krievijas tālēs.

Vorkutā Annužas paps strādāja akmeņogļu raktuvēs. Iesākumā, protams, bija pavisam čābīgi, bet tad viņš iepazinās ar nometnes virtuvieni Marusju un dzīve ieguva tīri ciešamu nokrāsu. Tik ciešamu, ka viņiem ar Marusju piedzima divi rakari – Kirils un Pavļiks. Mājinieki par to uzzināja tikai pēc papa nāves no Marusjas vēstules. Viņiem paps gan sen jau bija beigts un pagalam, jo rakstījis viņš netika, tāpēc pēc visiem šiem gadiem,

uzzinot ko tādu, viņu jūtas bija dalītas. Sa-protams, ka ne siltai zupai, ne siltam sievieša gurnam pie sāniem nav ne vainas, vēl jo vairāk, ja atrodies kaut kur ellē ratā un augu dienu dzīvojies pa pazemi, bet kā tad Annuža? Kā tad māte, kurai vienai pašai bija jāskolo un jābaro trīs bērni? No acim prom, no sirds laukā? Tiešām tā? Vai arī tas vienkārši ir vīrieša cilvēka prāts, un iepūt?

* * *

Sestdiena. Šodien Annuža pamodusies vēlāk nekā parasti. Sēd uz grīlīgā virtuves ķebļa, dzer savu šķīstošo kafiju no krūzes ar kaķiem, ko iedāvājusi mazmeita, un pa loga šķirbiņu dzird, kā lejā kaimiņienes atkal kaut ko pļeterē. Kaimiņienēm patīk pļeterēt, un savā pļeterēšanā viņas allaž cenšas iesaistīt arī Annužu, bet viņa neļaujas. Attrauc, ka jāsteidzas, un prom ir. Annuža labāk izvēlas dienas vadīt viena vai arī pļeterēt ar saviem neskaitāmajiem istabas augiem. Tie vismaz viņu netramda un nerunā kaut kādas aplamības. Annuža ciest nevar tukšas plāpas tikai plāpāšanas pēc. Tāda vajadzība viņai ir sveša.

Sestdienas ir Annužas mīļākās dienas. Nav jāiet uz darbu, priekšā ir vēl viena brīvdiena, un tirgus ir atvērts gandrīz tikpat ilgi kā darba dienās. Tirgus ir viens no brīvdienų rituāliem. Lai kāds aiz loga būtu laiks, viņa kāpj iekšā tramvajā, tikpat grīlīgā kā virtuves ķeblis, un dodas iepirkt sev gardumus. Divas rabarberu bulciņas, tās viņai garšo vislabāk, saujiņu žāvētu dzērveņu, roziņu, cukurotu riekstu un mandeļu. Lieso sieru, paniņas un, protams, sarkano „Marlboro”.

Darba dienās Annuža uz tirgu nevar paspēt, jo jāiet uz darbu. Darba dienās viņa kāpj autobusā un kratās uz otru pilsētas galu, kur atrodas viņas meitai piederoša aptieka. Annuža ir atbildīga par telpu un logu tīrību, plauktu kārtību, kā arī par to, lai rajona sievām un vīriem būtu izmērīts pārāk augsts vai zems, kā nu kuru reizi, asinsspiediens. Te gan no pļeterēšanas izvairīties nu nekādi. Jāuzklausa visas sāpošās locītavas, hemoroīdi, mazās pensijas un tā tālāk. Dienas beigās Annuža vienmēr jūtas vismaz uz pusi vecāka un slimāka, nekā bija no rīta. Jaunībā viņa gribēja būt māsiņa, tagad nu vecuma galā šāda iespēja viņai gandrīz ir.

Par savu dzīvi Annuža gan nesūdzas. Viņa saka, ka savu mūžu nav dzīvojusi tik labi kā tagad. *Es taču dzīvoju gandrīz kā niere taukos, būtu grēks par ko sūdzēties, viņa mēdz sacīt. Pensija plus alga, ko viņa var tērēt pēc*

Sabīne Košeļeva

saviem ieskatiem. Ne žūpīgā Jorena, ne bērnu, kas jāaudzina, ne vairs arī kaķīša. Kaķīti gan gribētos, bet jaunu vairs neņemšot. Kas tad par to rūpēsies, kad Annuža aizies pie papa uz debesīm? Visiem taču ir pašiem sava dzīve galu galā.

Otrs sestdienu rituāls ir Jorena apgrābstišana. Gribi vai negribi, bet Jorens jāapgrābsta ir, citādi ļaudis atkal sāks mēļot, ka Annužai par Jorenu nosplauties, nu, gluži kā toreiz, kad viņš galīgi sadzēries vandijās apkārt pa rajonu un visur, kur sagribēja, atlaidās pačūcēt. Kāpņu telpā, zem smiltsērķšķu krūmiem mājas priekšā, pagrabā. Un tad Annužai jāskrien un jāvāķi šitāds zildegunis, kas ij ne tik, cik melns aiz naga neko nenovērtē, tikai pieprasa, pieprasa, pieprasa. Labi vien ir, ka Jorens sadomāja pats nomirīt, citādi Annuža ilgi šito tramdišanu vairs neizturētu.

* * *

Annuža uzkrāso lūpas, tumši sarkanas kā pārgatavojušies ķirši, un lūpu krāsas pārpalikumu nosusina salvetē. Viņai ir pilnas atvilktnes un somiņas ar salvetēm, kurām abās pusēs rēgojas dzīslaini plāno lūpu nospiedumi. Šo viltību Annuža iemācījās no savas mātes, tā pasargā zobus no nosmērēšanās ar lūpu krāsu. Pēc tam viņa ieliek karpēs supinatorus, salīmē uz varžacīm plāksterus, šā kā tā deformējušies pirksti sāpēs, it kā pats sāntans pa tiem dancotu, bet profilaktiskais minimums gribot negribot ir jāveic. Uzliek hūti, uzrauj plašķi un ir gatava doties uzdzīvē. Osteoporozē par sevi šodien manīt neliek, vējš izdzēnājis mākoņus, lai ļaudis varētu sasveicināties ar pēdējo rudens sauli, turklāt arī

klaču bābas kaimiņienes ir nozudušas. Dzīve šodien ir vēlīga.

Pie tirgus Annužu sagaida ruds runcis ar vienu aci. Velns viņu zina, kur palikusi otra, bet ar vienu ir gana, lai viņš Annužu pazītu. Piesteidzas klāt, pieglaužas pie kājas liela un vaicājoši lūr ar savu vienu vienīgo redzokli. *Pinci, pinci, kur tad tu tā aci pazaudēji?* – Annuža katru reizi rudajam vaicā, bet, atbildi nesaņēmusi, dodas iekšā tirgū.

Pielādējusi pilnu kuli ar labumiem, Annuža ir gatava mājupceļam. Viņa rūpējas arī par rudā uzdzīvi, un katru reizi, pirms dodas uz tramvaju, lai brauktu atpakaļ pie saviem istabas augiem, viņa apstājas pie lielajiem dzelzs vārtiem un uzcieņā vienaci ar gabiņu nierēs.

Divas nieres taukos stāv pie tirgus vārtiem un rudenīgajā saulē bauda dzīves mazos priecīgus.

Vēl tikai jāapgrābsta Jorens, tad – rabarbera bulciņa, žurnāls, seriāls par dakteriem un sarkanais „Marlboro”. Dievs dod, kaut rītdien nesāpētu mugura. Jāizmazgā un jāsaugludina veša, jāpārstāda orhidejas un, ja pietiks spēka, jāieiet vannā.

Jāieiet vannā, Annuža nomurmina un pagriežas, lai atgrieztos tirgū. Jānopērk skuju ekstrakts. □

Žurnālistikas studijas LU Sociālo zinātņu fakultātē un Rakstniecības studiju maģistrantūru Liepājas U. beigušā Sabīne Košeļeva publicējusies *Kurzemes Vārda* kultūras sadaļā, *Kultūras Dienā* un <atori.lv>, no kuriens pārpublicēta „Niere taukos” un arī attēls.

Anda Kubuliņa

PŪPOLA DVĒSELE LĪDZĀS PĀRREDZOŠAI SKAIDRĪBAI

Māra Salēja un Edvīna Raupa ienākšanu literatūrā šķir apmēram 10 gadi: Raups parādījās 80. vidū, Salējs 90. gados. Salēja uznāciens iekrita bridī, kad jaunās paaudzes literāti sāka savu tradīcijas pārrāvumu, demonstrējot neglītās estētikas, postmodernisma plašumus. Bet abus dzejniekus vieno dziļš respekts pret formu, abi saucami par jaunākās latviešu dzejas formas reformatoriem: Raups ar visa veida pāresumiem, pacelšanu izteiksmes dominantē un spāņu kultūrā pasmelto simbolu koncentrēto valodu atklāja pilnīgi jaunas dzejas frāzes iespējas, kamēr Salēja fragmentārisms izrietēja no nepilno teikumu konstrukcijām. Viņa pirmā grāmata *Māmiņ, es redzēju dziesmu* (1999), aktualizēdama sirdssiltumu cilvēku attiecībās, reizē bija un reizē nebija tradīcijas pārraušanas norišu atbalss. Raupa lirikai piemītošā nāves simbolu blīve, ko noteica spāņu tradīcija (par to vēlāk), nāca kā pilnīgi kas nebijis pie latviešiem un nav saistāma ar 90. gadu jauno literatūras neglīto estētiku.

Salēja pirmajā grāmatā – neplēšoties – līdzās pūkainam maigumam dzīvoja netīrās pasaules melnums tāpat kā Raupa otrajā krājumā *Dzīvo-Damies* (1995), taču abiem tas pastāvēja kā esamības daļa, ko liriskais „es” redz, ar tās esamību rēķinās, taču sevī neielaiž, ar to nestrīdas. Pēc principa – katram savs. Tāds poētiskais uzstādījums rezultēja, ka netīrais, neglītais rezonē kā cilvēku mulsums pārejas laika jauno realitāšu priekšā (kamēr vairumam – kā visautļautība pārprastas brīvības,

novitātes vārdā). Tā abu fragmentārisms, kas Salējam saistās ar pasaules sašķeltību (poētiski – sintagmas pielīdzinājums teikumam, punkta pārdaudzums), to tomēr nesasīnāja – klusināja liedējošā atvērtība, spēkpilnais mīlums un saskaņa ar Eiropas kristīgajām vērtībām, tāpat arī saudzība pret otru saskarsmē. Nē, pārejas laika aukstais cinisms nepazuda, bija gana spilgti vispārināts, taču sirsnības spēks, stingri nosvērtā atvērtība un līdzcietība pulsēja kā dzīvs dadzis pretī pārējošiem saukļiem vai pamiršiem (*nevaru noturēt runāšanu*). Programmātiski šo cilvēcisko, arī mākslinieka neatkarību Salējs aktualizēja otrā krājumā *Mana politika* (2001, trimdas dzejnieces Anna Dagdas Fonda balva), izspicējot tolaik populāro „nē” mākslas angažētībai. Teica viņš to nosvērti, atšķirībā no Jāņa Elsberga un viņa faniem. Daudzpusīgā apdāvinātība, pasaules, cilvēku un lietu samēru redze, plašais kultūras apvārnis (līdzās literatūrai arī tēlotāja māksla, mūzika), personības šarms kopā ar darbīgu atbildību par mākslas vietu kapitālisma apstākļos izvirza viņu par jauno žurnāla *Luna* bezgalas redaktoru. Jaunais statuss rada jaunas iespējas, sevišķi tulkošanā, taču uzliek arī papildus uzdevumus un organizatoriskos pienākumus. Sevišķi tādām, kas mēģina sasiet pārrautās literāro paaudžu saites. Tā skaidroju Salēja lēno gaitu līdz trešajai grāmatai *Nedaudz vairāk* (2013)¹, lai gan regulāri sastapos ar viņa poļu, lietuviešu atdzejojumiem, arī oriģinālliriku un kolēģu darbu interpretācijām.

Garie gadi starp otro un trešo krājumu nobriedināja Salēja sabiedrisko, arī māksliniecisko personību. Tēlā iestrādāto parādību precīzā redze un pārmaiņu konkrētība, savdabība, ko sastapt var jau pirmajā grāmatā un ko, domāju, stiprināja pamatizglītība tēlotājā mākslā, nu tika iekļauta plašākā skata

¹ Māris Salējs. *Nedaudz vairāk*. Rīga: Mansards, 2013.

Edvīns Raups

Māris Salējs

leņķī, lai nezustu ne cikliskās, ne arī it kā gaistošās pārmaiņas, lai viss tur skanētu kā cilvēces mūžīgās darbības daļa ar labo, tāpat ēnas pusi, ar plūstošām pārejām starptām. Jā, Salējam pārejas ir plūstošas, kā piederības dzejā ar vizuālā, emotīvā dominantu. Mērogs vietām atgādina mēģinājumus tuvoties Ulža Bērziņa atvēzienam, ko gan Salējs īsti nesasniedz un nefokusējas uz demiurgu, bet gan uz „es-tu”, uz pavarda silto apli. Skats pārslied neplītajam, nenoturīgajam, ciniskajam kā nebūtiskiem – apla mumiozais starojums tādai reakcijai gana stiprs. Grāmatā sarukusi jaunības mīļīgā ironija, ja tomēr parādās, tad klāt tai nācis zināms asumiņš (*es skumstu par sevi – ka manis vairs nav*), toties uzniirst un virkņējas dzīvās bezvārda pasaules, kas *melnējot zariem slienas pret debesīm*. Mēmās dabas plašums, ciklisko pārvērtību precīzs ievērojums liriskās situācijās uzbur krājuma daudzlīmeņa pretstatījuma sietu (*ai – mana dzimtene sārtenā esības plūsmā*), izsijājot un uzburot poētisko Visumu mīļīgām kontūrām, arī mūsu tik jauko, kaut daudzkārt slānīto un pelto, esību. Emotīvās pārejas, teiksim, skumju biežēšana nogurumā, tā nokratīšanu grāmatas „es” pānāk, koncentrējoties ieejai iekštelpā, t.i., pašanalīzē. Tā pasargā no grūtsirdības, vairo izpratni par saderības principiem. Un *gaiss atkal plūst pilns biezu/putojošu smieklu/viens mirklis. gaist kā mūžība*. Neņurkstot, neizplūstot, bet starojot gaišo arī tad, kad *debesis ietērpjas putnos sēros*. Dvēsele – kaut greiza un tizla / *aug. un vēlas būt koks // tavam tumstošam gaisam / putnam kas gaisā aizskan* arī ciešanu un smaguma brīžos. Viegluma, dvēseles tēli (putns, pūpols, puteklis, kurš *dejo starā / un mirdz nekam, cīruļa dzirksti gaisā, pieneš zeltainā pūka*) krājumā ir gan organiski, gan ar koncepta svaru „es-tu” apla raksturojumam, bieži tērpdamies dzeltenā, izteikdamies kustībā, darbībā. Turklāt Salēja aplim nozīmīgs ir klusums, kurā tieši saplaukst dvēsele, liriskās situācijās tomēr neizplūstot sentimentā, nekļūst smaga, nenogrimst sajūtu laiskumā, bet trīsuļo un intelektuāli rosās, tuvinot dzejnieka zīmēto iru estētisma krastam un tad atkal – ar reminiscencēm – saucot to atpakaļ pienākumā (*izvilkt rokas no vaska*).

Grāmatas nosaukums *Nedaudz vairāk*, manuprāt, akcentē ne tik daudz divata apla intensitāti (kaut arī to), kā pavisam ko citu – jaunu šķautni mūsdienu izjodzītā virieša identitātē – vajadzīgu turpmākai pastāvēšanai. Jauna tā, stingri ņemot, nemaz nav, tāda tā nostājas tikai uz šodienas plurālā relativisma fona, ko daļēji dzemdēja karš (aktualizē

tulkotais K.K. Bačinskis) un pēckarš, izjaukdam dzimumu līdzsvaru un pasaules dalījumu. Šķautne bīstami zalgo apstākļos, kad stiprais dzimums top pārvērsts par ilgotu ciemiņu jebkurās un daudzās mājās, ļogot un sašaurinot tā patības pamatu – pavarda sarga funkciju; brīdinot zalgo gadījumos, ja virišķai pašcieņai pietiek vairs tikai ar darbu, ciemiem, kamēr atbildību, kas kopš mītiskiem laikiem bijusi viriešu pasaules pamats, modernā pēckara dzīvē pārnes uz vājā dzimuma pleciem. *Nedaudz vairāk* dzīvi, virišķo spēku, prātu, tātad – identitāti, līdzīgi pirmskara viriem, vispirms īsteno, protams, darbā, taču dziļāko cilvēcisko kodolu pasmeļ vecākos, bet atjauno to paša sargāta pavarda uguns gaismā (*diena beidzot kļiedzienu sūta*). Atbildība un paļāvība, kā dzejoļos *cik maigi Tu nošķel man pasauli – vai: un kad visi zvēri jau apklusuši* u.c. uzbur šīs pūpola dvēseles jaudīgo spēku, tātad ne romantiskas ilgas, bet loks, ko apsaulo Viņas brūnā roka, atgriezdama un kopā izgavilēdama atgūto dzīves jēgu. Ik dienu. Pāri „es-tu” svētuma laukam, protams, grāmatā redzas kā Dieva acs (bez fanātisma – *jā es redzu kā aizauļo jēriņš*), tā mākslinieks-demiurģs, taču poētiski tie nepielīst ar tik juteklisku, dvēselisku tiešumu, kādu uzrāda divats:

*nedzirdu nedzirdu
pēkšņi dzirdu
savādi savādi skan
tas ko agrāk saucu par sirdi
tas pieder man
turu un klausos un neatklausos
sītienuš sausus un stipros
gluži kā sienāzis spārdītos plaukstā
skurbs un sisinošs ķipars*

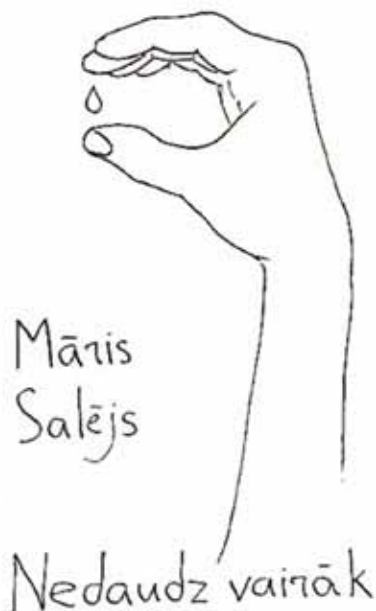
Kā jau minēts, *Nedaudz vairāk* sastopama arī atdzeja. Nedaudz: trīs autori, trīs dzejoļi. Atdzeju saturēja jau pirmais krājums, tās iztrūka otrajā un nu atgrieziesies trešajā, lai līdzīgi Knuta Skujenieka *Lirika un balsis* (1978) risinājumam kļūtu par svešo fonu, asinot intonāciju: Kšištofs Kamits Bačinskis, atbalsojams karu, Julians Tuvims – rāmo pirmskara pilsētas ainu, Adams Važiks – etnogrāfisko lietu nezūdoša pulsa jēgu cilvēces atmiņā. Dažā ziņā katrs no viņiem iekrāso kādu līdzīgu parādību latviešu dzejas vēsturē, tātad vienlaikus funkcionē kā svešais fons un kā reminiscences uz Akurateru, Austrīnu, Čaku. Krājumā poļu ir maz, taču viņi dod svarīgu piesitienu krājuma kompozīcijai. Runājot par Salēju, šī kaimiņu tautas lirika vienādiņ saucama par viņa mūžīgo skolotāju poētiku, arī par ceļa rādītāju valodas, stila meklējumos.

Līdzās dzejai otrs tik pat spēcīgs Salēja talanta izvirzums ir viņa interpretācijas par kolēģu grāmatām. Sākumā to noteica *Lunas* vadība. Situācijā, kad trūkst ne tikai jaunu, bet kritiķu vispār, rūgtā žanra ratos iejūgties nācās redaktoram pašam. Sāka viņš ar teoriju, apguvē respektējot secību, bet neatlaidība ļāva to piejaucēt, kā liecina monogrāfija *Uldis Bērziņš. Dzīve un laiktelpas poētika* (2011). Uzmanīgi lasot *Nedaudz vairāk*, dziļurbumos gūtās atklāsmes Bērziņa poētiskā dažvies atspīd arī paša jaunajā grāmatā – kā mēģinājums parādībā organiski atklāt sīkā un kosmiskā vienlaicību, kas tik raksturīgi Bērziņam. Teiksim, vārdos *pieņod par manu mazumu/par to kas izzūd/par visumu*. Tas rāda: Māri Salēju literatūrzinātniskā darbība bagātina, nepārkoksne dzejas jaunrades dzirksti. Ar to tad beidzu savu Salēja krājuma interpretāciju, pievienodama dzejnieka vienaudzes Ingas Gailles precīzi formulēto: *Dzeja ārpus un iekšpus vienlaicīgi. Dzeja skanīgāka par laikmetu. Dzeja, kas var izmainīt dienas ritmu. Kas var salauzt neticību un radīt ticību*.

Edvīns Raups², saprotams, skan citādi. Kaut vai tāpēc, ka ceļš izvēlēts cits un mūžs nedaudz garāks. □

Filoloģijas zinātņu doktores, literatūrkritiķes Andas Kubuliņas radošajā kontā ir raksti kultūras periodikā, visvairāk par mūsdienai dzeju. Rakstu krājums *Kontūras* (1981), *Erkšķu kronis katram savs* (1987), monogrāfija *Vizma Belševice* (1987). Sastādījusi un sacerējusi ievadu un komentārus Annas Dagdas *Rakstiem* (1,2001) un Edvarta Virzas *Rakstiem* (2008-2011).

² Edvīns Raups. *mirkļis šis*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2011.

Una Alksne

ESTĒTISMS FRIČA BĀRDAS LIRIKĀ – VI IEDOMĀTĀS PASAULES

Sākums JG270-JG274

Literārajā estētismā viens no veidiem, kā samazināt dzejas mimētisko un didaktisko funkciju un sociālo aktualitāti, ir attālināšanās no sava tiešās realitātes laika vai telpas, attēlojot eksotisko – vai nu tālas zemes, vai vēsturiskus periodus, kas bieži saistīti ar mītiskiem motīviem, piemēram, liroepiskie dzejojumi „Simsana gals”, „Tamāras nakts”, „Sapņotājs pāžs”, „Dafnis un Kloja”, „Sūnu māmulīņa” u.c. Bārdas senatnīgie sižeti ir skaidri apolītiski. Tas redzams, salīdzinot šos dzejojumus ar Bārdas tiešām politiski angažētajiem dzejojumiem („Sauciens tālē” un „Tautas dvēsele” krājumā *Dziesmas*), kur tiek piesaukts Zilaiskalns un atkārtoti lietots epitets „latvju” un publicistiski aicinājumi lasītājam. Pretstatā nacionālas idejas propagandējošajiem darbiem, šajos dzejojumos galvenās tēmas ir mīlestība, māksla un cilvēka iekšēji sajūtais Dievs, kas jāaizstāv pret pūli. Tie pārsvārā novietoti pēc iespējas tālā, ar tiešo realitāti nesaistītā laiktelpā – piemēram, dzejojuma „Sūnu māmulīņa”, kura notikumi fabulas līmenī atbilst Staburadzdes teikai, darbība norisinās nomaļā meža vietā pie kāda vārdā nesaukta ezera, tādējādi Bārdam norobežojoties no sasaistes gan ar īstenību, gan ar nacionālu retoriku.

Sižeti un tēli šiem dzejojumiem aizgūti gan no Bībeles, gan no antīkās un viduslaiku kultūras. „Dafnis un Kloja” (Bārda 1992,96-100) ir idillisks mīlasstāsts visai neskaidrā laiktelpā, kaut arī mīlētāju vārdi atbilst Longīna hellēnisma laika romānam. Dzejojumiem „Simsana gals” (Bārda 1990,181-188) un „Dāvids Zaula priekšā” (Bārda 1992,254-256) dzejnieks sižetus aizguvis no Bībeles, ko viņš bija iegādājies īsi pēc kāzām un lasīja ziemas vakaros (Kraujņiņš 1935,136), lai gan tā rosinājusi viņa iztēli jau no bērnības. Dzejojuma „Tamāras nakts” pamatā ir oriģinālā neizvēsta epizode no krievu rakstnieka Mihaila Ļermontova (1814-1841) poēmas „Dēmons”. „Sapņotājs pāžs” (Bārda 1990,198-220) ir mīlasstāsts aptuveni ieskicētā viduslaiku laiktelpā, kurtuāzās literatūras tradīcijā – slepens sakars starp pāžu un karalieni. Viduslaiku kultūrai pastiprināti pievērsās Prerafaēlītu brālība Viktorijas laikmeta Anglijā. Dzejojums „Sūnu māmulīņa” (Bārda 1992,272-286) ir veidots kā teika, līdzīgs

Staburadzes teikai, bet bez atsauces uz to; sižeta pamatā ir divu jaunu cilvēku mīlestība, kura apraujas, jo līgavainis, braucot pēc līgavas rotas, noslīkst ezerā. Gaidošā līgava pārvēršas akmenī. Arī dzejojums „Sukuburs” veidots teikas veidā — vispirms pastāstot par Sukuburu, kas dzīvo purvā, un purva liliņām, kas maldugunu veidā vilina garāmgājējus uz Sukubura pili purva dzīlēs, kur viņas apkalpo viesus un dejo, pēc tam atainojot, kā Sukuburs pie noteikta akmens nāk tiksmiņāties par savu naudas krājumu, satiek trīs meitenes, kas notur viņu par tēti, un, apsolot bagātību, ievilina vienu no meitenēm savā pasaulē, kur viņa kļūst par vienu no purva liliņām. Dzejojuma „Ritazvaigzne un Ziemeļvaigzne” (Bārda 1992,247-249) pamatā ir pretstats starp sievišķo un vīrišķo, kas rada mūžīgas nepiepildītas ilgas.

Dzejojumu pasaules ir vairākos līmeņos attālinātas no ikdienas realitātes. Pirmkārt, pastāv telpas distance: attēlotas tālas zemes vai – dzejolī „Ritazvaigzne un Ziemeļvaigzne” – pat starpplanētu telpa. Dzejojuma „Sūnu māmuliņa” ievadā īpaši uzsvērts, cik nomaļa ir (bijusī) darbības vieta. *Caur sirmām sila priedēm, / kas mūžam teikas melš, / uz mežezeru tumšo / ved vientuļš, aizmirsts ceļš. Ceļš aizaug ar zāli, un uz tā jau skudras ceļ pūžņus. Tik reti vientuļš gājējs / šo kluso taku min - / par Sūnu māmuliņu/ kas skumjo stāstu zin.* Telpas noslēgtību un neatrodamību papildina laika distance, un notikumu atstāsts sākas ar vārdiem reiz dzīvoja: *Priekš daudziem, daudziem gadiem – / jau neziņā to skaits – / tur mežezera malā / reiz dzīvoja līdumnieks skaists* (Bārda 1992,272-273). Dzejojuma „Sūnu māmuliņa” ievads tādējādi stipri līdzinās brīnumu pasaku ievada formulām, kas zināmā mērā pilnvaro stāstītāju tālāk atainot nereālo un fantastisko. Bārda apzinājās, ka ir „nereāls”, un jūta, ka to var uztvert ar nosodījumu: viņa izvēlētais moto dzejoļu kopai, kas ir pēc dzejnieka nāves sastādītā krājuma Dziesmas un lūgšanas Dzīvības Kokam pamatā, skan: *Es nereāls esmu un gribu tāds būt – / man smalkāk un dziļāk viss svērts. / Par jums tikai pasmiešos kādreiz varbūt, / lai dusmotos – neesat vērts* (Bārda 1992,3).

Laika distance dzejojumos izpaužas gan sižeta izvēlē no Vecās Derības, hellēnisma laikmeta literatūras vai viduslaiku kurtuāzās tradīcijas, gan notikumu attēlojumā. Visskaidrāk šī izolācija redzama darbā „Sūnu māmuliņa”; tur tagadnei atbilst mūžīga sastinguma stāvoklis, kurā galvenā varone gaida atgriežamies savu līgavaini, un visi aprakstītie notikumi ir vairs tikai sena teiksma. Šo un

citus dzejojumus attālina no realitātes arī tēlu un notikumu nosacītība – personificētas zvaigznes, dēmons, izlijusi dvēsele, izšuvumu un bareljefu atdzīvošanās, meitenes kļūšana par malduguni un Sukubura zemūdens pils, kā arī sapņa vairākkārtējā pārvēršanās par realitāti dzejojumā „Sapņotājs pāžs”.

Par iekšējās pasaules pārsvaru liecina arī tas, cik nekonkrēti vairākos no dzejojumiem ir iezīmēta apkārtējā pasaule – telpa. Dzejojumā „Tamaras nakts” ir pieminēts „sniegs uz Kazbeka” (virsotne Kaukāza kalnos), un kopumā ir skaidrs, ka darbība notiek klosterī kalnos tādā klimatā, kur var augt tamariski. Jādāmā, laiktelpa domāta atbilstoša Ļermontova poēmai. Dzejojumā „Simsana gals” ir salīdzinoši daudz laiktelpai īpatnēju detaļu – minēts vietvārds Timnata, viņa kalni, mandeļu koki un atainoti vilistieši (filistieši) ar savu Dievu Dagonu. Savukārt dzejojumā „Sapņotājs pāžs” telpa veidota stipri vispārinātos (simboliskos) tēlos – dārzs un mežs, pils un vientuļā kalnu būda tikpat kā nav sīkāk aprakstīti, un vispār nav iespējams noteikt, kādā zemē tie atrodas. Galvenais telpas akcents šajā dzejojumā ir tālums, kādā pāžs ir spiests doties, pametot pili un karalieni. Ļoti nenoteikta telpa ir arī dzejojumā „Dafnis un Kloja”: pieminētas pīnijas un cipreses, bet arī birze, pavasaris ar sveķainiem pumpuriem, liepas un vītoli.

Lielā mērā šo dzejojumu darbība norisinās nevis kādā reālās pasaules daļā, bet gan noslēgtā mikrokosmā, ko nosaka varoņu iekšējā pasaule. Dzejojumu kompozīcijā Bārda bieži izmanto tēzes-antitēzes principu, tādējādi viņa pasaules var būt savā ziņā sevi pilnīgas un noslēgtas, ietverot pretstatus, kas veido veselumu. Dzejojumā „Simsana gals” ir spēcīgs pretstats starp Samsonu – stipru individu ar ticību savam Dievam – un naidīgo vilistiešu pūli. Dzejojumā „Dāvids Zaula priekšā” pretstati ir vairākos līmeņos, piemēram, starp veco un jauno, starp nedzīvo un dzīvo un starp laicīgo (valdnieka vai fizisko) un garīgo (mākslas) varu). Dzejojumā „Ritazvaigzne un Ziemeļvaigzne” pretstats starp sievišķo un vīrišķo pārņests ietiecas telpā, kur dzejojuma tēli mitinās, viņu raksturos, atribūtos un darbībā. Bārdam bija ticība sievietes un vīrieša vienlīdzīgajai, tomēr atšķirīgajai būtībai; vienā no pirmajām vēstulēm Paulīnai Puskalnei viņš rakstīja: *Noliegt sievietes emancipāciju intelektuālā, morāliskā, juridiskā etc. ziņā būtu nekas cits kā barbarisms. Bet, kas attiecas uz savstarpēju attiecību starp sievieti un vīrieti, tad – kamēr viņi stipri un īsti, man šķiet – nav citādi domājams, ka tie ir divi pretēji poli, būtībā*

Raphaël Collin (1850-1916). *Daphnis et Chloé* (1877)

nevienādi, kuri tomēr savā dziļākā iekšienē ilgojas pēc tuvināšanās, izlīdzināšanās, saplūšanas. Un šīs ilgas rada Ērosa burvju pasaules ar visām cīņām, ciešanām, sāpēm un jaukumiem. (...) Un tālāk gluži loģiski: kur šo kontrastu nav, tur arī, man liekas, nevar būt īsti dziļas tiekšanās, šo ne ar ko neizskaidrojamo un neklusināmo ilgu un laikam arī nekādu īsti dziļu pārdzīvojumu tuvinoties (Bārda 1992,489).

„Rītaizvaigzne un Ziemeļzvaigzne” ataino sievietes un vīrieša mīlestību kā divu zvaigžņu ilgas vienai pēc otras, raidot gaismas starus kā sveicienus cauri tumsai, bet nespējot satikties. Rītaizvaigzne dzejojumā pārstāv sievišķo. Viņas pasaulei – ziedu ieskautam skaidram avotam – raksturīgs skaistums, maigums un pasivitāte. Ziemeļzvaigzne pārstāv vīrišķo spēku, un viņa pasaule ir skarba un trauksmaina: tā dun un šķind ledū un tēraudā, un to apdzīvo kāvi ar asiņainiem šķēpiem. Avotiņš un pukes vienā telpas daļā un zirgi un bultas otrā ne tikai asociējas ar dvēseli, skaistumu un trauksmainības vai ilgu izpaušmi kustībā, bet ir arī klasiski sievišķā un vīrišķā simboli. Nepārvaramais attālums, kādā abas pasaules atrodas, un tā radītās ilgas vispār ir tipiskas romantisma pasaules izjūtai, bet šeit tālums izsaka Bārdas uzskatu par sievietes un vīrieša būtisko atšķirīgumu, kas ir mīlestības pamatā. Liekas, ka attālinātās un nereālās pasaules ļauj Bārdam pievērsties intīmākiem vai morāli apšaubāmākiem tematiem. „Sapņotajā pāžā” sižeta pamatā ir ārļaulības sakars; „Sukuburā” ir suteners

un dejojājas (ar purva simboliku); „Tamāras naktī” dēmons paved promesoša varoņa līgavu; un dzejojumu „Dafnis un Kloja” pilnībā veido ļoti intīmi pārdzīvojumi.

Šajās pasaulēs ievietotajiem dzejojumiem piemīt īpašs krāšņums, ko veido ne tikai eksotiskais (eksotisku tēlu tajos faktiski nav daudz). „Sapņotajā pāžā” īpaši bagātīgi lietoti epiteti, galvenokārt simboliski krāsu epiteti:

*Bāls dūmako vīraks, un ielejas kūp,
Zaļi gurdens zuz lieplapās miedzīņš.
Snauz rožu krūms sarkana nemiera pilns,
bet jasmīnos salaidies sniedzīņš.
Dzird rožu koks: dziļajā klusumā kur
sauc asiņu balss viņu lēna.
Un redz viņš: pa sarkano tumsu uz to
nāk bāla, līgana ēna...
Kā pelēki zīdauti nožvīgojas,
un klusiņām iešalcas zari.
Un sapnī sev blakus ierauga tas
kā rītu, kā pavasari...
Pilns nakts rāsas dzeltaino matu plūds.
Bālmarmora pleci vis kailie.
Un rokas cik siltas... un ziedos kā ņirb
pirkstiņi mirdzoši smailie.
Un pēkšņi tam izliekas, it kā to sauc
jauna slīcēja purpura dzilēs...
No katra tās vārda plīst purpura zieds,
un nogrimst viss purpura dzilēs...*

(Bārda 1990,205)

„Tamāras naktī” dēmona apreibinošo, burvībai līdzīgo iedarbību uz Tamāru palīdz atainot daudzveidīgi ziedu tēli. Šeit, tāpat kā citētajā „Sapņotājs pāža” daļā, bet atšķirībā no pārējās dzejas, baltā krāsa saistās nevis ar ētisku tīrību, bet ar jasmīnu mulsinošo tvanu: *Vairs domu nav. Visapkārt tikai maldī, / un baltu jasmīnziedu lietus list... / Es tvīkstu, gurstu. Smaržo viss tik saldi, / un matu pinums pats sāk irt un šķīst...* (Bārda 1990,194).

Bārda dzejojumos aptver neparasti plašu laikmetu un telpu klāstu. Tie var norisināties vīduslaiku galmā vai senajā Palestīnā, Kaukāza kalnos vai Arkādijā. Dzejnieka plašais kultūras redzesloks ļauj viņam veidot panorāmisku pasaules ainu.

Turpinājums sekos

AVOTI

Bārda, F. (1990). *Raksti 1.* sēj. Rīga: Liesma
Bārda, F. (1992). *Raksti 2.* sēj. Rīga: Liesma
Kraujņiņš, K. (1935). *Fricis Bārda: Dzīvē un darbā.* Rīga: A. Raņķis: 33-156.

Par Kārļa Dziļlejas Fonda balvas laureāti Unu Alksni skat. JG268:30. Raksts mazliet saīsināts.

Mārtiņš Lasmanis

KĀRĻA EGLES DIENU UN NEDIENU PIEZĪMES II

Sākums JG274

1934. gadā iznāk Zeiferta *Latviešu literatūras vēstures* 3. daļas 2. izdevums, ko sagatavojis Kārlis Egle. Izdevums ir ievērojami papildināts ar materiāliem, kas nākuši klāt kopš pirmizdevuma. Par atelpu pēc šī darba pabeigšanas nav runas. Jau tā paša gada vasarā Egli aicina par vienu no redaktoriem jaunam, plašam un kolektīvam *Latviešu literatūras vēstures* izdevumam, ko uzņēmies laist klajā Rasiņa apgāds. Līdzredaktore būtu Zenta Mauriņa, bet galvenais redaktors Ludis Bērziņš. Dienu piezīmēs Bērziņa loma pielīdzināta priekšturamām bruņām, tuvāk nepaskaidrojot, kāpēc tādas vajadzīgas. Egle nav daudz jālūdz. *Pasākums man simpatisks, tāpēc piedalīšos kā nu mācēdams ar darbiem un padomiem.* Darbi sākas nekavējoties un noslēdzas 1937. gadā. Izdevums aptvēra sešus sējumus. Tapšanas gaitā dienu piezīmēs reizi pēc reizes uzsvērts, ka plāna izveidošanā, līdzstrādnieku izvēlē un rakstu gādāšanā viss smagums gūlies uz Egles pleciem, Mauriņai tomēr pakāpeniski vairāk piepalīdzot. Par jauno *Latviešu literatūras vēsturi* recenziju uz karstām pēdām rakstīja Veselis. Atgādinājis, ka galveno rediģēšanu veicis Egle, viņš kopumā sniedz it atzinīgu vērtējumu un, starp citu, saka, ka latviešu visjaunākā rakstniecība var pateikties par viņai vien veltīto sesto sējumu, kurš turklāt ir pats biezākais.

* * *

Pamodies 1934. gada 16. maija rītā, Kārlis Egle ierauga Tautas nama tornī sarkanā karoga vietā nacionālo karogu plīvojam un nodomā, ka kreisie nu reiz būs nākuši pie prāta vismaz nacionālajā jautājumā. Izejot pilsetā, notikumi skaidrojas. Ieraksts burtnīcā tās pašas dienas vakarā ir neparasti izvērsts, jaunā stāvokļa novērtējums kritiski nogaidošs. Ar partiju darbību saistīto nejēdzību izbeigšana apsveicama, bet partiju likvidēšana reizē nozīmē brīvības likvidēšanu. Pirmajai reakcijai tuvākā laikā seko cerīgāka nostāja, prieks par latviskāku Latviju. Egles tuvākos draugos rakstnieku vidū ir cita valoda. Pēteris Ērmanis un Jūlijs Silis jūtas nospiesti, Čaks ir sadrūmis. Ar 1935. gadu optimisms iepretim jaunajai iekārtai dienu piezīmēs

mazinās. Politiski un ideoloģiski ierobežojumi rakstniecībā, grāmatniecībā un teātrī liek sevi manīt. Sagadās, ka Egle, Ērmanis un Sudrabkalns ierodas Rapas veikalā tanī pašā diena, kad no turienes aizvestas konfiscējamas grāmatas. Egles atzīme ir pagaidām vēl viegli izlidzinoša: *Vai nu pasaulē ir bijuši tādi laikmeti, kad ērmi nenotiek.* Drīz vien piebildes kļūst kritiskākas, nosodījumi asāki. Iekšlietu ministrijas propagandas nodaļa nestrādā godīgu darbu, bet mētājas ar klišejiem un tukšām frāzēm bravurīgā skaļumā, kas latviešu izjūtai ir pretīgs, raksta Kārlis Egle. Tādā ceļā vadošā kliķe sagandē labi sāktu nacionālo lietu. Laikmetīgajā presē viņam visnepatīkamāko iespaidu rada ar autoritāro režīmu cieši saistīta *Brīvā Zeme*. Tās redakcijā valdot izteikti zems līmenis. Tā Kārlim Eglem soli pa solim pagaist sākotnējās cerības par nacionālu gara uzplaukumu. Par to dienu piezīmes vairāk nerunā.

* * *

Vēstulēs Kārlim Eglem – tās glabājas Misiņa bibliotēkā – Zenta Mauriņa viņu sauc gan par Kārli Labsirdīgo, gan par dižo labvēlības bruņinieku, gan vēl citos atzinīgos un pateicības pilnos vārdos. Savstarpēja cieņa un draudzība izpaužas arī Egles piezīmēs, kaut gan mērenāk formulēta. Vietām ir arī kritiski izteikumi par rakstnieci kā personu un par viņas literāriem darbiem. Sastrādāšana ap *Latviešu literatūras vēsturi* liekas tomēr visumā ritējusi gludi, un tikšanās pie Mauriņas kopā ar citiem draugiem bijušas patīkamas. Var pasmaidīt par šādiem vārdiem burtnīcā: *Brīnos, ka Mauriņa var ciest daudzus apciemotājus. Tie tak traucē darbā un dzīvē.* Domājot par jaunās *Latviešu literatūras vēstures* sagatavojumu, liekas savādi, ka formālais virsredaktors Bērziņš savā autobiogrāfiskajā pastāstā (1947) nemin ne šo izdevumu, ne galveno darba darītāju. Jāpiebilst, ka atcerēs par literāro dzīvi 30. gados Kārlis Egle vispār maz pieminēts, neskatoties uz viņa tolaik centrālo vietu un viņa apmeklētāju kuplo skaitu. Pat Zenta Mauriņa savā autobiogrāfijā aizmirsusi dižo labvēli. Vai tāda dīvaiņa atturība būtu vienkārši sagādīšanās vai arī kādas neērtības sajūtas izpaudums?

Salīdzinājumam var minēt kādu citu liecību. Konstantīns Karulis atceras, ka 60. gadu beigās pie viņa iegriezies no ASV atbraukušais Olafs Stumbrs. Sarunā dzejnieks teicis, ka Amerikas latviešos par Kārli Egli stāsta leģendas. Stumbra krājumā *Mitrā daba ar ūpjēm* ir dzejolis 1974. gadā mirušā Kārļa Egles piemiņai:

*Tevi apraudāt man neklājas:
neesmu tādas asaras vedis;
Tevi apraudāt man neklājas:
Tavu dzīvi tak neapbedīs.*

*Tikai noņemu tālumā cepuri
un – kas zin? – kādus tāluma gadus,
jo Tevis milētiem burtiem
pa visu Zemi skumst radi.*

*Vēl viens arājiņš kalniņā sagulis,
bet jutināties būs lēti:
vēl viens arājiņš kalniņā sagulis,
un tā mēs tiekam pie svētajiem.*

Būtu tiešām vēlams, ka Olafa Stumbra arhīvs nonāktu Latvijā.

* * *

Jaunā *Latviešu literatūras vēsture* nodarbināja Kārli Egli trīs gadus tikpat kā dienu dienā, kā viņš pats saka. Par brīvdienām no Misiņa bibliotēkas nebija ko domāt. Tur viņš bija visiem sasniedzams, kā vienmēr gatavs uzklaut dažādas vajadzības un likstas, izpalīdzēt cik iespējams. Gadījās, ka jaunāki rakstnieki lūdza Egles protekciju maizes darbam kādā bibliotēkā, neraizējoties par savu arodizglītības trūkumu. Raksturīgs ieraksts (1936.8.X) par dienas apmeklētājiem: *Fr. Gulbis, profesors Bērziņš, Ērmanis, J.A. Jansons, Līgotņu Jēkabs, Kārlis Strauts un vēl citi*. Miera ielas dzīvokļa mājgumā pie Elmīras un Kārļa allaž

labi juties ne tikai Pēteris Ērmanis. Bieži tur vakarējuši Jūlijs Sīlis, Rihards Rudzītis, Annai Brigaderei un Zentai Mauriņai tuvais, viegli eksotiskais pianists Džonijs Cuho, kas labprāt iepriecinājās ar savu muzicēšanu. Pamazām pulciņam pievienojas jaunais, privāti ļoti atturīgais dzejnieks Fricis Dziesma, kuru Egles sauc par savu mīļu draugu un uzņemas vedējteva lomu dzejnieka kāzās.

30. gadu nogalē Kārlim Eglem ir trīs jauni nodomi, no kuriem divi bija jāatliek. Šekspīra lugu izdevumu pārtrauca, kā jau minēts, mājiens no augšas. Neviena no lielākām izdevniecībām nevēlējās turpināt Egles savlaicīgi veiksmīgi pasākto latviešu rakstnieku autobiogrāfiju publicējumu. Trešais nodoms toties īstenojas – Brāļu Kaudzišu *Rakstu* sakārtojums sešos sējumos. Izdevums, kura pēdējais sējums iznāca 1941. gadā, nav tātad kopti raksti. Par atlasītiem dienu piezīmēm nekādu komentāru nav. Par Egles tuvākiem apsvērumiem sakarā ar neieklātajiem, neskaidrības, izvairības un vērtējuma lielu domstarpību apņemtajiem *Izjuriešiem* paliekam neziņā. Var piebilst, ka migla ap *Izjuriešiem* pieturējusies ilgi. *Latviešu literatūras vēstures* 1998. gada sējumā šis sacerējums vispār nav minēts, kaut gan akadēmiķis Jānis Kalniņš atkārtotajam publicējumam (1989) devis it atzinīgu priekšvārdu.

Rakstnieku grupā *Zaļā vārna* (1932). 1. rindā no kreisās – Žanis Unāms, Emīls Skujnieks, Kārlis Egles, Aleksandrs Čaks, Pāvils Vilpits. 2. rindā – Jānis Medenis, Jānis Kadlītis, Hugo Krūmiņš, Kristaps Eliass. 3. rindā – Jānis Plaudis, Ēriks Ādamsons, Kārlis Rabācs, Frīdrihs Gulbis, Arturs Baumanis, Ēriks Raisters.

1940. gada dienu piezīmes ievada prieks par Annas Brigaderes prēmiju Čaka poēmām *Mūžības skartie*. Kārlis Egle un kopā ar viņu visa godalgas komiteja atzinusi, ka šis ir izcilākais darbs pēdējo trīs gadu daiļliteratūras ražā. Iepriekšējā, 1937. gada laureāta Medeņa krājums *Varenība* Eglem nepatika un uzmanīgā likās laikmetīgās konjunktūras piedeva. Šoreiz lēmumā ir vienprātība un spēks, ko izjūt sabiedrība, ciktāl Egle par to varējis pārliecināties. Pēc Čaka godināšanas Rīgas Latviešu biedrības pārpildītajā Baltajā zālē dienu piezīmes liecina par izmaiņām Egles dienu kārtībā. Biežāk nekā līdz šim viņš piedalās sarīkojumos un saviesīgās sanāksšanās lielākā vai mazākā pulkā, reizi pa reizei iegriežas *Jaunāko Ziņu* redakcijā, kur parasti raiba un runīga sabiedrība. Jāpabrīnās par Egles spēju paturēt prātā dažādo vakaru dalībniekus un nosaukt tos vārdā savās piezīmēs, arī ja runa ir par diezgan lielu skaitu. Tā tas turpinās līdz 1940. gada jūnijam ar karu un kara draudiem pamalē.

Padomju okupācijas sākuma posmā dienu piezīmēs vēl neizpaužas liktenīgas nelaimes izjūta. Patstāvība zūd, bet labāk tomēr būt zem krieviem nekā zem vāciešiem, kuru vara izplešas Eiropā. Tāds uzskats tolaik, kā zināms, nebija retums. Lai notiek kas notikdams, ja vien tauta nacionāli paliek dzīva, elpo un aug. Tādi vārdi ir pasvīroti 1940.5.VIII ierakstā. Nedēļu vēlāk Kārlis Egle piedalās rakstnieku un žurnālistu arod biedrības pilnsapulcē. Par jau izslēgtajiem biedriem, skaitā ap 30, nekādus paskaidrojumus nav. Pārrunas ir nenozīmīgas, jo viss jau izlemts no augšas. Pēc sanāksmes Elīna Zālite Eglem un vēl dažiem draugiem uztic bēdas par brīvības ierobežošanu. Līdzīgas raizes tuvākā laikā nākas dzirdēt arī no citiem. *Kur vien pagriezies, drūmu noskaņu un savāda apjukuma pilnas sejas, neziņas pārņemti prāti. Kas būs? Ko iesāksim?* Bibliotēkā šinīs dienās liela kustība. Nāk daudz paziņu un draugu, kas pārmaiņās zaudējuši pamatu zem kājām. Tiešā vajadzība tātad nav literāras izziņas. Misiņa bibliotēka var meklēt atbalstu plašākā nozīmē. Tādu iespēju gādā bibliotēkas direktors. Pelēcīgi drūmajā šī laika ikdienā nepieciešama ir garīga veldze, ko dod sarunas un asprātības draugu starpā, raksta Kārlis Egle. Un raugi, rudens pievakarēs krodziņā sanāk pulciņš, kura kodolā kopā ar Egli ir Ērmanis, arvien dzirkstīgais Kārlis Strauts, jaunais kritiķis Jānis Rudzītis. Pa reizei pievienojas Čaks un Sudrabkalns. Noskaņa ir pacilāti tīkama, stundas aizrit nemanot.

Amatvīrs Rūdolfs Egle nav pulciņa dalībnieks. Septembra beigās viņš kopā ar Griguli un Niedri aizbrauc uz Maskavu 10 dienu ceļojumā. Par brauciena uzdevumiem neesmu nekā tuvāka pavaicājis, saka brālis Kārlis un piebilst, ka izvadīt stacijā viņš nav bijis, kaut gan tuvinieki to parasti dara. Atzīmējis pirmo vienkāršo sadzīves vakaru rakstnieku klubā (1941.25.I), kas neticamā kārtā norisinājies bez politizēšanas un melošanas, Egle divas dienas vēlāk saņem Galvenās literatūras pārvaldes prasību septiņu dienu laikā no apgrozības izņemt laikmetam nepiemērotas grāmatas un periodiku. Viņš telefoniski paskaidro, ka tad bibliotēka jāslēdz, jo krājumi tādi vien esot. Sekojis solījums rīkojumu mikstināt. Par tālāko šinī lietā dienu piezīmes neko nesaka. 1941. gada ziema ir auksta un ledaina. Abiem staigājot februāra dienā pa Vecrīgu, Veronika Strēlerte piesaika Kārlim Eglem uzmanīties no ledus gabaliem, kas var krist no kāda jumta un gājēju pat vai nosist. Lai sit, atteicis Egle, būs avīzēm ko rakstīt dienu dienā malto frāžu vietā. Teikto dzirdējusi uzraudze sētniece un izsaukusies, ka neviens gailis nedzied par to, kas notiek īstenībā. Nu jau visur tikai slavas dziesmas vien. *Mēs gājām tālāk. Ko lai te vēl piebilst, sētniecei taisnība. Ja daudzas lietas tagad negrib ņemt no jocīgās puses, tad ne-maz dzīvot nevar.* Humors nezūd sarunās ar draugiem. Aiz tā tomēr izjūstama nospiestība un arī nemiers. Mēs esam sašutuši par latviešu garīgās dzīves, īpaši latviešu rakstniecības iznīcināšanu, saka Egle. Tuvākos mēnešos ieraksti kļūst retāki. Skumji izceļas Jāņa Rapas izvadīšana 1. jūnijā. Tā nekur nebijusi izziņota, bet pavadītāju tomēr daudz. Egle vēl pavisam nesen bija Rapu apciemojis, centies klaidēt viņa izmisumu. Bēru gājienu uz Meža kapiem apņēmusi drūma noskaņa, savienojot Jāņa Rapas traģisko likteni ar draudiem nacionālajai kultūrai vispār.

Pirmā laikā pēc vācu armijas ienākšanas rodas cerības, kuras Egle uzskata par ilūzijām kara posta un vācu varas tieksmju dēļ. Un tomēr: *Nevarētu teikt, ka dzīve nebūtu palikusi daudz rosmīgāka, jaukāka un drošāka, ka nebūtu pavērušās labākas izredzes nākotnē* (1941.20.VIII). Darbs bibliotēkā turpinās vecā garā un kārtībā. Starp apciemotajiem Veronika Strēlerte, Eriks Ādamsons (nācis tāpat sirdi izkratīt), Kārlis Štrāls, docents Jansons ar jautājumiem par rakstniekiem, kas aizvesti vai krieviem līdzī devušies. Izteiksmīgi Egle apraksta pārrunu pastaigu ar draugu Frici Dziesmu un Kārli Skalbi pa rudeniģi skaisto Rīgu. Atklājies, ka Skalbe par latviešu stāvokli noskaņots skumīgāk nekā

abi līdzstaigātāji. Nākamā tikšanas ar Skalbi pagadās īsi pirms Ziemsvētkiem. Garīgi dzejnieks tagad jūtas labāk. Latviešiem ir vēl daudz ko vēlēties, bet tas viss nāksot pamazām, ja nezaudēsot ticību tautas lietai. To atbalstīs literatūras un mākslas žurnāls *Latvju Mēnešraksts*, kura vadību Skalbe uzņēmis. Dienu vēlāk ir cits iepriecinošs notikums – Ziverta komēdijas *Minhauzena precības* pirmizrāde Dailes teātrī. Vērtīga luga, skaista izrāde, atzīmē Kārlis Egle. Otro svētku pievakarē Miera ielas dzīvoklī negaidīts uzrodas no piecu mēnešu apcietinājuma nule atlaistais Rūdolfs Egle. Pirms kādas nedēļas Rūdolfs no cietuma bija Kārlim sūtījis zīmīti, kas izteikusi netikamas rakstura īpašības un nespēju vai negribu izprast savu stāvokli. Vēl tai pašā vakarā brāji aiziet apraudzīt veco Misiņu.

Kā nu pārziemoja Skalbes iecerētā ticība tautas lietai? – Kārlis Egle kopā ar Zinaīdu Lazdu un Frici Dziesmu dodas (1942.15.XII) apseikt Zentu Mauriņu dzimšanas dienā. Pie viņas jau sanākusi raiba sabiedrība. Rakstniece kādā stūrī paklusām Eglem saka, ka viņai ļoti smaga sirds, bet nepagūst minēt iemeslu, jo pienāk citi viesi. Cilvēku attiecībās tagad tik daudz neuzticības. *Baigs un smags bija boļševiku gads, bet zināma baiguma un drūmas smagmes aizēnots arī šis laiks, kad jārunā tikai ar pusvārdiem* – tā ieraksts 15.XII vakarā. 1942.-1943. gada atzīmes kopumā tomēr līdzīgi drūmu iespaidu par gara dzīvi nerada. Annas Brigaderes balva Skalbem un Lazdai ir īsti latviski svētki. Kārlis Egle bija balvas komitejas loceklis. Dzejnieku godināšanas aktam Nacionālajā teātrī sekoja sarīkojums 3. Valsts ģimnāzijā, kur Lazda ir skolotāja. Skalbes vadītais *Latvju Mēnešraksts* turpina iznākt. Grūtības ar cenzūru ir netikamas, bet nav nepārvaramas. Baltvācu cenzoram Nateram Jaunsudrabiņš atgādina, ka viņš jau tas pats latviešu Nātra vien esot. Miķeļa Gopera „Zelta Ābele” dara zelta darbu. Gopers vēlas savam apgādam tuvāk piesaistīt Kārli Egli. Aicinājumu Egle pieņem ar prieku. Poruka *Rakstu* rediģēšana būtu viens no viņa pirmajiem uzdevumiem. Sarunas ir bez tam ievadītas par Skalbes *Rakstu* izdevumu „Zelta Ābele”.

Grāmatniecība vispār ir rosīga, teātri arī. Saņēmis *Kosma simfonijas*, savas pirmās lugas uzvedumu, Anšlavs Eglītis lūdz Egles padomu, vai viņam ieteicams tālāk pievērsties dramaturģijai. Saņemtām uzslavām no citiem viņš īsti netic. Misiņa bibliotēka darbojas, ja arī ar pārtraukumu vasarā, kad bibliotēkas darbiniekiem obligāti jāstrādā laukos. Jānis Rudzītis laikrakstā *Tēvija* cildina

bibliotēkas bagātību sargu un kārtotāju Kārli Egli. Viņa mazā darbistaba Torņa ielā esot viena no nedaudzām sanāksšanas vietām Rīgā, kur katru dienu iegriežas literāti. Tur varot runāt brīvi, no sirds. 1944. gada jūlijā Egle apciemo Jaunsudrabiņu Ropažos un Skalbi Piebalgā. Pie Jaunsudrabiņa viņu pavada draugs Fricis Dziesma. Ir tveicīga, saulaina diena. Tad nu visi trīs ar divriteņiem dodas uz Gauju. Egle atlaižas ēnā, lielie makšķernieki Jaunsudrabiņš un Dziesma steidz izmēģināt laimi. Ķeras labi. Nedēļu vēlāk pie Skalbes viņa „Saulrietos” ir cita noskaņa. *Runājām, runājām, runājām. Tik daudz par pašreizējo dzīves jūkli ir mums sakrājies uz sirds kā vienam, tā otram*. Egle domā, ka būtu jāpaliek uz vietas, jo krievi, ja arī ienāks, tomēr palicēji nebūs. Pasaules politika griezīsies citā virzienā. Doma Skalbi iepriecina. Tādam ierakstam (1944.16.VII) seko piebilde, ka kara notikumi pārtrauc kārtīgas piezīmes.

* * *

Ne jau kara notikumi vien, bet lielo pārmaiņu jūklis vispār. Kaut cik regulārākas dienu piezīmes atsākas tikai ar 1947. gadu, ar Kārļa Egles 60. dzimšanas dienu. Tā pāiet tikpat kā neievērota, bibliotēkas darba biedru sirsnīgo apsveikumu atskaitot. Pavisam citādi bija 50. dzimšanas dienā. Tad es jau kopš ilga laika atrados literārās un garīgās dzīves mutulī, turējos kopā ar jaunajiem, raksta Kārlis Egle. Apsveikumu, draudzības apliecinājumu un slavinājumu bijis tik daudz, kā jubilārs nekad nebija cerējis. Tagad ir klusums. Daudzi no draugiem un toreizējiem nācējiem nav Latvijā. Skalbe ir viņsaulē. Veronika Strēlerte, Fricis Dziesma, Andrejs Eglītis, Miķelis Gopers ir Zviedrijā, Pēteris Ērmanis, Zinaīda Lazda, Jānis Jaunsudrabiņš, Anšlavs Eglītis, Jānis Rudzītis ir Vācijā. Rakstisku saziņāšanos padomju vara nepieļauj.

* * *

1945. gada vasarā Misiņa bibliotēku pārvieto uz jaunām telpām Skolas ielā. Kārļa Egles burtnīcās laikā līdz 1944. gada pirmajai pusei ir neskaitāmas atzīmes par apmeklētājiem Torņa ielā, kas iegriezušies arī pie direktora un kaut vai tāpat vien „parunāties”. Sarunas bija nozīmīgas, skāra būtiskus literārus un sabiedriskus jautājumus, arī lielo politiku. Tas savienojas ar pārrunām pie Egles Miera ielā. Sarunu dalībnieki izjuta savstarpēju uzticību un pašārbību. 1945. gadā dienu piezīmes pārtrūkst, un arī 1946. gadā tās ir apjomā pavisam skopas. Aizkustina atzīme par senā drauga Cēsu grāmatnieka Oskara Jēpes apciemojumu. Abi ar Kārli Egli

aizbraukuši un apstaigājuši Meža un Brāļu kapus. Ieraksts piemin Jāņa Čakstes, ministra Zāliša, ģenerāļa Radziņa, Poruka, Annas Brigaderes, Jāņa Rapas un vēl citu kapa vietas. Uz to pusi gāja draugu domas atjaunotās padomju okupācijas otrajā gadā. Mums derēja izkustēties, teicis Jēpe pēc apstaigas. Vienpatības sajūtai ap neievēroto 60. dzimšanas dienu pievienojas vispārēji skumīgas, drūmas domas un smeldze par zudušo laiku. *Bija garīgi un fiziski brīva dzīve. Kur viss tas tagad? Dzīve tagad tik tukša un bezveidīga, bez garīguma, [valda] sajukums un ne-jēdzība.*" 1947. gadu noslēdz brāļa Rūdolfā negaidītā nāve. Izvadišanā teiktajām runām trūka jel mazākās patiesības izjūtas, raksta Kārlis Egle.

* * *

Priekšstats par Misiņa bibliotēku kā rakstnieku un literātu diendienas tikšanās un valsiridīgu sarunu vietu bija nostiprinājies 30. gados. Tādu rosinošu izdevību gādāja Kārļa Egles nostāja, viņa draudzīguma dāvana. Vēlākos vācu varas gados, kā to apliecinājis Jānis Rudzītis un citi ar viņu, sanāksšanas turpinājās par spīti ārējiem ierobežojumiem un sabiedrībā pieaugošai neuzticības gaisotnei. Atgriežoties padomju varai, nosacījumi mainījās. Kādas bija Kārļa Egles iespējas uzturēt vecās tradīcijas, rūpēties par krājumu atklātību, veicināt literātu tikšanos? Par to dienu piezīmes laikposmā no 1945. līdz 1952. gadam pasaka maz konkrēta. Pieminēta ir muļķīgā un visur valdošā birokrātija un kopā ar to skauģu centieni *graut un ārdīt to labo, kas vēl Misiņa bibliotēkā atlicis* (1948.10.XII). Ļaunvēlīgos centienus Kārlis Egle tuvāk neaprasa. Ir norādījums, ka viņš par tiem 60. gados stāstījis draugam Valdemāram Ancītim, kurš tajā laikā rakstīja grāmatu par Kārļa Egles dzīvi un darbiem. 1987. gadā, atklātai paveroties, Ancītis, kā jau minēts, papildina grāmatu ar pašcenzūras savlaik aizmētam izziņām. Starp tām ir citur nepieminēts stāsts par Egles braucienu uz Maskavu Misiņa bibliotēkas saglabāšanas lietā. Rīgā esot it kā Maskavas instanču vārdā dots rīkojums par „kaitīgās” literatūras izņemšanu. Izrādījies, ka attiecīgās iestādes Maskavā par tādu rīkojumu neko nezina. Dienu piezīmes gan par tamlīdzīgu braucienu neko nesaka. Kārlis Egli atstādīnāja (1952.X) no Misiņa bibliotēkas vadītāja vietas. Viņš atzīmē, ka tas, kā tagad parasts, noticis negodīgā kārtā. Egles kopsavilkums ir rūgts: *Lai cik grūti, grūtāk kā nekad, bija vadīt veco bibliotēku šajos astoņos nenoteiktības un neziņas gados, centos visiem spēkiem strādāt, paturēt acīs vispirms*

tikai šo svarīgo kultūras iestādi, tās uzdevumus mūsu kultūras dzīvē. Pārvarēti daudzi šķēršļi, apieti daudzi zemūdens akmeņi. Tomēr tas nav līdzējis. Tādos vārdos ir apziņa, ka jaunā vadība aktīvi piemērosies prasībai pārvietot nevēlamo literatūru uz specifisku. Tas būs pieejams vienīgi ar sevišķām atļaujām, kurās būs konkrēti norādījumi par izsniedzamo materiālu un saņēmēju. Bez tam izrādījās, ka arī atklātā krājuma grāmatas nebija pasargātas no cenzūras apstrādes dažādos fiziskos veidos.

* * *

Atlaists no vadītāja vietas, Kārlis Egle pārņēma bibliogrāfa uzdevumus. Aizvainojumu pārvarot, viņš dienu piezīmēs saka, ka izmaiņa personīgi ir atvieglojums darbā, bet mācraizes par bibliotēkas tālāko likteni.

Raizes bija pamatotas. 1954. gadā Misiņa bibliotēku iekļāva kā nodaļu Fundamentālās bibliotēkas birokrātijā. Kādā ierakstā (1954. VIII) teikts: *Nav ko brīnīties, ja pagājis gandrīz gads, kopš neesmu te nekā atzīmējis. Tik daudz ne-jēdzību, tik daudz muļķību plosījies ap mani, tik daudz negodīguma piedzīvots gan personīgi uz mani zīmējoties, gan jo vairāk uz Misiņa bibliotēku, ka tiešām nav iespējams to vārdos izteikt.*

Nav tā, ka dienas aizrit drūmā pelēcībā vien. Atmiņas par veciem labiem laikiem atmirdz, apciemojot Birznieku-Upīti. Viņš vispār gan paguris, bet juties kā atspirdzis, atceroties 20./30. gadus, kad Latvijas brīvā dzīve zēla un plauka. Pēc 1953. gada no izsūtījuma atgriežas un atsāk Kārli Egli apciemot vairāki viņa veci draugi – Rihards Rudzītis, Jānis Medenis, Valdis Grēviņš u.c. Ar Grēviņu tikšanās ir biežas, rodas arī kopēji literāri pasākumi. Saiets Grēviņa 50 gadu darbības atcerei tuvāko draugu vidū ir kā veco latviešu sociāldemokrātu pulcēšanās ar Frici Menderu, Klāvu Lorencu, Kristapu Eliasu centrā kopā ar jubilāru un Kārli Egli. Paretas tikšanās ar Sudrabkalnu agrāko tuviņu neatjauno, drīzāk vēl vairāk atšvešina. Ar nožēlu dzejnieks piemin uz rietumzemēm aizbraukušos, bet klusē par tiem, ko padomju vara izsūtījusi vai nobendējusi. Līdz ar to sarunas apraujas.

* * *

Liels Kārļa Egles darbs ir Blaumaņa *Kopoto rakstu* sakārtojums astoņos sējumos (1958-1960). Gandarījums viņam ir vēsts, ka savu rakstu paredzētajam izdevumam Rīgā Jaunsudrabiņš par sakārtotāju un rediģētāju ieteicis Egli. Neskatoties uz savu atjaunoto literāro rosību 50. gadu nogalē Egle optimists ▶

Sandis Laime

RAGANU TRADĪCIJA ZIEMEĻAUSTRUMU LATVIJĀ III

Skat. sākumu JG273-274

VĀRDA ETIMOĻĢIJA

Valodnieki līdz šim ir izstrādājuši trīs vārda *ragana* etimoloģijas: 1. *ragana* < redzēt < *regēti < *reg- : *rag-, sākotnēji 'pareģe, gaišreģe'; 2. *ragana* < rāgi < *rag-, sākotnēji 'ragaina (mitoloģiska) būtne'; 3. *ragana* < *rag-, sākotnēji 'parādība; spoks, kas rēgojas'. Minētās vārda etimoloģijas lielākoties izmantotas arī folkloristu pētījumos par raganas tēla sākotnējo nozīmi latviešu priekšstatos.

1. PAREĢE. Valodnieku pētījumos dominē viedoklis, ka vārds *ragana* atvasināts no vārda *redzēt* < *regēti saknes (skaņu mijā *reg- : *rag-) (Karulis 1992b: 98). Šī etimoloģija ar atsevišķiem izņēmumiem tiek uzskatīta par pamatotu arī mūsdienās (Būga 1959: 257–258 u.c.). No vārda *ragana* etimoloģiskās saiknes ar verbu *redzēt* atvasināta tā sākotnējā nozīme, proti, *ragana* – 'redzētāja' > 'pareģe' (Karulis 1992b: 98). Pēc Jūliusa Pokornija domām, šādu saikni apstiprina arī tautā pastāvošie priekšstati par tā saucamo „[a]uno aci” (Pokorny 1994: 854). Tradicionālās etimoloģijas pamatošanai piedāvātas arī semasioloģiskas paralēles slāvu un lietuviešu valodās: krievu *ведьма* 'ragana' : *видеть* 'redzēt' / *ведать* 'zināt'; poļu *wiedźma* 'ragana' : *widzieć* 'redzēt' / *wiedzieć* 'zināt'; leišu *žynys*, *žynė* 'burvis, burve' : *žinoti* 'zināt'; krievu *знахарь*, *знахарка* 'vārdotājs, vārdotāja' : *знать* 'zināt' (Fraenkel 1965: 684).

► nav kļuvis. *Smagi domāt, grūti elpot atmosfērā, kur visapkārt tukšā lielība un neiedomājami meli. Kad tas viss reiz beigsies* (1956.7.IV).

Kārļa Egles dienu piezīmes noslēdzas 1962.1.1. Bibliotēkas darbā viņš palika vēl līdz 1966. gadam, šinī beigu posmā līdztekus sakārtodams Šekspīra *Kopotu rakstu* izdevumu sešos sējumos. □

Literatūrkritiķis Mārtiņš Lasmanis, JG redakcijas loceklis (1984–2001, nr. 148–227), pērnģad saņēma PBLA Kultūras Fonda balvu par rakstu krājumu *Vārdi un mūzika* (Rīgā: Nordik, 2011). Dzīvo Bandhagenā, dienvidos no Stokholmas.

Šai tradicionālajai etimoloģijai oponenti valodnieks Berndts Glīva. Piekrītot, ka leišu vārdi *ragana* un *regēti* darināti no vienas saknes, viņš vienlaikus norāda, ka leksēma *ragana* nevar būt atvasināta no vārda *regēti*, jo šis verbs pats ir sekundārs (ar formantu -é-) un tajā ir cita patskaņu mija. Pie tam lietuviešu valodā ir tikai daži darītājlīti vārdi (*nomina agentis*) ar izskaņu –ana, jo šādi atvasinājumi lielākoties pieder rezultātlīti vārdu (*nomina acti*) kategorijai (Gliwa 2003a: 2). Glīva tāpat norāda uz valodnieku pieņēmumu, ka verbs *regēti* ir etimoloģiski saistīts ar *ragas*, tādējādi garā vārddarināšanas ķēde *ragas* > *regēti* > *ragana* ar patskaņu miju a > e > a liktos šķietami nevajadzīga (Gliwa 2003a: 3). Apšaubīta tiek arī iepriekš minēto semasioloģisko paralēļu leģitimitāte, aizrādot, ka no krievu valodas vārda *ведьма* saiknes ar *ведать* nav izsecināma sēma 'pareģe', pie tam nav skaidrs, kāpēc lai ar dažādiem derivatīviem līdzekļiem, proti, leišu sufiksu –ana un krievu –ьма tiktu panākta viena un tā pati nozīme. Tikpat nepārliecinoša paralēle ir poļu vārds *wiedźma*, savukārt leišu piemērs ar *žynys*: *žinoti* pārstāv pavisam citu derivatīvo modeli, līdz ar to šajā gadījumā nav izmantojams (Gliwa 2003a: 3).

2. RAGAINA BŪTNE. Iepriekš aplūkoto etimoloģiju par kļūdainu uzskata arī valodnieks Jurijs Otkupščikovs (*Юрий Откупщиков*), kurš tās vietā piedāvā citu skaidrojumu, atvasinot to no latviešu vārda *rags* un leišu *ragas* ar tādu pašu nozīmi (Откупщиков 1977 u.c.). Šīs etimoloģijas pamatā Otkupščikovs liek šādu ar leišu valodas piemēriem ilustrētu derivatīvo modeli: *vargas* 'bēda' > *varganas* 'bēdīgs'; *rūkas* 'migla' > *rūkanas* 'miglains', kas ļauj rekonstruēt arī formu *ragas* 'rags' > **raganas* 'ragains'. Autors piedāvā arī šāda derivatīvi semantiskā modeļa izmantojuma piemērus latviešu un leišu valodas dialektos: latviešu valodā *ragana* 'ragaina aita', 'vabole ar gariem rāgiem', *raganu raganais* 'velns'; leišu valodā *raganos* 'ūsaiņi–malkcīši' (kukaiņi), *raganė* 'ragaina aita, kaza' (Откупщиков 2001: 235).

Kā argumentu savas hipotēzes pierādīšanai Otkupščikovs min arī salīdzinošās indoeiropiešu mitoloģijas pētījumus, kuros atzīts, ka raganas tēls esot kādas senas zoomorfas indoeiropiešu dievības, kas pielūgta kazas vai govju veidolā, modifikācija. Lai gan rakstā nav dotas atsauces uz konkrētiem šāda veida pētījumiem, autors pats tālāk sniedz atsevišķus piemērus tam, ka vācu un slāvu tradīcijā raganas reizēm priekšstatītas kā ragainas būtnes. Tomēr kā pēdējo un zīmīgāko argumentu valodnieks min paralēles ar dienvidslāvu

valodām: serbhorvātu valodas vārds *рогоња* (rogoña) gan fonētiski, gan semantiski, gan derivatīvi (sufikss *-n-*) atbilst aplūkotajam vārdam baltu valodās, kas, pēc Otkupščikova domām, liecina par to, ka gan baltu, gan slāvu areālā atvasinājumiem no saknes *rag-/rog-* ir piemitušas līdzīgas nozīmes: 1) 'ragains dzīvnieks (aita, kaza, govš)', 2) 'ragaina vabole' un 3) '(ragaina) ragana' (Откупщиков 2001: 238).

Lai gan arī Otkupščikova etimoloģija folkloras un mitoloģijas pētniekiem nav sveša, pētījumos tā labākajā gadījumā kā mazāk ticama tiek minēta aiz vispārpieņemtās etimoloģijas *ragana* – 'pareģe' (piem., Vēlius 1977: 220 u.c.), lai gan nereti arī norādīts, ka leksēmas *ragana* 'pareģe, jauna sieviete' un *ragana* 'ragaina aita' ir homonīmi, ko tikai tautas etimoloģijā varēja uzskatīt par vienas cilmes vārdiem (piem., Karulis 1992b:98 u.c.).

Līdzīgu vārda skaidrojumu savās vārdnīcās iekļāva jau 18. gs. leksikogrāfi Lange un Stenders. Lai gan Lange norāda, ka vārds *ragana* apzīmē ragainu burvi (*raggana* 'gehörnete Hexe' – Lange 1777: 316), šķiet, ka arī tā tomēr ir tautas etimoloģija, kam pamatā vārdu fonētiskā līdzība. Šādu vārda cilmes skaidrojumu vēlāk pārņēma arī Stenders. Savā „Letisches Lexikon” vārdu *raggana* viņš tulko kā 'Hexe, die auf einem Bock zum Blocksberge reitet', t.i., 'tā, kas uz āža jā uz Blučka kalnu'¹ (Stender 1789: I 215). Savukārt Stendera gramatikai pievienotajā pielikumā „Letische Mythologie” dots plašāks vārda skaidrojums: „Raggana eine fliegende Hexe, die sich in eine Katze und Hechster verwandelt, und auf einem Bock durch die Luft reitet. (Von raggi Hörner, vermutlich des Bockes.)” (Stender 1783: 298), t.i., *ragana* ir lidojoša *Hexe* (*ragana*, burve), kas pārveršas par kaķi un žagatu un uz āža jā pa gaisu. Attīstot tālāk Langes tulkojumu, Stenders vārda etimoloģiju saista ar vārdu *ragi*, lai gan pats tiešu sakarību starp *raganām* un *ragiem* acīmredzot nav saskatījis. Atrisinājumu Stenders tomēr atrod, norādot, ka vārda *ragana* cilme droši vien saistāma ne ar pašas *raganas*, bet gan ar āža *ragiem*, jo āži ir *raganu* pārvietošanās līdzeklis, lidojot pa gaisu. Šis piemērs rāda,

Albrecht Dürer (1471-1528). *Die Hexe*.

ka vārdu *ragana* un *ragi* etimoloģiskās saiknes pierādīšanai jau 18. gs. trūka pamatojuma tautas ticējumos.

Tieši šī iemesla dēļ grūti piekrist arī Otkupščikova etimoloģijai, jo trūkst attiecīga latviešu folkloras materiāla, kas to apstiprinātu. *Raganas* kā *ragains* būtnes tēls latviešu folklorā sastopams ļoti reti. Arī tajos gadījumos, kad *ragana* minēta kā *ragaina* būtne, domājams, ka tas nav kāda arhaiska priekšstata relikts, bet gan viduslaiku uzslāņojums. *Ragi* viduslaiku Eiropā tika uzskatīti par vienu no galvenajām dēmonisko būtnu, visbiežāk *Velna*, pazīmēm (Valk Ū. 2001: 144-150),

kas kā būtiska *Velna* tēla detaļa nostabilizējās ap 11. gs. (Russell 1984: 131). Dēmonizējot *raganas* tēlu, arī tās izskats varēja tikt papildināts ar citām dēmoniskajām būtnēm tik raksturīgu detaļu kā *ragi*.

3. RĒGS. Trešās etimoloģijas autors Bernds Glīva vārda *ragana* cilmi, tāpat kā abu iepriekšējo etimoloģiju piekritēji, saista ar baltu valodu verba sakni **rag-* 'pacelties, parādīties', kas atvasināta no indoeiropiešu saknes **rog-* 'nolikt taisni, izstiept, uzslēt' un no kuras radies arī leišu verbs *regēti* un latviešu *redzēt* ar mūsdienās piemitošo nozīmi (Gliwa 2003a: 5). Senākā saknes **rag-* nozīme saglabājusies tādos latviešu valodas vārdos kā *rēgoties* ('tumsā neskaidri) rādīties, draudoši pacelties' un *rēgs* 'spoks, parādība', kā arī lietuviešu idiomā *ant rago* 'būt redzamā, publiskā vietā', kam atbilst latviešu *ragā* 'redzeslokā' (Gliwa 2003a: 3). Minot vēl dažus līdzīgus piemērus, Glīva pieņem, ka kādreiz, iespējams, pastāvēja divu pretēju nozīmju verbu pāris *regēti* 'redzēt': **rag-* 'rādīties, būt redzamam', līdzīgi kā leišu un latviešu *laužti* 'lauzt': *lūžti* 'lūzt, būt lauztam' (Gliwa 2003a: 3). Uz to netieši norāda citi no verbiem darināti lietvārdi ar izskaņu *-ana*, kādu lietuviešu valodā ir salīdzinoši daudz, pie tam tie parasti ir rezultātņomeni jeb *nomina acti* (Gliwa 2003b: 162). Tādi lietvārdi pastāv arī latviešu valodā, piemēram, *dāvana* 'tas, kas ir uzdāvināts' (LLVV), *spīgana* 'mitoloģiska būtne jaunas sievietes veidolā, kura spīd' (LLVV), *kamanas*, kas etimoloģiski saistītas ar baltu sakni **kam-* 'saliekt', tātad *kamanas* 'tās, kas ir saliektas' (Gliwa 2003a: 7). Šie piemēri arī vārdu *ragana* ļauj uztvert nevis

¹ *Blocksberg* – vācu tradīcijā kalns, kurā notiek *raganu* sabati, sanāksmes.

kā darbības veicēju (*nomen agentis*), t.i., 'tā, kas redz (nākotnē)', bet gan kā darbības rezultātu (*nomen actium*) – 'tā, kas ir redzēta, redzama; tēls', respektīvi, 'rēgs'.

Šāda vārda nozīme apstiprināma, sastatot arī līdzīgas nozīmes vārdkopas leišu un slāvu valodās: leišu *ragana regima* – poļu *wiedźma widziana* – krievu *ведьма видена*.² Šāds sastatījums ilustrē vārda *ragana* morfoloģisko līdzību poļu *widziana* un krievu *видена*, savukārt leišu *regima* atbilst poļu *wiedźma* un krievu *ведьма*. Piemēri poļu un krievu valodā (*widziana*, *видена*) norāda, ka leksēmas *ragana* morfēma *-(a)na* ir saistīta ar ciešāmās kārtas divdabjiem un ka minētie poļu un krievu valodas divdabji un vārds *ragana* ir atvasināti ar IDE sufiksu **-no*. Sufikss *-na* no leišu (un arī latviešu) valodas verbu paradigmas ir zudis, tāpēc domājams, ka vārds *ragana* ir izveidojies pirms baltu un slāvu valodu atdalīšanās (Gliwa 2003b: 163).

Tā kā ar vārdu *raganas* sākotnēji apzīmētas mitoloģiskas būtnes, kas pasakās īpaši saistītas ar nāvi, savukārt vārds *redzēt* nozīmē arī 'redzēt kaut ko sapnī, vīzijā', vārda sākotnējā nozīme varētu būt bijusi 'tas, kas parādās, ir pacelts (atdzimis) un tāpēc ir redzams (sapnī)', t.i., 'spoks, kas rēgojas' (Gliwa 2003a: 5). Šo vārda nozīmi Glīva saista ar leišu folklorā minētiem ļaunajiem mirušo gariem, kas cilvēkiem rādās gan miegā (sapņos), gan nomodā. Saskaņā ar Glīvas etimoloģiju šāda veida gari, rēgi sākotnēji saukti par raganām. Lai izvairītos no raganu rēgošanās, attiecīgā cilvēka ķermenis bija jāsadedzina jeb jākremlē (Gliwa 2003b: 164-165).

Bernds Glīva piedāvā arī alternatīvu etimoloģiju. Ņemot vērā, ka latīņu *regere* 'valdīt, izslīet, iztaisnot', *rēx* 'karalis', *regina* 'karaliene', kā arī daudzi citi līdzīgas nozīmes IDE vārdi ir cēlušies no tās pašas saknes, no kuras atvasināta leksēma *ragana*, Glīva pieļauj, ka ar šo vārdu sākotnēji apzīmēta kāda valdoša dieviete (sal. leišu mežu dieviete *Ragainé*) vai sencis, ar kuru saziņa notikusi vīzijās (transā? – S. L.), kas ir daudzās reliģijās izplatīta prakse. Laika gaitā, bet it īpaši tāpēc, ka tās lomu vājināja viriešu kārtas dievi, šī dieviete ieguva pārsvarā negatīvu raksturojumu, bet pašas dievietes vietā pār raganām sāka saukt ar to saistītās vīzijas. Šajā gadījumā sufiksam *-ana* gan būtu jāmeklē cits izskaidrojums, nekā izklāstīts iepriekš (Gliwa 2003a: 7-8).

Bernds Glīva savas etimoloģijas argumentēšanai izmanto pārsvarā lietuviešu valodas

dotumus, tomēr ir arī atsevišķi latviešu valodas fakti, kas noder kā papildus argumenti aplūkotās hipotēzes pierādīšanai.

Valodnieku pētījumos minēts, ka ar sākotnējo nozīmi 'tas, kas tālu redzams' saistīts atsevišķās izloksnēs sastopamais apvidvārds *ragana* 'jāņuguns' (Karulis 1992b:99 u.c.). Uz šādu vārda *ragana* nozīmi vairākkārt norādīts arī gadskārtu ieražu kontekstā (piem., Līdeks 1991:58-59 u.c.), atsevišķos gadījumos skaidrojot to kā atblāzmu no raganu prāvu laikiem un interpretējot ugunskura jeb raganas dedzināšanu Jāņu naktī kā aizsarglīdzekli pret raganām, kas šajā laikā ir bijušas īpaši kaitnieciskas. Šāds skaidrojums reizēm atrodams arī Jāņu tradīciju aprakstos, piem., „*Jāņu vakarā dedzina ugunis, lai raganas sadedzinātu*” (LFK 32, 259). Apzīmējums *ragana* 'jāņuguns' pierakstīts vairākos Zemgales un tai tuvākajos Daugavas krastu pagastos – Birzgalē, Elejā, Skrīveros, Sunākstē, Vecumniekos un Vilcē. Jādomā, ka šādam jāņuguns apzīmējumam sākotnēji nebija nekāda sakara ar raganām šī vārda mūsdienu izpratnē un tajā, līdzīgi kā nakts raganas apzīmējumā, ir saglabājusies sākotnējā leksēmas *ragana* nozīme – 'tas, kas ir pacelts, un tāpēc ir redzams'. Vēlākās interpretācijas, kas saista jāņuguns (raganu) dedzināšanu ar ciņu pret „ļaujām raganām”, visticamāk, uzskatāmas par tautas etimoloģiju.

No tā paša baltu verba saknes **rag-* darināta arī leksēma *rags* 'tas, kas izslīets, ass, taisns' (Karulis 1992b: 99). Par *ragiem* tiek saukti ainas objekti, kas pamanāmi no lielāka attāluma gan horizontālā plāknē, piemēram, izvīzījumi jūras vai ezera piekrastes joslā (*Kolkas rags*, *Ķurmragi*), gan vertikālā plāknē, piemēram, *Staburags* – klints Daugavas kreisajā krastā, *Velna rags* – smails menhīrveida akmens Alsviķu pag. (LVI VK) u.tml. Konstantīns Karulis norāda, ka arī „*vietvārds Ragona* [apdzīvota vieta Krimuldas pag. – S. L.] *laikam nav saistīts ar raganu 'pareģi, burvi', bet apzīmē augstāku, apkārtņē patālu redzamu vietu*” (Karulis 1992b: 99).

Iespējams, ka ne tikai vārdam *ragana*, bet arī leksēmai *rags* ir piemītusi etimoloģiski radniecīgā vārda *rēgs* nozīme 'parādība, spoks'. Lai gan latviešu valodas izloksnēs šāda vārda *rags* sēma nav fiksēta, to iespējams rekonstruēt, sastatot atsevišķus toponīmus ar konkrēto vietu kultūrvēsturisko nozīmi. Tā, piemēram, Cēsu raj. Kaives pag. atrodas Kaļņēnu viduslaiku kapsēta, kas tautā saukta par *Raga kalnu* (Puķīte, Vilka 1995:21). *Raga kalns* atrodas arī Cēsu raj. Inešu pag. pie Lejasbrūziķu mājām (turpat:20). Lai gan šīs vietas

² Šo sastatījumu rindu var papildināt arī ar latviešu valodas vārdkopu *ragana redzama*.

arheoloģiskā nozīme pagaidām ir neskaidra, senlietu atradumi norāda uz tās kādreizējo izmantošanu, iespējams, mirušo apbedīšanai. Gan kādreiz izmantotās, gan vēl šobrīd funkcionējošās kapsētas tradicionāli tiek uzskatītas par vienu no tipiskākajām mirušo garu (rēgu, ragu) rādīšanās vietām, tāpēc dažādi garu nosaukumi var tikt iekļauti arī šo vietu nosaukumos. Plašāk izplatīts un mūsdienās saprotamāks šādu vietu apzīmējums ir *Miroņu*, reizēm arī *Spoku* vai *Māžu kalniņš*.

Bez apbedījumu vietām ir zināmas arī citāda rakstura vietas, kuru nosaukumā, domājams, ar nozīmi 'parādība, spoks' iekļauts vārds *rags*. Gulbenes raj. Beļavas pag. atrodas *Ragu bērzs*, kas nav saistīta ar kapiem, bet gan ar kādu bērnu tradīciju. Vēl 20. gs. vidū *Ragu bērzs* kokos, vedot garām uz kapiem mirušos, ir griezti krusti, lai aizgājēji netraucētu dzīvos (Eņiņš, Opmanis, Stiebre 2000: bez lpp.). Kokā iegrieztais krusts iezīmē robežu starp dzīvo un mirušo pasauli (sk. Laime 2004: 51), līdz ar to šādas vietas tika uzskatītas par nedrošām, par tādām, kur rēgojas spoki. Minētie piemēri ļauj secināt, ka līdzās tādiem vārdiem kā *rēgs* un *ragana* garu apzīmēšanai, iespējams, tika izmantots arī vārds *rags*.³

Latviešu valodas institūta vietvārdu kartotēkā apkopotas ziņas par desmitiem toponīmu, kuros iekļauts vārds *rags*. Šiem vietvārdiem parasti minēta motivācija, kas izriet no vārda *rags* mūsdienu nozīmes: *Ragu pūrs*, purvs Palsmanē, „tajā ir kādi 7 kalniņi kā ragi”; *Ragu leja*, mežs Apriķos, „buki gājuši ragus lauzt”; *Rogu pūrs*, purvs Medņos, „liels mežs, purvs, kur dzīvojuši brieži. Pirms ~80 gadiem ragi atrasti”; *Ragukalns*, pakalns Viesienā, „te pēc medībām salasījušies mednieki un ar rāgiem saukuši kopā suņus” (LVI VK) u.tml. Iespējams, ka atsevišķos gadījumos šādi skaidrotā toponīmu motivācija ir tautas etimoloģija, kas radusies, zūdot vienai no vārda *rags* nozīmēm ('rēgs'), tomēr, lai to pierādītu, nepieciešams veikt katras konkrētās vietas kultūrvēsturiskā konteksta izvērtēšanu.

Turpinājums sekos

³ Kādā teikā par Bēnes Celmu *Ragandambi* paralēli lietotas formas *ragana* un *raga*: „./..| Kādreiz tur [Ragandambim – S. L.] trāpījies braukt garām lielkungam un lielmātei. Viņi redzējuši, kad viņiem priekšā dancojušas **ragas**. Viņi ķēruši **raganas** un sviēduši upē /..|” (LFK 927, 5346). Vārds *ragana* šajā teikā izmantots septiņas reizes, *raga* – tikai vienu, kas, visticamāk, norāda uz pierakstītāja kļūdu, tomēr nevar pilnībā izslēgt iespēju, ka tas šeit lietots kā sinonīms vārdam *ragana*. Teikas nobeigumā *ragas* un *raganas* savukārt apzīmētas ar vārdu *spoki*. Plašāku komentāru par šo tekstu sk. 3.2.5. nod.

AVOTI UN LITERATŪRA

Būga, Kazimieras. 1959. *Rinkiniai raštai*, II. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Eņiņš, Guntis, Opmanis, Ansis & Stiebre, Sarmīte. 2000. *Latvijas krusta koki – pagāniskās ticības relikti šodienas pasaulē*. Manuskripts.

Fraenkel, Ernst. 1965. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*. Bd. 2. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Gliwa, Bernd. 2003a. „Witches in Baltic Fairy Tales“. *Onomasiology Online*. Nr. 4. Pp. 1-14. Pieejams: <http://www1.ku-eichstaett.de/SLF/EngluVglSW/gliwa1031.pdf> (skatīts 25.03.2010.)

Gliwa, Bernd. 2003b. „Ar lietuvīņu ragana ‘ведьма; witch; Hexe’ buvo ‘regėtoja’?“. *Leksikografijos ir leksikologijos problemas*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla. P. 159–169.

Karulis, Konstantīns. 1992b. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. 2. daļa. Rīga: Avots.

Laime, Sandis. 2004. „Rauna Velnalas zīmju klints“. *LZAV A*. 58. sēj. Nr. 5. 43–54. lpp.

Lange, Jacob. 1777. *Vollständiges deutschlettisches und lettischdeutsches Lexicon, nach den Hauptdialekten in Lief- und Curland ausgefertigt von Jacob Lange, Generalsuperintendenten des Herzogthums Liefland etc.* Mitau: J. Fr. Steffenhagen.

LFK. Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu folkloras krātuves arhīva materiāli; pirmais skaitlis aiz saīsinājuma norāda manuskripta numuru, otrs – vienības numuru manuskriptā.

Līdeks, Osvalds. 1991. *Latviešu svētki. Latviešu svinamās dienas*. Rīga: Scientia.

Pokorny, Julius. 1994. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Vol. 1. (3. Aufl.) Tübingen, Basel: Francke.

Puķīte, Dace & Vilka, Anda. 1995. „Arheoloģisko pieminekļu apzināšana Cēsu novadā“. *Cēsu novada vēsture: I rakstu krājums*. Cēsis: Cēsu muzeju apvienība. 11.–34. lpp.

Russell, Jeffrey Burton. 1984. *Lucifer. The Devil in the Middle Ages*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

Stender, Gotthard Friedrich. [1789]. *Lettsches Lexicon. In zween Theilen abgefasset, und den Liebhabern der lettischen Litteratur gewidmet von Gotthard Friedrich Stender*. Mitau: J. F. Steffenhagen. (I – Erster Theil, Lettsches Wörter- und Namen- Lexikon; II – [Zweyten Theil,] Deutschlettisches Wörter- Lexicon.)

Stender, Gotthard Friedrich. 1783. *Lettsche Grammatik, verfasst von Gotthard Friedrich Stender*. Zweyte Auflage. Mitau: Johann Fried. Steffenhagen.

Valk, Ülo. 2001. *The Black Gentleman. Manifestations of the Devil in Estonian Folk Religion*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia / Academia Scientiarum Fennica. (FF Communications, 276.)

Vēliuss, Norbertas. 1977. *Mitinės lietuvių sakmių būtybės*. Vilnius: Vaga.

Откупщиков, Юрий Владимирович. 1977. „О происхождении лит. лтш. ragana ‘ведьма’“. *Baltistica*. T. XIII (1). P. 271–275.

Откупщиков, Юрий Владимирович. 2001. *Очерки по этимологии*. Санкт-Петербург: Издательство С.-Петербургского университета.

Olga Procevska

KAS IR INTELEKTUĀĻI

Fui, banāls un kaitīgs jautājums. Tikpat neatbildams, kā *kas ir māksla?*, taču ar ievērojamu lielākām iespējām kādu aizvainot. Tas tāpēc, ka intelektuāļu definīcijas nemēdz būt neitrālas un vēl retāk – objektīvas, parasti tas ir tiešāk vai netiešāk formulēts kompliments vai nicīgs šņāciens.

Apsūdzība, nodevība, nāve

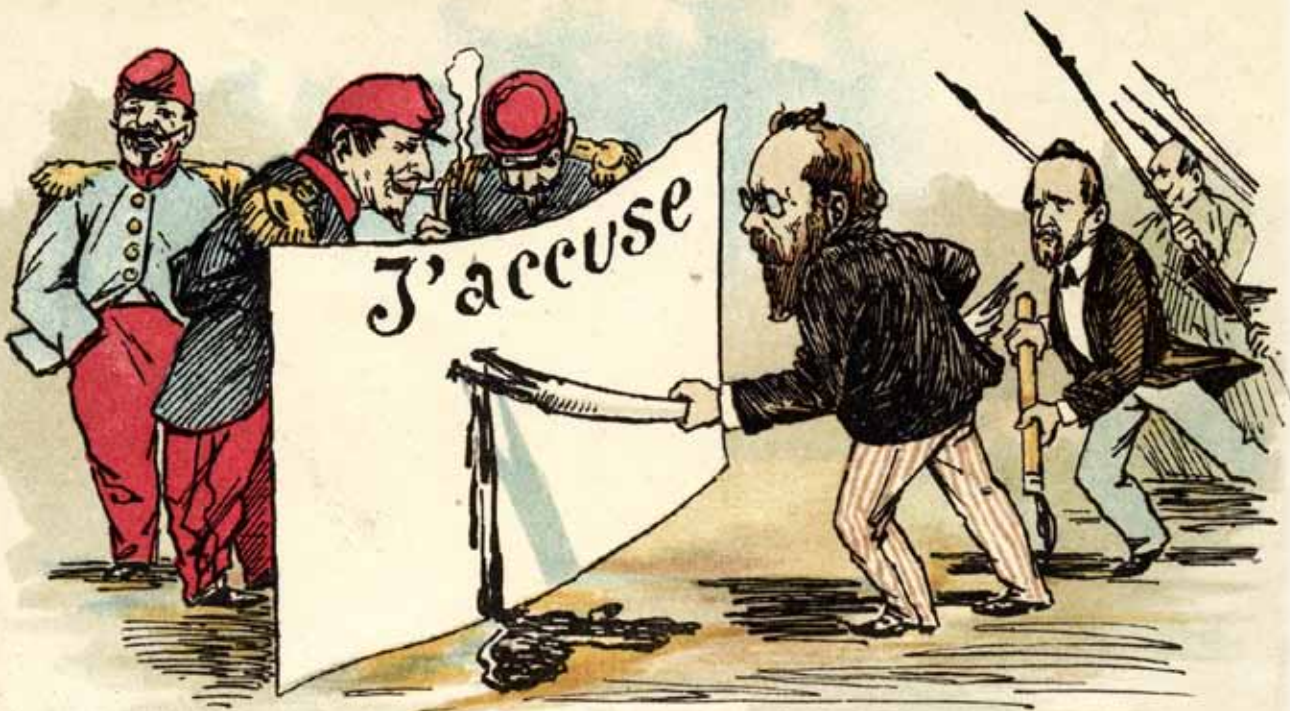
Lai gan zinātniekiem reizēm labpatīk arī antiķos filozofus vai viduslaiku mūkus dēvēt par intelektuāļiem, patiesībā šim jēdzienam ir visai nesena vēsture. Vārds „intektuāļi” dažādu Eiropas autoru tekstos parādās 19. gs., taču mūsdienās visbiežāk pieņemto nozīmi – izglītoti un ar kultūras autoritāti apveltīti ļaudis ar pilsoniskas rīcības izpaušmēm – tas iegūst pašā 20. gs. sākumā, kad vairāki franču literāti, zinātnieki un citu intelektuāļu nodarbjū pārstāvji rakstnieka Emīla Zolā vadībā ar publisku paziņojumu nostājās kapteiņa Alfreda Dreifusa aizstāvībā pret Francijas valdības izvirzīto apsūdzību spiegošanā Vācijas labā, ko intelektuāļi uzskatīja par nepamatotu un antisemitiski motivētu.

Šis, kā tagad teiktu, kampaņas centrs bija Zolā raksts (1898.13.l) „Es apsūdzu...!” kreisi liberālajā laikrakstā *L'Aurore* (ne ar ko citu šī avīze īsti arī nav pazīstama). Dreifusam pēc tam gāja dažādi, Zolā apsūdzības galvenais adresāts – Francijas prezidents Fēlikss Fors – mēnesi pēc publikācijas nomira, bet pats Zolā bija spiests mukt uz Lielbritāniju, izvairoties no apsūdzības neslavas celšanā. Kopš tā laika „es apsūdzu” kļuvis par īsta intelektuāļa stājas formulu, bet nepatīšanas, ko šāda rīcība rada, – par viņa varonības apliecinājumu. Tieši Dreifusa prāvas ietekmē 20. gs. sākumā veidojās intelektuāļu kā īpašas sabiedrības grupas identitāte. Tas sākotnējo sajūtu labi rezumē amerikāņu filozofa Viljama Džeimsa 1907. gadā rakstītais: *Mūsu izglītotā šķira definē sevi ļoti vienkārši. Mums labāk nekā citiem vajadzētu spēt ieraudzīt cienīgākus un labākus līderus. (...) Mums ir jābūt savai šķiras apziņai. „Les intellectuels”! Vai ir iespējams labāks kluba nosaukums par šo?*¹

Tomēr par pirmo intelektuāļu teoretizēšanas mēģinājumu pieņemts uzskatīt franču sociālā kritiķa Žuljēna Bendas publicēto „Intektuāļu nodevību” (1927), kas joprojām ir

¹ James, W. (1907). *The Social Value of the College-Bred*. Sk. 2011.31.XII <<http://des.emory.edu/mfp/jaCollegeBred.html>>.

Emīls Zolā. *Es apsūdzu!*

viens no nozīmīgākajiem tekstiem intelektuāļu pētniecībā. Benda intelektuāļus definē kā ļaudis, *kuru aktivitātes nav dzīšanās pēc praktiskiem mērķiem, (...) kas rod prieku mākslas vai zinātnes, vai metafizisku spekulāciju praktizēšanā, īsāk sakot, nemateriālās vērtībās*. Autors nosaka, ka intelektuāļiem attiecībās ar varu pieklājas sekot vienai no divām stratēģijām: ignorēt to (kā, Bendasprāt, darīja Leonardo da Vinči) vai kritizēt to (kā Zolā). Jebkura cita veida iesaistīšanās politikā, piemēram, sociālas kustības līdera lomā, intelektuāli nogaļina, jo laupa spēju saskatīt un aizstāvēt taisnīgumu un patiesību. Nav brīnums, ka Benda intelektuāļa būtības un pienākumu uzskaitījumam seko viņa rezignētais secinājums, ka visi īstenie intelektuāļi ir pazuduši, izmiruši un pagalam.² Kopš tā laika intelektuāļu nāve ir viens no noturīgākajiem motīviem intelektuāļu teorijā un pētniecībā, un vainotas tajā tikušas gan partijas un revolūcijas, gan kapitālisms un universitātes. Retāk – paši intelektuāļi.

Intelektuālis un viņa publika

Kopumā intelektuāļus ļoti lielā mērā interesē viņi paši. Visticamāk, tas notiek tāpēc, ka intelektuāļi ir jēdziens, ko definē no iekšpuses – vieni intelektuāļi raksta par citiem intelektuāļiem un, pat lietojot apzīmējumu „viņi”, netieši runā par „mēs”. Tādējādi intelektuāļus kā īpašu sociālu grupu/parādību kopā satur nevis objektīvi faktoloģiski raksturojumi (izglītība, profesija u.tml.), bet gan pašu intelektuāļu izpratne par savu īpašo statusu. Pašdefinēšanās un pašinterpretācija kā intelektuāļu „specifiskā operēšanas forma” ir arī šī statusa noturēšanas instruments, uzskata sociologs Zigmunds Baumans.³ Intelektuāļiem pašiem ir rūpīgi jāuztur taisnīguma un patiesības sargu tēls, lai arī citi respektētu viņu īpašās tiesības izteikties tautas sirdsapziņas balsī.

Viena no intelektuāļu pašizpratnes būtiskajām sastāvdaļām ir autonomijas jēdziens – intelektuāļiem ir svarīgi sevi uzskatīt par neatkarīgiem no sociālajiem grupējumiem un politiskajām struktūrām, no dažādiem finansējuma avotiem, modes pavērsieniem un sabiedriskiem aizspriedumiem. Par to, vai tas ir iespējams arī reālajā dzīvē, zinātnieki strīdas, arvien biežāk nonākot pie skaudra secinājuma – nē.

² Benda, J. (1959/1927). *The Betrayal of the Intellectuals*. Boston: The Beacon Press.

³ Bauman, Z. (1989). *Legislators and interpreters: on modernity, post-modernity, and intellectuals*. Cambridge: Polity Press.

Tiesa, neatkarīga domātāja identitāte ir nepieciešama ne (tikai) paša intelektuāļa ego apmierināšanai, tā ir arī viņa sabiedriskās darbības nosacījums, uzskata sociologs Džefrijs Aleksanders.⁴ Intelektuāļu pilsoniskais aktīvisms, viņaprāt, ir performance, un neatkarīga patiesības teicēja, universālo vērtību loma ir vienīgā, kas ļauj intelektuāļiem tikt saklausītiem. Tādus intelektuāļus, kas iesaistās publiskajās diskusijās ārpus viņu tiešo pienākumu, zināšanu un interešu loka, pieņemts dēvēt par publiskajiem intelektuāļiem (nereti sastopams arī apzīmējums „mediju intelektuāļi”, akcentējot to, ka mūsdienās intelektuāļi savu pozīciju paušanai visbiežāk izmanto masu medijus, nevis megafonus demonstrācijās). Publisko intelektuāļu iesaistīšanās sabiedriskajās diskusijās visbiežāk ir spontāna, taču tā var *gadīties* tikai noteiktos iepriekš pastāvošos apstākļos.

Pirmkārt, sabiedrībai ir jāatzīst intelektuāļa profesionālā autoritāte – jāuzskata, ka zinātniskie grādi, augsti amati, sarakstītās grāmatas vai iestudētās lugas patiešām kaut ko nozīmē. Ja publika nerespektē šāda veida autoritāti, tad intelektuāļa kapitāls ir bezvērtīgs, to nav iespējams konvertēt tiesībās runāt. Tā var notikt gan individuālos gadījumos, kad kāda konkrēta cilvēka autoritāte tiek apšaubīta (piemēram, viņa romāni vispārēji tiek atzīti par bleķi), vai arī sistēmisku transformāciju rezultātā (piemēram, postpadomju Latvijā doktora disertācijas, kas sarakstītas padomju laikā zinātniskā komunisma žanrā, netiek nedz formāli, nedz tautā atzītas par *īstu zinātni*). Otrkārt, intelektuāļiem ir jābūt iespējai plašai publikai paust to, kas nu viņiem uz sirds, bez cenzūras un nesamērīga riska savai drošībai. Tomēr pilsoniskā aktivitāte intelektuāļim jebkurā gadījumā ir riskanta, jo tajā viņš, būdams speciālists kādā vienā jomā, izsakās par jautājumiem citās jomās, kurās viņš nav eksperts (piemēram, teātra režisors komentē valodu jautājumu, bet komponists – monetāro politiku), turklāt uzrunā nevis sev ierasto, īpaši atlasīto auditoriju, bet gan nenosakāmu, ar dažādām zināšanām un pārliecībām apveltīto publiku. Risks šajā gadījumā ir iespēja tikt pārprastam vai arī pašam sarunāt briesmīgas muļķības.

Otrais nosacījums paredz arī to, ka ir jāpastāv vismaz kādam medijam, kas ir gan „masu medijs” tādā nozīmē, ka tas ir pieejams plašai auditorijai, nevis ierobežotam cilvēku

⁴ Alexander, J.C. (2009). „Public Intellectuals and Civil Society”. In: Fleck, C., Hess, A., Lyon, E.S. (eds). *Intellectuals and Their Publics: Perspectives from the Social Sciences*. Farnham, Burlington: Ashgate Publishing Limited.

lokam, gan relatīvi brīvs medijs, kura saturu nediktē īpašnieki vai vara. Visbiežāk abus šos nosacījumus ir spējīgi izpildīt sabiedriskie mediji, kurus finansē nodokļu maksātāji un kuru vadītāji un redakcijas darbojas visas sabiedrības (nevis vairākuma vai atsevišķu grupu) interesēs. Šī iemesla dēļ par publiskajiem intelektuāļiem totalitārās un autoritārās iekārtās runāt nav iespējams, tādēļ, piemēram, tāds vārdu salikums kā „padomju intelektuāļi” nav sevišķi bieži sastopams. Tā vietā parasti lieto intelīģences jēdzienu, ko Latvijas publiskajā telpā nereti nepamatoti izmanto arī kā sinonīmu vārdam „intektuāļi”.

Apstākļu produkts *intelligentsia*

„Inteliģence” ir „intektuāļiem” radniecīgs termins, taču intektuāļu pētnieki tiecas tos nošķirt gan pēc ģeogrāfiskiem, gan socioloģiskiem parametriem. Ģeogrāfiskais nošķīrums ir izplatītākais paņēmiens, taču tas ir saistīts arī ar socioloģiskajiem raksturojumiem – intektuāļu pētniecībā ar inteliģenci visbiežāk saprot īpašu sociālu formāciju Krievijā un Austrumeiropā, kas veidojās 19. gs. beigās, 20. gs. sākumā. Tad šajās zemēs strauji demokratizējās un paplašinājās izglītības iespējas, taču darba tirgus netika tām līdzī, tāpēc zemnieku un strādnieku dēļiem (meitām vēl īsti ne), kas guvuši ārsta, skolotāja vai jurista izglītību, nebija iespēju atrast savām zināšanām adekvātu pielietojumu, bet arī atpakaļ zemes darbos negribējās.

Atsvešinātība no saknēm kopā ar izglītības bruņojumu veidoja arī īpašu inteliģences kolektīvo identitāti, misijas izpratni, kas izpaudās kā kritika pret tiem, kas augšā (varu), un tieksme apgaismot tos, kas apakšā (neizglītos un politiski pasīvos zemniekus). Visticamāk, šādas inteliģences darbošanās ilgtermiņa efekti bija arī dažas labi zināmas revolūcijas 20. gs. sākuma Austrumeiropā, taču pati inteliģence bija tik specifisku apstākļu kombinācijas produkts, ka drīz vien dabiskā kārtā izzuda. Krievijas un Austrumeiropas inteliģences unikalitāte intektuāļu socioloģijā labi pamanāma tajā, ka angļu valodā rakstītajos tekstos šis jēdziens joprojām tiek rakstīts krievu transkripcijā – *intelligentsia*.

Tomēr apstākļu maiņas dēļ nebūtībā aizgāja tikai pati parādība, ne termins. Padomju varai nācās sadzīvot ar jau pastāvošo inteliģences izpratni un mainīt to savās interesēs. Šīs intereses izkristalizējās tikai Staļina laikā, un tās bija saistītas ar nepieciešamību nostiprināt Komunistiskās Partijas monopolstāvokli strādnieku interešu pārstāvniecībā. Tādēļ inteliģencei tika atvēlēta vien starpslāņa loma

līdzās divām padomju sabiedrības pamatšķīrām – zemniekiem un strādniekiem. Pētnieki uzskata, ka šāds inteliģences pozicionējums, kas tika nostiprināts arī Konstitūcijā (1936), bija nepieciešams tādēļ, lai nepieļautu alternatīvu tautas sirdsapziņas balsu publisku skanēšanu.⁵ Tomēr periodos, kad varas kontrole pār publisko telpu tika atslābināta, tieši no intektuāļiem nāca kritika par pastāvošo situāciju un tās risinājumi. Godīgi skatoties, šādi periodi bijuši tikai divi – Hruščova atkusnis, kas radīja tā saucamo *šestidesjātņiku* paaudzi, un *perestroika*, kas, atšķirībā no pirmā gadījuma, padomju sistēmu ņēma un iznīcināja. Šī iemesla dēļ, un arī tāpēc, ka *perestroikas* un Atmodas intektuāļiem joprojām ir vērā ņemama ietekme Latvijas sabiedrībā, pēdējam periodam ir vērts pievērsties detalizētāk.

Atmodas zelta būris

Mani pētījumi par *perestroikas* un Atmodas laika publiskajiem intektuāļiem ļauj secināt, ka Latvijas intektuāļu vidū vēl vairākus gadus pēc Mihaila Gorbačova *glasnostj* (atklātības) politikas sākuma Latvijas publisko intektuāļu vidū (proti, starp tiem cilvēkiem, kas uzskatāmi par publiskajiem intektuāļiem šeit aprakstītajā izpratnē) valdīja nedrošība un tendence sekot varas piedāvātajam problēmu skatījumam. Līdz pat 1989. gadam Latvijas publiskajā telpā no intektuāļu mutes neizskan nekas tāds, kas būtu acīmredzamā pretrunā ar partijas līniju un apdraudētu padomju sistēmas dzīvotspēju. Tomēr mediji arvien aktīvāk izmantoja atklātības politikas principus, un, lai gan *de iure* padomju kontroles sistēma vēl eksistēja, faktiski tā gandrīz vairs nedarbojās, un 80. gadu beigās var runāt par reālu Latvijas publiskās telpas demokrātiju. Tādēļ var runāt arī par intektuāļiem tajā.

Taču dažu gadu laikā mainījās intektuāļu kolektīvā pašizpratne – no varas pārvaldīta starpslāņa par īpatnēju sabiedrisku formāciju, kurā pirmspadomju – 19. gs. – inteliģences ētoss sadzīvoja ar tiekšanos pēc Rietumu tipa publisko intektuāļu lomām. *Inteliģence kā īpašs sabiedrīks pienākums ... sabiedrība un tās radošā inteliģence ir aicināta aizstāvēt apdraudētās vērtības ... mēs,*

⁵ Sk. Fitzpatrick. S. (1992). *The Cultural Front. Power and Culture in Revolutionary Russia*. Ithaca, London: Cornell University Press, Fitzpatrick, S. (2005). *Tear off the Masks! Identity and Imposture in Twentieth-Century Russia*. Princeton; Oxford: Princeton University Press, Kagarlisky, B. (1989). *The Thinking Reed. Intellectuals and the Soviet State from 1917 to the Present*. London, New York: Verso Books.

mākslinieki, esam šo vispārcilvēcisko vērtību nesēji sabiedrībā, to vairotāji, sargātāji ... savos centienos radošajai inteliģencei jāizstāv sabiedrības tikumiskā revolūcija ... ja inteliģence tiek uzskatīta par tautas sirdsapziņu, tad sirdsapziņai šodien ir jārūnā ... uz mums, radošās inteliģences pleciem, gulst tūkstošiem 'kāpēc?', 'kā?', 'kad?', 'cik ilgi vēl?', 'kādā veidā?' ...mēs darbojamies garīgajā sfērā, tāpēc dzīve, sabiedrība un vēsture mums izvirza īpašus uzdevumus.⁶ Šādos un līdzīgos vārdos Latvijas publiskie intelektuāļi reflektēja par saviem uzdevumiem 80. gadu vidū.

Taču tēma, kuras diskusiju procesā intelektuāļi patiešām emancipējās no padomju sistēmas tradīcijām, ir jautājums par Latvijas valsts uzdevumiem un pilsonību. 1989. gada laikā Latvijas publiskajā telpā pakāpeniski nostiprinājās izpratne par Latviju kā īpašu veidojumu, kas nepieciešams vienas etniskas grupas – latviešu – interešu aizsardzībai. Lai gan šīs koncepcijas autori ir profesionāli juristi, tās dominējošo lomu sabiedriskajā telpā nodrošināja publiskie intelektuāļi. Ciešā sajūgā ar šo tēmu veidojās arī priekšstats par intelektuāļiem kā sava ceļa gājējiem. Var teikt, ka nācijvalsts koncepcija kā publiskās sfēras vektors ļāva padomju inteliģentiem pārtapt par publiskajiem intelektuāļiem. Tomēr vienlaikus tas nozīmēja arī intelektuāļu lomu spektra sašaurinājumu līdz vienai dominējošai funkcijai – nacionālās identitātes kopšanai. Šaurā koridora efekts manifestējās turpmākajos gados, kad intelektuālo nodarbu (kultūras, zinātnes, izglītības) finansējums tika strukturēts tā, lai pasargātu intelektuāļus no globālās konkurences un ļautu viņiem uzturēt latviskās kultūras pavardu. Tie, kas šajā intelektuāļu lomas izpratnē nevarēja vai nevēlējās iekļauties, pakāpeniski nonāca profesionālās dzīves un publiskās telpas perifērijā vai izzuda no tās pavisam, padarot Latvijas publisko telpu par viendabīgāku, prognozējamāku un, kā tas šādos gadījumos mēdz notikt, mazāk spējīgu uz pārmaiņām. Šo 80. gadu beigu notikumu atbalss ir dzirdama ikreiz, kad kāds mēģina liberalizēt zinātnes vai kādas kultūras nozares finansējumu, liekot intelektuāļiem spēlēt pēc kapitālisma

⁶ Viktors Avotiņš (1987.27.XI). „Brilles ar bremsēm”. *Literatūra un Māksla*. 2:10; Jānis Peters (1987.5.VIII). „Savi ordeņi un savi infarkti”. *Literatūra un Māksla*; Džemma Skulme (1987.30.X). „Reālisma pozīcija”. *Literatūra un Māksla*, 5:10-11; Jānis Peters (1988.10.VI). „Tauta, republika, taisnīgums”. *Literatūra un Māksla*; Džemma Skulme (1988.29.I). „Džemmas Skulmes runa PSRS Mākslinieku 7 kongresā”. *Literatūra un Māksla*.

un globalizācijas noteikumiem. Intelektuāļi pretojas, jo nespēj ieraudzīt sevi citās lomās kā vien ierastajā nacionālās identitātes kopēju laukā. Var teikt, ka nācijvalsts idejai Atmodas publisko intelektuāļu dzīvēs bija zelta būra loma. Taču būris plaisā un jūk, un Latvijas intelektuāļi pamazām atkal nonāk sev jaunā situācijā. □

Olga Procevska ir LU Komunikācijas zinātnes doktorante.

Raksts pārņemts no <atori.lv> (2013.6.VI).

Skat. arī Otto Ozola rakstu JG274:65-67.

Olga Procevska

Linda Treija

ĀRZEMJU LATVIEŠU JAUNĀKO PAAUDŽU MĀKSLINIEKI UN VIŅU MĀKSLA

Vācot materiālus un informāciju, mani sāka tirdīt uz piezīmju lapu malām izdīgušie jaunāji un, jo dziļāk es rākos šajā tēmā, jo tie stiepās garāki. Ko nozīmē jaunākā paaudze, par ko viņiem jābūt jaunākiem – vai par pirmo latviešu trimdas mākslinieku paaudzi, vai arī viņiem jābūt gados jauniem? Ko īsti nozīmē ārzemju latviešu mākslinieki? Cik daudz jaunākās paaudzes mākslinieki ir latvieši un cik no viņiem ir jau asimilējušies? Neesmu vēl atbildējusi uz neskaidrībām, tāpēc šis būs tikai neliels ieskats latviešu jaunāko paaudžu mākslinieku daiļradē. Jāpiezīmē, ka, ņemot vērā konferences un izstādes *Latviešu māksla trimdā* specifiku, pievērsos tikai tiem jaunajiem vai ne tik jaunajiem latviešu māksliniekiem, kuri ir dzimuši un izglītojušies ārpus Latvijas. Man viss process jāsālīdzina ar peldēšanu pa mākslas informācijas strautu un, reizēm ienirstot, es varu pagrābt „aiz kājas” kādas ziņas par nedzirdēta vai jau zināma ārzemju latviešu mākslinieka darbību plašajā pasaules mākslas laukā. No vienas puses trūkst apkopotu materiālu un ziņu par jaunāko paaudžu māksliniekiem, bet no otras – mūsdienu tehnoloģiski attīstītajā laikā ir visas iespējas mesties iekšā virtuālajā

pasaulē un mēģināt iegūt nepieciešamo un trūkstošo, lai nelielos informāciju gabaliņus varētu sākt likt kopā pārskatāmākā ārzemju latviešu mākslas ainavas mozaikā. Šiem māksliniekiem ASV, Kanāda, Vācija, Austrālija jau ir dzimtene un ar Latviju attiecības ir izteikti savādākas nekā vecākajai trimdas paaudzei.

Tēlnieks **Gints Grinbergs** (Dedham, MA, ASV <www.gintsgrinbergs.com>) savu ideju izteikšanai piemeklē izmestās, pamestās un savāktās lietas, lūžņus un detaļas. Sācis lodēt un metināt jau vidusskolā, viņš to ir novedis līdz pilnībai un saka, ka pati ātrākā un izturīgākā līme ir lodēšana vai metināšana. Gints galvenokārt strādā ar metāliem, visvairāk ar nerūsējošo tēraudu, bieži to apvienojot ar akmeni, kas savā raupjumā kontrastē ar gludo metāla virsmu. Brīžiem liekas, ka atrastie zobratīņi, kas izmantoti daudzos objektos, tikpat veiksmīgi griežas arī Ginta smadzeņu radošajā daļā, jo tas kā viņš spēj izmantot savāktos priekšmetus, pierāda mākslinieka neizsīkstošo iztēli. Tās var būt dakšiņas vai milzīgi lampu kupoli, uzgriežņu atslēgas vai mašīnu spoguļi – visas šīs lietas pārtop sfērās, milzīga izmēra pieneņēs, saktās un laivās. Gints strādā kā profesionāls mākslinieks un atzīst, ka tas ir trīskārtīgs darbs, jo pašam jābūt gan radītājam, gan grāmatvedim, gan pārdevējam. Viņš ir izstādījies Dekordova muzejā un skulptūras parkā (DeCordova Museum and Sculpture Park), Maikla Boušamina (Michaela Beauchemin Gallery) galerijā Bostonā, Leverhausa galerijā (Lever House Gallery) Ņujorkā u.c.

Kārlis Rekevics. Bez nosaukuma. 2009. Ģipsis. 4,6 x 5 x 14 m

Foto: Karley Klopfenstein, *Sculpture Key West*

Minsterietis **Brencis Sils** (Minstere, Vācija, <<https://www.facebook.com/pages/Bren-cis-Sils-Art-Design-and-Music/>>, <<https://myspace.com/brencissils/>>) muzicē un zīmē. Mākslā tāpat kā mūzikā viņš vadās pēc savas iekšējās sajūtas, lai sazinātos ar apkārtejo pasauli un pateiktu to, ko ar vārdiem grūti aprakstīt. Studējis dizainu Minsterē, papildinājies ilustrācijas un animācijas laukā Anglijā, mākslinieks ir ieguvis savdabīgu rokrakstu – dekoratīvu, bet reizē glezniecisku. Vizuālās mākslas jomā viņš galvenokārt zīmē ilustrācijas grāmatām, veido mūzikas diskus dizainu. Pēdējais lielākais projekts ir ilustrācijas drauga un dzejnieka Simona Kristofa Romhilda dzejas grāmatai *Sarkanā dzīve* (Simon Christoph Römheld. *Rotes Leben*). Stilizēto cilvēku atveidā un līniju grafiskajā zīmējumā var manīt līdzību ar mākslinieka Ilgvara Šteina (1925-2011) daiļradi.

Jaunā māksliniece **Melānija Skeifa** (*Melanie Scaife*, Austrālija, <<http://www.melaniecaife.com.au/>>) piedalījās izstādē *Latviešu māksla trimdā* (LNMM, 2013) ar ainavu, veltītu savam vectēvam latvietim. Studējusi glezniecību Melburnā un Glazgovā, viņa neattēlo kādas noteiktas, piemēram, Tasmānijas vai Anglijas ainavas, bet gan to poētisko potenciālu. Melānijai nozīmīgi ir uzgleznot netveramo, ko nevar izteikt ar vārdiem. No monohronām ainavām ar nelieliem gaismas uzplaisnījumiem viņa pēdējos gados pāriet uz krāsaināku un reizē akvareliskāku eļļas glezniecību. Māksliniece izteiksmīgi panāk noskaņu ar lieliem izplūdušiem krāsu laukumiem, kas darbojas kā vibrējoši gaismas atspidumi ūdenī vai miglā. Viņas ainavas aicina atrast gaismu tumsā, kustību mierā, zināšanas meditācijā.

Kārlis Rekevics (New York, NY, ASV <<http://www.karlislekevics.com/>>) ir konsekvents savā pieejā un attieksmē pret mākslu. Viņš veido milzīgas ģipša skulptūras-arhitektoniskas konstrukcijas. Tie ir robusti, agresīvi un fiziski izteiksmīgi tēli. Pats mākslinieks sevi raksturo esot nepārtrauktā dialogā ar urbāno vidi. Lai gan viņa milzīgās ģipša skulptūras ir bijušas izstādītas Ņujorkā (MoMA PS1, Skulptūru centrā), Kīvestā, Floridā (Sculpture Key West, FL) un citur, tās nav saglabājušās, jo Rekevics fiziski iznīcina savus veidojumus, sadauzot tos ar āmuru, sazāgējot un iemetot visu atkritumos pēc tam, kad izstādes ir beigušās. Viņam daudz nozīmīgāks par gala iznākumu ir radošais process. Urbānizēto skulptūru, kas ir kā izgriezums no ne tik pievilcīgās pilsētas vides ar savām pussagrūvušajām, pusuzceltajām būvju detaļām,

destrukcija tēlniekam ir savā veidā radošā darba likumsakarīgs noslēgums. Kārlis ir studējis Sietlas Universitātē un apguvis zīmēšanu, gleznošanu un tēlniecību (1992-1997) Ņujorkā. Zīmēšana Rekevicam palīdz izprast pilsētvidi un tajā notiekošos procesus. Tie ir lielformāta ogles zīmējumi, kas fiksē urbāno ainavu. Reizēm liekas, ka zīmējumos var sajūst pilsētas iekšējo ritmu, gandrīz kaut ko no kases aparāta uzsitieniem, automašīnu pīkstieniem, braucot atpakaļgaitā, un metro patraukšanas garām, stāvēt pazemes stacijā. Viņa zīmējums ir glezniecisks un reizē ornamentāls. Kārlis Rekevics ir kaislīgs „veidotājs”, kurš dziļi iesaistās radīšanas fiziskajā procesā.

Gleznotāja **Saša Kinēns** (Sasha Kinens, ASV <<http://sashakinens.com/>>) rada savu teātra pasauli ar visiem tās atribūtiem, skatuvi, tērpiem, parūkām, maskām. Teatrālie žesti, ciešanās pieliektās galvas, tālumā aizkļūdušie skatieni atklāti parāda mākslinieces aizraušanos ar prerafaelītu un romantisma virzieniem glezniecībā. Viņa šajā 19. gs. mākslas pasaulē ieauz savu 21. gs. izpratni un sajūtas. Apguvusi akadēmisko glezniecību Viskonsinā un Mičiganā, Saša tagad strādā un glezno Ņūdžersijā.

Rita Grendze (Geneva, IL, ASV <<http://www.waterstreetstudios.com/gallery/>>) sevi vairāk uzskata par materiālu mākslinieci, nevis kādas noteiktas tehnikas – aušanas, metināšanas, veidošanas mākslinieci. Viņa meistarīgi apvieno dažādus materiālus savos darbos. Pašreiz Ritas rokās ir nonākusi grāmata. Tā iegūst jaunu dzīvi instalācijās un mākslas darbos. Pats process, kurā top māksla, viņai ir ārkārtīgi svarīgs un iesaņķido gala iznākumu. Māksliniece pati atzīst, ka ļoti daudz ir ieguvusi no savām studijām Krenbrukas Mākslas akadēmijā (Cranbrook Academy of Art). Rita ir viena no izteiksmīgākajām un dziļdomīgākajām mūsdienu māksliniecēm.

Edgars Jēriņš (Edgar Jerins, NY, ASV <<http://www.jerins.com/>>) – mākslinieks, kurš dzimis un audzis Amerikas vidienē, Nebraskā. Jau ilgu laiku dzīvo un strādā Ņujorkā, bet viņa darbos vēl aizvien jūtama vidienes elpa. Edgars kļuva pazīstams ar saviem monumentālajiem ogles zīmējumiem, kaut gan strādā arī eļļā un pastelī. No viņa ogles darbiem dves skarbs reālisms, uzburts ar smalku līniju. Mākslinieks apskata savu radu un draugu dzīves krīzes situācijās. Varbūt tieši šī personiskā sasaiste starp mākslinieku un modeļiem ir tas, kas piedod darbiem emocionāli nospiedošo un spēcīgo ietekmi uz skatītāju. Studējis Pensilvānijas Mākslas akadēmijā,

kurā primārais uzsvars tiek likts uz akadēmiskās glezniecības un zīmēšanas apgūšanu, Edgars šo tradīciju turpina, reālistiski atainojot savos darbos emocionālās tēmas, kā arī daudz gleznojot portretus. Līdz šim pelnījis iztīku tikai ar savu mākslu, pēdējos gados mākslinieks ir sācis mācīt zīmēšanu Ņujorkā.

Saskija Ozols Jubenks (Saskia Ozols Eubanks, MA, ASV <<http://www.saskiaeubanks.com>>) ir dzimusi un uzaugusi franciskajā Ņuorleānā, ģimenē, kurā tēvs, latviešu mākslinieks Auseklis Ozols, un māte, mākslas kolekcionāre, agri ievada meiteni mākslas pasaulē. Pensilvānijas mākslas akadēmijā viņa iegūst maģistra grādu, studē ārmēs un vienu semestri (1997) mācās Latvijas Mākslas akadēmijā. Māksliniece galvenokārt strādā no dabas, jo viņai liekas aizraujoši izsekot, kā mainās attiecības ar gleznojamo objektu darba procesā – no novērošanas līdz uzgleznošanai. Saskijas gleznās atrodams kaut kas no flāmu klusajām dabām, klasiskajiem aktiem, akadēmiskajiem, heroiskās po-

zās gleznotiem zirgiem. Mākslinieci interesē reālisma vieta mūsdienu mākslā. Esot vēl arvien aktīva Ņuorleānas mākslas vidē, viņa tagad dzīvo un strādā Bostonā.

Ilga Leimanis (Londona, Anglija <<http://www.ilgaleimanis.com>>, <<http://orteliusdrew.com>>) nāk no Monreālas Kanādā. Viņa ieguva mākslas maģistra grādu Konkordijas akadēmijā, Monreālā, un papildināja savas studijas ar mācībām Latvijas Mākslas akadēmijā (1992-1995). Mākslā viņa interesē kolekcionēšanas un sadarbības process. Turpinot savu gleznu ciklu *Mijākie un citi svešinieki*, viņa pievērsās portālā *draugiem.lv* virtuāli sastapto „draugu draugu” gleznošanai. Šajā ciklā piesaista mākslinieces spēja precīzi nofiksēt izvēlēto tēlu dažādās identitātes, to aizkustinošo amatierismu, ar kuru tēli parāda sevi un savā ziņā arī viņu atvērtību. Ilgu noteikti varētu kategorizēt kā mākslinieci-pētnieci. Par to liecina viņas izpētes darbs, strādājot pie ainavu cikla saistībā ar britu armijas militāro kolekciju Kings kole-

Ilga Leimanis. No sērijas *Profili*. 2007. Eļļa uz audekla

džas arhīvā Londonā, kā arī sadarbojoties ar mākslinieci Dorīnu Vitenbolu (Doreen Wittenbols, Amsterdam) projektā *Ortelius Drew*. Ilga strādā par zīmēšanas mācībspēku *Drawing at Work* un ir vieslektore Mākslas Universitātē Londonā.

Krisa Luisa (Kris Lewis, CA, ASV <<http://www.krislewisart.com>>) ilustratora izglītība ir jūtama viņa pieejā glezniecībai. Viņš izmanto cilvēka figūru un portretu, lai attēlotu paslēptos stāstus, delikātās emocijas. Tie ir izteikti reālistiski, bet reizē mistiski un vecmeistaru glezniecības principos balstīti portreti. Krisa mākslā jaušama spēcīgas un reizē trauslas sievietes klātesamība. Mākslinieks ir uzaudzis daudz bērnu ģimenē un uz viņu lielu iespaidu atstāja māte, kura pēc šķiršanās no Krisa tēva, īsti latviskā spītībā viena pati uzturēja un izaudzināja visus bērnus. Milzīgais mākslas darbu daudzums liecina par Krisa darba spējām un nodošanos mākslai. Ja arī sākumā viņa glezniecība liekas pārāk ilustratīva, tad, dziļāk ienirstot mākslinieka radītajā sieviešu portretu jūrā, skatītājs nonāk misticisma un Holivudas *film noir* apburtajā telpā, kas savā ziņā ir pievilcīga. Dažkārt viņa daiļrade tiek saistīta ar pop-sirreālisma virzienu. Kriss Luiss strādā par mākslinieku un izstāžu kuratoru Losandželosā, Kalifornijā.

Eriks Jerumanis (Los Angeles, CA, ASV <<http://www.jerumanis.com>>, <<http://www.norbertellengallery.com>>) ir gleznotājs un Norbertellenas (Norbertellen Gallery) galerijas īpašnieks Losandželosā. Viņš ir radījis dekoratīvas akrila gleznas, kurās otu vilktie dzīparu loki un vilņošanās rada kustības un ornamenta sajūtu, bet pēdējā laikā mākslinieks vairāk pievērsies digitālajai mākslai. Eriks ir aktīvs Losandželosas mākslas vidē, veidojot mākslas izstādes. Galerijā 2012. gadā tika atvērta izstāde *Riga Nouveau Babes*, kurā piedalījās mākslinieki no Kalifornijas un Latvijas – Rudīte Mazūre Godfrey, Roberts Koļčovs, Aivars Vilipsons, Kristiāna Dimitere, Ruta Linīte un pats galerijas īpašnieks.

Nikola Harvija (Nicole Harvey, Ann Arbor, MI, ASV <<http://nicolemharvey.see.me>>) ir jauna un daudzsološa fotogrāfe. Viņu uzaudzināja latviešu vecvecāki. Kā māksliniece pati saka, tad visa viņas līdzšinējā dzīve ir pavadīta ar vienu kāju amerikāniskajā un ar otru – latviskajā vidē. Nikolas darbi runā par izolāciju – personības vai veselas nacionalitātes, par latvisko diasporu un tās dzīvi Amerikā, par ilgstošo kara un emigrācijas psiholoģisko ietekmi uz indivīdu paaudžu paaudzēs. Fotogrāfijās var atrast viņas domas par savām

saknēm, paaudžu konfliktiem un sievietes vietu sabiedrībā.

ŠMIJ (Šī māksla ir jauna) (Toronto, Kanāda <<http://lnjak.org>>) – ar šo pasākumu, vai mēs pat to varam saukt par sava veida organizāciju, ir bijuši saistīti daudzi ārzemju latviešu mākslinieki. ŠMIJ izstādēs ir piedalījušies Gints Grinbergs, Indra Avena, Edgars Jēriņš, Valda Ostreihere, Rūta Daugaviete, Rita Grendze, Inese Liepiņa, Laura Ķīka u.c. Sākot ar 1974. gadu ŠMIJ (viena no pirmajām vadītājām bija Baiba Rubesa) mākslas izstādes un kopā sanākšanas ir izveidojušas par nopietnu tradīciju Kanādas un arī Amerikas latviešu diasporas dzīvē. Tas ir demokrātisks un skaļš pasākums. Izstādē var piedalīties visi, kuri vēlas un, tāpēc jāpiekrīt Nikolaja Bulmaņa vārdiem, ka šāds profesionālisma un amatierisma sajaukums jau raksturīgs vai it visām trimdas latviešu kolektīvajām izstādēm. Tas ir cerīgi, ka šis pasākums vēl tik spēcīgi piesaista mūsdienu jaunākās (un šeit es tiešām uzsveru „pavisam jaunās”) paaudzes latviešu māksliniekus Kanādā un Amerikā. Iespējams, ka kādreiz šis notikums norisinājas nopietnāk, bet mēs nekad nezinām, kā tas pagriezīsies nākotnē.

Skatot jaunākās paaudzes latviešu mākslinieku daiļradi, jāsecina, ka ir mākslinieki, kas apzināti veido projektus ar kultūrvēsturisku tēmu, tieši sakņojoties savā latviskajā identitātē, bet ir arī daudzi, kuriem šis pārmanotās kultūras iespaids ir neapzināts un nav vairs tik svarīgs. □

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

Ann Landi. „Auto-Destructive Tendencies”. *ARTnews* (December 2012).

Nikolajs Bulmanis. *No vienas puses tā...* (Rīgā: Mansards, 2010).

Laura Ķeniņa. “Trimdas māksla pēc trimdas”. *Studija* (2012/87).

Jaunā Gaita: 251, 253, 256, 266, 272.

Gleznotājas, Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības (ALMA) prezidentes Lindas Treijas referāts nolasīts Starptautiskā konferencē *Latviešu māksla trimdā*, Latvijas Nacionālajā mākslas mūzejā (LNMM) 2013.9.VII.

Linda Treija

ILMĀRS BLUMBERGS: ES NEMIRŠU

ILMĀRA BLUMBERGA DZĪVOŠANA

LNMM „Arsenālu” Rīgā ir pārņēmis Ilmārs Blumbergs ar izstādi „Es nemiršu” (2013.16.VIII-6.X). Mākslinieks, visus nomierinot ar līniju grafikās un grāmatās, kuras pāršķir kundze baltos cimdos, augšstāvā un savukārt lielajās zālēs apakšstāvā visus „uzspridzinot” ar glezniecību, atzīmē savu 70. gadskārtu. Kuram, ja ne Blumbergam, ir drosmē likt savas gleznas uz sarkanām sienām un atklāt izstādi sarkanā krekļā, izsist sarkanajā sienā caurumu, lai izstāde neizskatītos tik perfekta, un atskatot troksni zālē, it kā kāda glezna būtu nokritis. Šeit galvenais režisors ir pats mākslinieks, kurš vienlaikus var būt gleznotājs, scenogrāfs, grafīks, ilustrators, filozofs un vēl daudz kas cits. Darbi plašajā izstādē ir gleznoti, švikāti, līmēti, filmēti, vietām ieskanas kaut kas no scenogrāfijas ar sarkanām trepītēm un gondolas laiviņām, kurās stāv mazas Hitlera un Staļina figūriņas („Vadonis Venēcijā”), vietām vērotājus kā migla pārņem absolūti gleznieciski grafiku un zīmējumu dūmakainie vāli. Sarkanu sienu labirints skatītāju ved no visuma radīšanas uz Sibīriju, tad ceļš iet garām Blumberga pašportretiem, izvijas caur viņa smadzenēm, ar pašu acs kaktiņu var paspēt pamanīt Venēciju un kaut kur sadzirdēt vairāku pērlīšu sasišanos. Pie izstādes ieejas stāv puslokā saliecies milzīgs siluets, kuram kāja ir sapinusies dzeloņdrāšu biezoknī. Šī „jautājuma” zīme, kas var simbolizēt kungu vai kalpu, ausi, kura klausās un sadzird, atsperi, kura atliecoties rada enerģiju, gliemežu meklētāju smiltis, seko māksliniekam jau divus gadu desmitus. Reizēm mākslinieka darbos atspere jau atliekusies, kalps nokritis pie zemes, vai lūdzējs pārtapis pašā Blumbergā. *Dažreiz man liekas, ka tas esmu es pats, kad darba dienas beigās, ejot ārā no darbnīcas, nedaudz pieliecos un klusi pasaku - paldies. Nezinu kam. Tam. Jā, kam ir vērts kalpot? Miļlais cilvēk, vērts ir dzīvot! Par to ir izstāde* (Ilze Vitola. „Ilmārs Blumbergs: Miļlais cilvēk, vērts ir dzīvot!” *la.lv* 2013.12.VIII). Pašportrets viņa mākslā ir kā izziņas un eksperimentu avots. Pasaule tiek pētīta caur mākslinieku pašu. *Uzzīmējot pašportretu, tu vari atteikties no tā, kas ir uzzīmēts. Un tu to sajūtu atdodi. Atdodi tukšumam* (Ilmārs Blumbergs intervijā LTV, 2013.16.VIII). Gan-

drīz kā mantru *Es nemiršu, es dzīvošu, es pārveidošos, es dališos* var sadzirdēt, sekojot pašportretu transformācijai ciklā *Es nemiršu*. Tur mākslinieks tup, kā perējot, te jau izperējis savu galvu, še uzaug agave uz galvas virsas (skat. šī nr. vāku), kaut kur vērsis iespraucais tēlā, un te nu mākslinieka galva sagriezusies uz augšu tā, ka bārda veido ķēniņa kroni. Stroncija dzeltenais fons ar koši sarkano domu mākonī, kas paceļas no galvas, un visam pa vidu ķērpja zaļgani pelēkā Blumberga bārda ir tikai vien mazs fragments no sērijas *Tas pats*. Blumberga ģenialitāte slēpjas spējā caur dzīves sīkumiem sajūst bezgalības plašumu, kā viņa paša stāstītājā par kukainīti. *Iemācies tušu, kukainīt!* – saka mākslinieks, pārfrazējot Imanta Ziedoņa rindiņu *Iemācies sauli, kukainīt!* Ilmāra iekļātajā tušas laukumā pa nakti iekritis kukainītis un cīnījies tikt līdz melnā ezera malai. Kukainītis ceļā miris, pēc tam noglancēts ar laku un tagad ir augšāmcēlies Blumberga darbā, pārtapis mītiskā personā un dzīvo mākslinieka visuma izplatījumā kā viņa citi bēdu brāļi dzintarā.

Cikls *Visu laiku snieg* ir Ilmāra Blumberga atmiņas par Sibīrijas laiku (1951-1953), kas savā bērnības naivumā bija laimīgs ar lāču kotletēm, ciedru riekstiem un sniegaino bezgalību. Tikai vēlāk mākslinieks apjauta lietu nozīmi. Dzīves pieredze liek uztvert visu savādāk. Skolotāja Gatilova dāvinājums, azerbaidžāņu dzejnieka Rasula Reza grāmata par Ļeņinu, ko atdzejojis režisora Andreja Tarkovska tēvs Arsēnijs Tarkovskis, liek vēlāk meklēt un lasīt Tarkovska dzeju. Lielas mīlestības apjausma, kad nāk sapratne par to, kā pēc māte, pat Ilmāra māsu gaidot, dodas jau kuro reizi uz Sibīriju pie sava vīra. Neizbēgams iespaids ir mežonīgā, skaistā un reizē draudīgā daba. Tas viss ietekmējis mākslinieka uztveri un sapratni par makro un mikro kosmosiem, par visumu un sevi. Darbi par Sibīriju ir kā divas nerimtīgas stāstu līnijas, fragmentu magnēti, kas plūst un ļauj skatītāja acij atklāt sev būtisko. Visā šajā ciklā dominē sniegš, vietām ar asins sarkanajiem un visuma melnajiem uzliesmojumiem. Spēcīgs ir mammas un Ilmāra dubultportrets – ar diviem acu pāriem, kas ierauj dzīves plūduma straumē.

Izstāde ir mākslinieka sajūtu CV, pārdzīvotā nogulsnes, viņa domu nospiedumi.

Un... man tā gribētos apaut tās sarkanās kurpītes un iekāpt pienā (Ilmāra Blumberga instalācija *Iekāpusi pienā* – no izstādes)!

<http://www.blumbergs.lv>

□

Blum

Māris Brancis

KRĀSU UN LĪNIJU ZINTNIEKS MIERIŅŠ VII

Sākums JG269-274.

Sevišķi sarežģītas attiecības laika gaitā Mieriņam izveidojās ar tautiešiem trimdā. Sākumā, protams, nekā tāda nebija. Kā ikviens latvietis, ierazdamies svešā zemē, kuras kultūra vēl sveša un arī vietējā sabiedrība ne īpaši pievelk, ne arī uzreiz jaunatnācējus pieņem, viņš meklēja tautiešu sabiedrību, darbojās Bradfordas deju kopā, apguva mākslas pamatus pie Alfrēda Kalniņa, iekļāvās latviešu vidē, dekorēdams dažādus kulturālus pasākumus, piedalījās latviešu mākslinieku izstādēs, pat sievu nolūkoja tajos pašos latviešos. Taču, līdzko sāka domāt par savu nākotni un jo sevišķi, kad bija iekļuvis Līdsas Mākslas koledžā, kas prasīja sevis pārradišanu laikmetīgā garā, nācās izvērtēt arī savu dzīvi. Bija jāizlemj, vai dzīvot pagātnei, kurā ieslīga lielākā daļa latviešu sabiedrības, turpinādama dzimtenē uzsākto dzīves stilu. Mieriņš nebija ar mieru gleznot tikai tautu meitas greznos Bārtas vai Nīcas tērpos vai bērzu birztaļinas saldserīgā noskaņā. Viņš izlēma citādi – iekļauties Anglijas kultūrvīdē, mainīt domāšanu, sabalsot to ar modernajiem uzskatiem. Viņu neaizrāva stagnatīvā atmosfēra tautiskajā sadzīvē. Latvietis var būt arī ar moderniem uzskatiem, strādāt laikmetīgi. Līdz ar to aiziešana no trimdas sabiedrības bija pašsaprotama. *Man tie ūdeņi bija par seklu*, mākslinieks atzīstas.¹ Noslēgšanās latviskajā vidē un domāšanā likās par sīku, nepieņemamu, attīstību kavējošu, kaut gan Latvija palika viņa domās. Mākslinieks pierādīja, ka, arī būdams ārpus tēvzemes, var palikt tās patriots, nekopjot tālāk trimdas hermētisko latvietību. Viņš nav iedomājams kā iekapsulējies kādā dogmā, kaut arī tā būtu tautiska. Mācības Līdsā un Londonā bija pavērušas jaunu redzesloku – plašu, svaigu, uz nākotni vērstu. Tā jau tas bija, taču, dzīvojot Anglijā un strādājot vietējā skolā, jaunais puisis tomēr nejutās kā savās īstajās mājās. *Zini, šinis dienās vai, pareizāki sakot, pēdējā gadā es sāku 'slimot' ar ilgām pēc dzimtenes. Kad manās rokās nonāk kāds drukāts vārds vai fotoattēls no viņu puses vai arī drauga, rada rakstīta vēstule, tad es izjūtu, ka man tomēr kaut kas pietrūkst, ka es īsti nevedu pilnīgu un normālu dzīvi. Tomēr momentā*

¹ Saruna ar Laimoni Mieriņu (2006.16.X). Autora arhīvs.

ar šīm domām atkaujos – tie ir tikai maldi. Vai ir? Es reizē apskauzu to paaudzi, kura veidoja neatkarīgās Latvijas valsti. Kas tas ir bijis par lielisku laikmetu! Kā tas ir spārnojis zinātnieku, mākslinieku, zemnieku! Sava valsts, sava valoda – savs nams. Tā taču bija paradīze! Un šodien tur viņi cīnās par tik, par cik var. Par spīti zināmai nebrīvībai, no sarkanās miglas ceļas viens ievēribas cienīgs darbs pēc otra. Es runāju par literatūru un mākslu vispār. Pēc meslu samaksas partijai viņi tomēr vēl var ko radīt un arī rada. Viņiem vēl ir kontakts ar tautas dzīvajiem avotiem, vien-alga kāda saule pār tiem arī nespīdētu. Var jau būt, Indra, ka es te palieku par daudz teorētisks vai abstrakts. To varētu izskaidrot ar to, ka es dzimteni redzēju tikai nevainīga bērna acīm. Un bērns jau visu uztver savādāki. Tomēr šī dzimtenes problēma (lai velns parauj!) griež man kā ar nazi. Nevaru izbēgt no savas ēnas, lai arī kā to gribētu, Laimonis sūdzas Indrai.² Viņš centās jebkurā veidā kaut ko dabūt zināt par to, kas notiek Latvijā, kamēr bija cilvēki, kuri negribēja atzīt, ka dzimtenē arī okupācijas laikā rodas laba literatūra un māksla. 20. novembrī BBC trešajā programā pārraidīja latviešu modernās dzejas Rutas Spīrsas tulkojumus. Ap to ir radies īsts „latvisks” jandaliņš. Proti, divi dzejnieki no rietumiem, divi no Latvijas. Manām ausīm tulkojumi skanēja spēcīgāki nekā oriģināli. Saliņš izklausījās vissentimentālākais un visromantiskākais, Tauns vismodernākais, bet Ziedonis un Auziņš³ visvitālākie, taisni ‘bezkaunīgi’ vitāli.(..) Pēc mūsmājas kritikas ieskatiem tur ne tik vien nav nekā ievēribas cienīga – tur vienkārši nedrīkst nekā laba un pozitīva būt, nedrīkst... Taisni te slēpjas trimdas traģēdija, kas noslēdz sevi ne tik daudz no tā, kas notiek aiz mums, bet arī no tiešās apkārtnes un tās iespaidiem. Kā lai palīdz tiem, kas sarāvuši visas saites ar tagadni?⁴

Jaunais mākslinieks gribēja izraut tautiešus no stinguma, bet tam nebija nekāda rezultāta. Gluži otrādi, viņš negribot ieguva tikai ienaidniekus. Nepatika pret Laimoni Mieriņu pastiprinājās, kad žurnālā *Jaunā Gaita* parādījās raksts par visai apšaubāmo jaunradi

² Vēstule Indrai Gubiņai (1962.7.XI) – LVA, 2436. fonds, 1.v apraksts, 14. lieta: 113–114.

³ Domāti Gunars Saliņš (1924-2011) un Linards Tauns (1922-1963) no ASV un Imants Ziedonis (1933) un Imants Auziņš (1937) no Latvijas. Laimoņa Mieriņa rakstā „Latviešu dzeja BBC trešajā programmā” – [JG67(1968):62] teikts, ka, izņemot vienu Ziedoņa dzejoli, Spīrsa (1913-2000) nolasiņus arī trīs Viktora Līvzemnieka (1936) dzejoļus.

⁴ Vēstule Indrai Gubiņai (1967.23.XI) – LVA, 2436. fonds, 1.v apraksts, 14. lieta: 28.

trimdas daiļamatnieku darbos⁵, norādot, ka mūsu daiļamatniekiem allaž trūkst ne tikai labas gaumes (ar amata prasmi vien nepietiek), bet par visu vairāk patiesas nopietnības dotā vai paša iecerētā uzdevuma veikšanā. Nevienam nav un nevar būt nopietni iebildumi, ja „nodarbošanās” ar daiļamatniecību ir tikai indivīda laika kavēklis. Bet nav vairs gluži tas pats, ja šī „diletanta baroka daiļamatniecība” pieņem atklātu izstāžu apjomus un tiek skaļi reklamēta svešautiešiem kā latviešu lietišķā māksla.⁶ Mieriņam rūpēja latviešu labā slava vietējā kultūrvidē, viņš vēlējās izplatīt latviešu kultūru svešautiešos, taču atvieglotumu vai amatniecisku paviršību viņš nespēja pielaut. Raksts izsauca pretreakciju – Laimoni Mieriņu izslēdza no Mākslinieku un daiļamatnieku kopas Lielbritānijā.

Arī dzīvojot Šiplejā, Mieriņš izjuta trimdas konservatīvās sabiedrības vērsanos pret viņu uzskatiem, taču tie bija tikai sīki vilniši, kas uz īsu brīdi padrebinaja piļu diķa stāvošo ūdeni. Mācīdamies Goldsmīta mākslas koledžā Londonā, viņš piepeši atradās raganu katla pašā speltē. Kādu laiku viņš pat irēja istabu pie Monikas (1931-2008) un Gunta Zariņiem (1926-1965), kuri trimdas elitei bija kā dadzis acīs ar, viņuprāt, komunistiskajiem uzskatiem. Mieriņš daļēji bija klāt pie visa notikušā, kas viņu tracināja, padarīja vārdos vēl asāku, nesamierināmāku attieksmē pret latviešu hermētisko dzīvi un uzskatiem. Liekas, ka abu rakstnieku viesošanās dzimtenē, viņu stāstījums par piedzīvoto un redzēto mākslinieku pamazām aizvadīja līdz lēmumam arī pašam ieraudzīt Rīgu, tikties ar māksliniekiem un pārliecināties par to, kas īsti Latvijā notiek.

Līdz tam gan bija garīgi jānobriest, jāsaņem visa dūša, zinot, kāda reakcija gaidāma latviešu sabiedrībā. Pirmās tiešās pret sevi vērstās uguns kristības viņš piedzīvoja 1967. gadā, kad sarīkoja savu darbu izstādi Toronto un Kičinerā, Kanādā. *Laikam jau latviešu sabiedrībā būs radies tāds mazāks tracis, jo mūsu cilvēki taču no laika gala mīl „saprotašas” lietas, tā laikam un notikumiem palikdami tālu jo tālu aizmugurē. Tas it sevišķi sakāms par mūsu tēlotāju mākslām, kur valda „pirtīņu kults”. Tāpēc jau meklētājiem jāaiziet no savējiem, lai meklētu plašākus ūdeņus, rastu atbalsi meklējumiem, būt uz vienādiem viņu garumiem ar domabiedriem utt. Tā, Indra, ir vide, ko mūsu latviešu sabiedrība nevar dot ne Anglijā, ne pie Jums, Kanādā, ne arī kur citur. Mūsu tautieši*

⁵ Laimonis Mieriņš. „Diletantisms mūsu daiļamatniecībā”. *JG53*(1965):30–33.

⁶ Turpat, 33.

*burtiski dzīvo provincē, vienalga, kādā zemes daļā tie arī neatrastos. Tā saucamo jaungaitnieku ir vienkārši par maz, jau skaitliskā ziņā vien, lai radītu savu progresīvu vidi. (..) Jā māksliniekam ir kas sakāms, tad tas arī tiks pateikts, neatkarīgi no vides un konsekvencēm.*⁷ Mākslinieks meklēja iespēju, kā tuvināties Latvijai, saņemt kādu informāciju par mākslu dzimtenē. Kādā vēstulē Indrai viņš pavēstīja par tikšanos ar dzimtenes latviešiem: *Saki atklāti, Indra, – vai Tev nav kārdinājums, interese apciemot Rīgu? Vai Tu baidies skandālu pēc atgriešanās? Laikam jau pēdējā vēstulē Tev tiku stāstījis, ka Londonā krievu rūpniecības skatē (tur bija latviešu stends) satiku arhitektu Strautmani un Mākslas akadēmijas prorektoru Zariņu.*⁸ *Labi sapazināties, sadraudzēties. Mani pārsteidza tas, ka mūsu starpā plaisa ir daudz mazāka, nekā to varēja domāt, skatoties, ka dzīvojam katrs savā pašos pamatos atšķirīgā vidē. Centieni ir tie paši, arī paaudžu kari ir uz mata tie paši un par tām pašām lietām. Arī mākslinieciskajos jautājumos, un tas ir pats galvenais, bijām uz tiem pašiem viņu garumiem. Tikai nesāc domāt, ka esmu palicis tradicionālists. Nekad neaizmirsīšu to, ka Zariņš teica, ka Mazītis⁹ (viņam Kanādā tikko bija izstāde), ar kuru viņi daudz tikās, gleznojot, kā Rīgā esot gleznots pirms 30 gadiem, – viņi (Rīgā) šodien esot tikuši tālāk... Tas faktiski bija spriedums par „augšanu” emigrācijā.*¹⁰ *Viņš labprāt būtu devies uz dzimteni, kur arī viņam varētu sarīkot izstādi Latvijā, bet lieta tālāk virzījies nav. Un tad visam kā kronis nāca Čehoslovākijas traģēdija. Varbūt, ka nerīkojos pareizi, nedomāju pozitīvi, bet šodien man nav apetītes dzīties uz Rīgu, Mieriņš skaidroja Kanādā mitošai Gubiņai.*¹¹

Vajadzēja pāiet pieciem gadiem, kad 1973. gadā viņš iedrošinājās aizbraukt uz dzimteni. Zināmas aprindas, bet jo sevišķi atsevišķi cilvēki *Daugavas Vanagu* organizācijā šādu rīcību uzskatīja par nodevību. Īstenajiem latviešiem nevar būt nekādu sakaru ar okupēto Latviju. Daudzi kultūras darbinieki tika uzskatīti par komunistiem vai sarkanajiem, ja izteica kaut nedaudz savādākas domas nekā trimdas varas spice. Pēc ceļojuma

⁷ Vēstule Indrai Gubiņai (1967.23.XI) – LVA, 2436. fonds, l.v. apraksts, 14. lieta: 28.

⁸ Domāti Ivars Strautmanis (1932), toreizējā Rīgas Politehniskā institūta docētājs, un Indulis Zariņš (1929-1997).

⁹ Domāts gleznotājs Arnolds Mazītis (1913–2002), kurš dzīvoja Londonā.

¹⁰ Vēstule Indrai Gubiņai (1968.7.XII) – LVA, 2436. fonds, l.v. apraksts, 14. lieta: 27.

¹¹ Turpat.

uz Rīgu latviešu sabiedrība gan vārijās nepatikā pret nepaklausīgo tautas dēlu, taču tālāku atskaņu uzreiz gan nebija. Vienīgi žurnāls *Jaunā Gaita* iedrošinājās publicēt ļoti īsu un visai neitrālu interviju, kas iepazīstināja ar to, ko Mieriņš Daugavas krastos redzējis. Tās beigās sarunas varonis neztika bez sīka adatas dūriena trimdas vadoņu pakrūtē: *Nav jābūt acīgam vērotājam, lai drīz vien saskatītu otru Rīgas panorāmu... Vai uz katra soļa jūt latviešu vitalitāti, mērķtiecību un totālu orientāciju pastāvošos apstākļos. Viss tas reizē iepriecina, stiprina, bet arī apbēdina un satric, jo, tikai dzimtenē esot, var tā pilnīgi izjust, cik plāna ir mūsu emigrācijas latvietība...*¹² Pateikts bez Mieriņa ierastā dzēlīguma un izaicinājuma uz polemiku. Tomēr nekas netika aizmirsts. Mākslinieks bija jau pamazām pieradis, ka viņam jābūt vienam. Šad tad viņu gan uzaicināja uz jauniesu saietiem un kongresiem. Tālāk viņu nelaida. *Londonas Avīze* viņa rakstus vairs neiespieda. To viņš pārdzīvoja, taču vislielāko apvainojumu gleznotājs piedzīvoja 1982. gada vasarā, kad Lidsā notika 5. Eiropas Latviešu dziesmu dienas. Svētku komiteja uzaicināja viņu sarīkot gleznu izstādi. Mieriņš piesaistīja arī keramiķi Viktoru Prīmu (1925-1989), modernu mākslinieku. Viss bija labi un jauki, šiplejietis pat dabūja izstādei izcilu galeriju. Pat rīcības komiteja ar Marie Annu Zariņu (1927-2004) priekšgalā bija priecīga par abu redzamāko mākslinieku atsaucību. Tad kādā sēdē piecēlās viens no *Daugavas Vanāgiem* un skaļi paziņoja: *Tu esi braucis uz Rīgu vairākkārt. Tā ir nodevība. Mums tādu nevajag.* Visi klusēja, neviens nepacēla balsi aizstāvbai. Visi ar līkām mugurām tajā brīdī pētīja sēdes darba kārtību, bija aizņemti ar savām lietām un piepeši bija aizmirsuši, ka paši viņu uzaicinājuši padomāt par izstādi. Mieriņš zināja, ka no vecās gvardes var sagaidīt visu, bet šādu apvainojumu, nodevību mākslinieks nespēja saprast. Viņš nepiedeva. Šis naža dūriens pašā vārijākajā vietā – sirdī – sāpēja visu mūžu. Ir brūces, kas nesadzīst. Izstāde tomēr notika. Mieriņš nebūtu Mieriņš, ja viņš šādā situācijā sašļuktu, padotos. Ekstrēmās situācijās niknums viņam pieprasīja darboties pretēji "kungu" gribai. Viņš panāca, ka izstāde notika, tiesa, ne Lidsā, bet 15 kilometru attāļajā Bradfordā un bez rīcības komitejas ziņas.

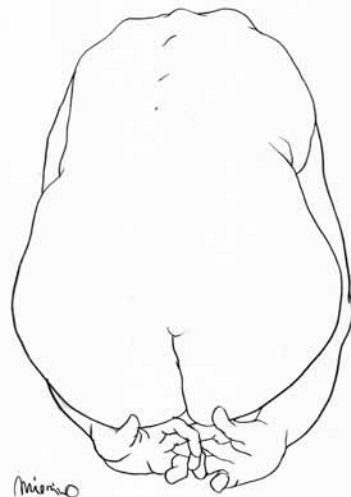
Trimdas valdošās elites attieksme pret dzimtenes apmeklētājiem, viņu pasludināšana par komunistiem neatturēja no interesešanās par Latviju. Gluži otrādi, vairākkārt būdams Rīgā, viņš redzēja, cik Latvijas

mākslinieki ir spējīgi, talantīgi un ka viņus vajag izvest pasaulē. Tolaik Klīvlendas (Cleveland) piepilsētā Midlsboro (Middlesborough) notika starptautiskās zīmējumu biennāles, kurās piedalījās arī šiplejietis. Ciemodamies dzimtenē, Mieriņš aicināja arī Borisu Bērziņu (1930-2002), Gunāru Krolli (1932), Ināru Helmūtu (1934), Miervaldi Poli (1948) un vēl dažus mākslniekus sūtīt darbus uz Angliju. Viņš pat panāca, ka tiem nebija jāmaksā dalības maksa (kādā sakarā padomju mākslniekam 70. gados varēja būt valūta!), un bija ar mieru par savu naudu sūtīt darbus atpakaļ, ja tos biennālē nepieņemt. Pieņēma. Ne tikai iekļāva izstādē, bet 1979. gadā Boriss Bērziņš ieguva otro godalgu un naudas prēmiju. Vēl pēc vairākiem gadiem – 1983. gadā – viņš saņēma trešo prēmiju. Pēc Laimoņa Mieriņa iniciatīvas naudu laureātam nesūtīja, zinot, ka rīdzinieks to pavisam noteikti nesaņems, jo naudu savāks Maskava. Kad pēc trim gadiem Boriss Bērziņš viesojās Londonā, rīkotāji to iedeva, par ko rīdzinieks iegādājās krāsas.

Mākslinieks Šiplejā panāca arī to, ka visos katalogos, atzīmējot, kādu valsti katrs biennāles dalībnieks pārstāv, Borisam Bērziņam un citiem bija lepmi ierakstīts – Latvija. Arī viņš pats savās biogrāfijās un katalogos vienmēr norādīja savu dzimto zemi, tā ik reizes atgādinot visiem, ka viņa tēvzeme ir okupēta. Kāpēc gan lai no Latvijas atbraukušo mākslnieku gadījumā būtu savādāk?!

Turpinājums sekos

Mākslas vēsturnieks Māris Brancis ir *JG* redakcijas loceklis. Viņa pēdējās publikācijas: *Valerijans Dadžāns: Gleznas* (Rīgā: Mansards) un albums *Starptautiskie ledus skulptūru festivāli Jelgavā, 1998-2012*. Māris dzīvo Jelgavā.

Laimonis Mieriņš. *Pliknis* 6. Ap 1990. gadu

¹² Intervija ar Laimoni Mieriņu. *JG*97(1973):11.

Māris Brancis

NO TĒVU ZEMES RAUGOTIES

Tieši pirms 20 gadiem – 1993. gadā sāku strādāt Latvijas Valsts arhīvā (LVA). Toreizējā direktore Daina Kļaviņa man uzdeva par pienākumu vākt trimdas arhīvus. Sākās kontaktu meklēšana, raksti visu kontinentu latviešu presē. Darbs sekmējās, un drīz vien rīkojām izstādes, konferences, izdevām konferenču materiālus un apkopojām ziņas par trimdas arhīviem visā Latvijā uzziņu krājumos „Trimdas arhīvi atgriežas”. Blakus sabiedrisko organizāciju darbiniekiem radās pazišanās ar dažādu nozaru kultūras cilvēkiem, tai skaitā, māksliniekiem. Tā aizsākās draudzība ar mākslinieku Gunnardesu Zilbertu no Austrālijas, kurš jau 50. gados guva zināmus panākumus šī tālā kontinenta sabiedrībā. Saņēmām latviešu sabiedrībā tikpat kā nezināma mākslinieka un mākslas teorētiķa Žaņa Valdeheima arhīvu no Kanādas. Šis Montreālā dzīvojošais pastnieks Kvebekas universitātē bija ieguvis bakalaura grādu mākslā, bet brīvā laikā nodevās vēstures, psiholoģijas, filozofijas un eksakto zinātņu pētniecībai, meklēdams kopsakarības starp atsevišķām humanitārajām un eksaktajām zinātnēm un to attiecības, mēģinot attēlot vizuālās shēmas. Viņš pētīja iespējas, kā apvienot krāsu estētiku ar formu ģeometrisko harmoniju, veidojot trīsdimensiju konstrukcijas. Šie un citi gadījumi ļāva apjaust latviešu trimdas mākslas plašumu, dziļumu un daudzveidību un lika arvien vairāk laika veltīt trimdas mākslai kopumā.

2002. gadā avīzes *Laiks* žurnāliste Irēna Lagzdīņa aicināja šim laikrakstam uzrakstīt atsauksmi par ikgadējo Rudens izstādi, tad vēl un vēl kādu apskatu, un tagad jau esmu pats kļuvis par tā un vairāku citu trimdas laikrakstu līdzstrādnieku, arī *JG*. Publikācijas padarīja mani zināmu arī mākslinieku vidū. Šis apstāklis bija par iemeslu tam, ka Izolde un Edgars Krūmiņi no Toronto uzrunāja mani (2006) uzrakstīt par viņiem grāmatu (katram savu). Pēc tam sekoja Jāņa Zuntaka simtgade, kurai viņa meita Vija Zuntaka-Bērziņa iecerēja izdot tēva gleznu reprodukciju izdevumu dzimtenē. Iznāca Laimonim Mieriņam veltīta grāmata „Krāsa un līnija” (2012), bet izdevums par Gundegu Cenni no Kanādas gaida savu laimīgo stundu. Jāmin arī darbs pie Eleonoras Šturmas apcerējumu

krājuma *50 gadus mākslai pa pēdām*, kura sagatavošanai tika veltīts noteikts laiks.

Šīs sešas grāmatas ļauj izdarīt kādus nebūt secinājumus.

Kaut cik iedziļinoties latviešu mākslas gaitā trimdā, gribas pievienoties Jurim Soikanam, kurš uzskata, ka latviešu mākslinieku izstādes svešās zemēs ir pirmām kārtām vērtējamas kā *ticības apliecinājums*¹, kā nacionālās identitātes manifests, lai kāda būtu gleznu, grafiku vai skulptūru mākslinieciskā kvalitāte. Mākslinieks redz piederību savai tautai un ar savu artavu uztur spēkā latviešu sabiedrības nacionālo garu svešu tautu ielenkumā. Un latviešu māksla trimdā pastāv ne tikai gadu vai divus, pat ne vienu gadu desmitu, bet nu jau turpat 70 gadus – tas vien izraisa cieņu un apbrīnu. Vai mēs, dzimtenē dzīvojošie, to būtu varējuši? Latvijā bija spēcīgi ideoloģiskie ierobežojumi, likumi, aizliegumi, pat represijas, arī nepatika un pat atsevišķu aprindu naidis pret visu nacionālo, taču dzimtajā zemē pat uz pašu nomestas stikla lauskas iegūts ievainojums sadzīst ātrāk – dzimtā zeme dziedē. Svešumā šī zemes spēka nav, vien ticība un pārliecība, nacionālais lepnums un garīgā spīts.

Un vēl kāds fenomens – vecākai paaudzei aizejot, viņu vietā stājas citi. Viņu pulks nesarūk, tieši otrādi – vairojas. Vieni ieaug mītnes zemes kultūrā un pievienojas jaunākajiem mākslas virzieniem, citi iet vecāko biedru pēdās. Vieni pagriež latviešu diasporai muguru, citiem, pat tiem, kas ir vecākās paaudzes mazbērni vai mazmazbērni un kas latviešu valodu vairs neprot, joprojām ir svarīgi apzināties savas nacionālās saknes. Šī parādība pēdēja laikā novērojama daudzās zemēs. ...*Mūsu nacionālās piederības apziņa vēl arvien ir dzīva*², apliecināja (1975) Eleonora Šturma, un šis apgalvojums joprojām ir spēkā. Protams, atkal izmantojot Jura Soikana domas, *ne viss, kas notiek aiz mākslinieka darbnīcas durvīm uz viņa molberta, var tikt leģitimēts par mākslas darbu*³. Arī māksliniekam jācinās par savu eksistenci. Taisnība Šturmai, ka *latviešu izstādēs bieži vien pārāk lielā skaitā blakus nopietni vērtējamiem profesionāliem darbiem parādās pašdarbības un laika kavēkļa nodarbības augļi*⁴. Lai tas neatbaida mūsu vērtējumu par latviešu

¹ Juris Soikans. *Mākslas kritika un esejas. Rakstu izlase*. Astras apgāds: Toronto, 1983. 94.lpp.

² Eleonora Šturma. „Saulas un ēnas puses latviešu mākslas ainā”. *Latvju Māksla*. 1975.1. Citēts pēc: Eleonora Šturma. *50 gadus mākslai pa pēdām*. Mansards: Rīga, 2011:35.

³ Juris Soikans. *Mākslas kritika un esejas...*

⁴ Eleonora Šturma. *Saulas un ēnas puses...* 37.

mākslu aiz mūsu valsts robežām (arī šejienes izstādēs par šedevriem nereti tiek pasludināti vārgi darbi vai pakaldarinājumi). Kopumā tā saucamā trimdas māksla ir latviešu tautas gara kultūras neatņemama sastāvdaļa, kuru jāpēta un par ko jāraksta arī Latvijā.

Pievienodamies šim pieņēmumam, esmu padevisis gaužām saistošiem un izaicinošiem piedāvājumiem rakstīt grāmatas par mūsu māksliniekiem svešumā. Jāatzīstas, ka sākotnēji neapzinājos grūtības, kas gadīsies ceļā, kad piekritu pirmajam izaicinājumam (2006) – uzrakstīt grāmatu par Gunu Ikonu-Krūmiņu un Edgaru Krūmiņu. Šis piedāvājums līdzinājās māneklim mazam bērnam – atnāksi, dabūsi kompeti. Bērns vairs nebiju, tomēr padevos. Par abiem māksliniekiem zināju visai maz. Latvijā par viņiem bija atrodamas tikai sīkas ziņas. Avīzē *Latvija Amerikā* atradu izstāžu recenzijas, Mākslinieku vienības *Latvīs* katalogos ieraudzīju ne vienmēr labas melnbaltās viņu darbu reprodukcijas. No Rīgā samalkstītā grāmatu nesagatavosi, kur nu vēl divas. Dūša sašļuka papēžos, bet – vārds bija teikts, un devos uz Toronto. Aicinātāji bija atsaucīgi. Guna, mazkustīga būdama, nevarēja mani vienmēr pieņemt, lai pārrunātu viņas dzīvi un darbošanos mākslā. Personīgie arhīvi gan netika liegti iepazīt, un tie, palīdz Dievam, bija visai lieli, kurus 10 dienās bija grūti apgūt. Bija jāiepazīstas ar Toronto latviešu māksliniekiem, saņemot no viņiem laipnību un atsaucību. Kasetes ar sarunām pildījās. Informācijas bija grēdām, ko nespēja Kanādā visu smadzenēs ne paturēt, ne sasistematizēt. Kad mājās sāku rakstīt, tad

Jānis Zuntaks. *Novakare* (fragments). 1972.

uzradās jautājums pēc jautājuma. Atbildes ne vienmēr spēju gūt. Lielie attālumi neļāva atkal un atkal pārrunāt ar grāmatas „varoņiem” brīžiem sīkas neskaidrības, nelīdzēja arī telefoni un vēstules. Kad ķeries pie spalvas, tagad jāsaka – pie datora klaviatūras, tad tikai isti apjaut, ko neesi ielāgojis, ko izrunājis, kādas ziņas un faktus neieguvis. Attālums ir viena no tikpat kā nepārvaramām problēmām, kad raksti par māksliniekiem, kuri dzīvo tālu no dzimtenes. Nevari vajadzīgajā brīdī aiziet un noskaidrot nepieciešamo. Bieži ir jāpaļaujas uz intuīciju, paša dzīves pieredzi, analogijām un tamlīdzīgi, arī uz laimi un veiksmi.

Manu grāmatu varoņi dzīvojuši Kanādā, bet viņu darbi lielākoties izklīduši ne tikai pa šo plašo valsti, bet arī pa ASV un vēl tālāk. Reālais fiksējis, kādus ceļus aizstaigājusi vai aizbraukusi katrā glezna. Tādēļ daudzas no tām pazudušas no autora uzmanības loka. Labi, ja atsaucas īpašnieki un atsūta foto uzņēmumus, taču daudzus jo daudzus oriģinālus nav bijis iespējams apskatīt. Varbūt privātajās kolekcijās ir paši labākie darbi, kurus tā arī neizdodas ieraudzīt un fiksēt. Ja arī gleznu reprodukcija fotogrāfijā ir sagādāta, ne katru var ievietot grāmatā kvalitātes dēļ.

Nākošā lieta. Dzīvi pirmskara Latvijā es vēl varu stādīties priekšā, taču mana fantāzija izsīkst, līdzko sastopos ar nometņu laiku Vācijā, bet jo sevišķi tiem dzīves apstākļiem, ar kādiem mūsu tautieši saskārās, tikko kļuvuši par politiskiem bēgļiem svešā zemē, ar to, kā viņi iekārtojās un kā dzīvoja. Gan paši

mākslinieki stāstīja, gan esmu dzirdējis daudzus dzīvesstāstus no citiem, jo bieži darbā arhīvā saskardamies ar tautiešiem, esmu lasījis vēstules, aprakstus un grāmatas. Tomēr to visu pielāgot konkrētajai situācijai ir sarežģīti. Būtiskākais – es to pats neesmu piedzīvojis, neesmu ar to audzis, uzsūcis, kā saka, ar mātes pienu, kas palīdz, rakstot par šejienes māksliniekiem. Emocionālā bagāža man ir cita, nerunājot par dzīves apstākļiem, kas brīžiem ir gluži pretēji, šejieniem neizprotami. Var jau būt, ka tas viss mākslas zinātniekam nav nepieciešams, taču esmu no tiem, kuri uzskata, ka dzīve veido mākslinieka garīgo pasauli, uzskatus, interešu loku un to, par ko viņš runā savos darbos, kāda ir to forma un izmantotie māksliniecišķie līdzekļi utt. Gleznā viņš izsaka pats sevi, tikai jāmēģina iedziļināties un nolasīt. Bet arī to var nolasīt tikai tad, ja esi izpētījis mākslinieka garīgo pasauli, dvēseles konstitūciju.

Kā lai izpēta, ja sarunu bijis maz, kā tas notika ar Gunu Ikonu-Krūmiņu? Šajā gadījumā palīdzēja viņas dzejas grāmatiņas, kas atklāj viņas ļoti sarežģīto personību, viņas daudzsejainību, daudzveidību. Arī rakstot par Jāni Zuntaku, mūsu sarunu ar viņa meitu Viju Zuntaku-Bērziņu bija par maz, taču būtiskas. Gleznotāja pasauli ļāva izprast gan vienības „Zaļā zeme” protokoli, *Sirmo stunda grāmata*, gan Misiņa bibliotēkā nonākušās Jāņa Zuntaka un viņa sievas Ellas vēstules rakstniekam un žurnālistam Arturam Plaudim Austrālijā. Šī sarakste lieliski atklāj mākslinieka dzīvi un garīgo pasauli Vācijā, Argentīnā un Kanādā, kā arī ikviena šīs paaudzes cilvēka traģiku, kurš izrauts no dzimtās zemes, kurā jau bija paspējuši ielaist dziļas saknes un kuram jāpielāgojas svešajiem apstākļiem un jādzīvo, gan pārveidojot sevi, savu daiļradi, gan jāizskolo trīs bērni. Vēstules man likās svarīgs trimdinieka-mākslinieka likteņa dokuments, tādēļ atļāvos ar bērnu atļauju tās publicēt grāmatā.

Gleznotājs Laimonis Mieriņš mani uzrunāja tādēļ, ka bija izlasījis to ceturtdaļteikuma, ko biju vēltījis viņa darbiem, rakstot *Rīgas Balšij* par Klāva Sīpoliņa fonda izstādi (1987). Šo faktu minu tikai tādēļ, lai pateiktu jaunākajiem kolēģiem, cik uzmanīgi mūsu, kriķu, sacīto pārdomā un analizē mākslinieks. Paviršību, falšību, samākslotību nedrīkst būt, to speciālists jūt uzreiz. Mēs pirms tam jau bijām vairākkārt tikušies, iedraudzējušies. Pavadiju nedēļu Šiplejā, ik brīdi sarunājoties, iepazīstot viņa apkārtējo pasauli un mājas atmosfēru. Laimīgā kārtā biju sadraudzējies ar bijušo jelgavnieci, rakstnieci un mākslas

zinātnieci Indru Gubiņu. Viņa man uzticēja Laimoņa Mieriņa vēstules. Tās ļāva ielūkoties mākslinieka tapšanā, palīdzēja izstaigāt tos ceļus, kas viņam bija jāiziet, lai kļūtu tas, kas viņš bija, ienirt viņa domu pasaulē. Par to arī ir šī grāmata.

Indras Gubiņas mudināta, Gundega Cenne aicināja mani ķerties pie grāmatas par viņu. Arīdzan šis bija īpašs gadījums. Viņas vārdu zināju, arī viņas darbu reprodukcijas biju redzējis. Par gleznotāju šo to biju dzirdējis no stāstiem ciemošanās reizēs Kanādā. No saklusītā un redzētā, tāpat kā citreiz, grāmata nevarēja tapt. Sākotnēji nebija iespēju aizdoties uz Otavu nepietiekamo finanšu līdzekļu dēļ. Sākās gara sarakste vēstulēs uz papīru un elektroniskā veidā. Kad nauda bija sagābelēta, tikos ar gleznotāju. Viņa pārvietojās ratiņos, bija palīdzību kopjama. Varējām tikties tikai noteiktās stundās un ne ilgi. Kamēr sapazināmies, kamēr satuvinājāmies un kamēr sākām uzticēties viens otram (tas vairāk no Gundegas Cennes puses), pagāja laiks. Atkal viss netika izrunāts. Arī viņas arhīva materiāli tobrīd bija pieejami visai ierobežotā daudzumā – tie glabājās kādā noliktavā, kurā viņa tos bija ievietojusi, pārceldamās uz toreizējo jauno dzīvesvietu. Atkal palīdzēja Indra Gubiņa, kura nodeva manā rīcībā savus materiālus par gleznotāju. Drīz vien sākās problēmas ar Gundegas Cennes veselību, kas apgrūtināja mūsu saraksti. Grāmata tomēr tapa un patlaban gaida savu kārtu nāksnāi šai saulē.

Rodas jautājums – kādēļ gan rakstīt par tiem māksliniekiem, kurus Latvijā nepazīst? Atbilde – tieši tāpēc. Viņi devuši noteiktu artavu trimdas latviešu mākslas pastāvēšanā un attīstībā, trimdas mākslas ainas daudzveidībā. Ja nebūtu šo grāmatu, dzimtenē neviens neuzzinātu, ka, piemēram, Edgars Krūmiņš visu darba mūžu ļoti sekmīgi nostrādāja Kanādas televīzijā *CBC*, veidodams teātra iestudējumu un koncertu scenogrāfiju, viens no retajiem latviešiem ieguvis arī *Emmy* balvu, bijis ilgus gadus Mākslinieku vienības *Latvis* valdes priekšsēdis, tāpat vadīdams Kanādas latviešu mākslinieku darbību latviešu sabiedrībā. Vai ar viņu mums nebūtu jālepojas?!

Nākošais jautājums – kāpēc rakstīt par tiem, kuri nav pirmā lieluma zvaigznes? Tas ir jādara kaut vai tāpēc, ka kalnu virsotnes savu lielumu un varenību var izrādīt tikai tad, ja ir leļas, līdzenumi un lielāki un mazāki pakalniņi un kalni. Un vai rozes ir skaistas tikai tādēļ, ka ir rozes? Citam patīk labāk krokusi vai margrietiņas. Vai tādēļ tās nav skaistas puķes, lai gan pēc mūsu pieņēmumiem ziedu

karaliene ir roze? Vai tādēļ nerakstīt, ja dažiem māksliniekiem nav bijusi iespēja atvest savus darbus parādīt dzimtenē un tādēļ nav Latvijas muzeju un galeriju kolekcijās? Vai tādēļ mēs nelasām par Rembrantu, Pikaso vai Roju Lihtenšteinu, kaut arī viņu darbi nav šejienes muzejos? Vai Marka Rotko oriģināli pieder kādam Latvijas muzejam vai šejienes kolekcionāram? Tomēr Marka Rotko mākslas centrs Daugavpilī ir radies, kurā eksponēti seši aizlienēti darbi.

Man būtiski ir mākslinieku dzīvesstāsti. Neviens no viņiem nav dzimis laimes krekliņā. Katram bijis jāizdzer savs bikeris, kurā bez saldā vīna piejaucies skāņš alus un pat vērmeļu rūgtā sula. Viņu dzīves atainojas Latvijas vēstures likteņgaitas. Ikviens no viņiem, neraugoties uz grūtībām, ko viņam sagādājusī dzīve, ir attīstījis un tālāk veidojis savu talantu, uzturējis savu radošo garu. Viņiem māksla ir bijusi ļoti svarīga dzīves dienu daļa. Cits jautājums ir darbu mākslinieciskā kvalitāte. Bet kurš ņemsies apgalvot un būt Dieva vietā, lai noteiktu, kas ir mūžībai saglabājams un kas žogmalē atstājams? Rakstīt šejienes mākslas zinātniekiem par tā saucamās trimdas māksliniekiem nav bijis viegli. Varbūt tādēļ Latvijā ir iznākušas uz vienas rokas pirkstiem saskaitāmas grāmatas. Atcerēsimies lielisko Rūtas Muižnieces apcerējumu par gleznotāju Sofiju Samsoni no Zviedrijas *Latviete Danderīdā*, Pētera Zeiles - par Lidiiju Dombrovsku Larsenu Austrālijā un Gundegas Cēberes grāmatu par Lari Strunki⁵. Apgādā „Mansards” patlaban tiek strādāts pie Andras Silapēteres grāmatas par Veroniku Janelsiņu. Vairāki mākslas zinātnieki ir rakstījuši par trimdas periodu mūsu klasiku biogrāfijās – Rasmus Lāces pētījumā par Augustu Annusu, Dzintras Andrušaites grāmatā par Niklāvu Strunki, Daces Lambegas monogrāfijā par Valdemāru Toni. Vēl jāpieņem katalogi, kas veltīti Leo Jānim Briedītim, Dainai Dagnijai, Sigurdam Vidzirkstem (pat divi), Raimondam Staprānam⁶. Varbūt vēl kādi izdevumi, kuri nav nonākuši manā rēzdeslokā. Še nav lieki atgādināt, ka izstādē *Latviešu māksla trimdā* piedalās 116 autori, bet latviešu mākslinieku trimdā šajos 60 gados ir vismaz desmit reizes vairāk. Tikai

⁵ Dienu pēc konferences nāca klajā galerijas *Daugava* sarūpētais izdevums par Jāni Annusu *Labirintos un cituviet* (sastādītāja un teksta autore Anda Treija). Vēl pēc mēneša dienasgaismu ieraudzīja Ilmāra Rumpētera zīmējumu albums ar Ritas Laimas Bērziņas tekstu (apgāds „Vesta-LK”).

⁶ Laikraksta *Laiks* redakcija izdevusi Raimonda Gunāra Slaidiņa *Kara gaitu dienasgrāmata*. 1944-1945.

kādiem 15 no viņiem ir iznākušas grāmatas un katalogi Latvijā.

Un atkal rodas jautājums, cik liela interese ir mākslas zinātniekos par viņiem? Gaužām niecīga. Šodienas Latvijas ekonomiskajos apstākļos dzimtenē ir grūti atrast arī finansiālu atbalstu. Pastāv uzskats, ka „trimdai” pašai par to jāparūpējas. Bet arī aizrobežu latviešu organizāciju naudas kalni nav neizmērojami. Liela daļa no grāmatām ir iznākušas pēc mākslinieku vai tuvinieku iniciatīvas un ar viņu un atsevišķu ārzemju latviešu biedrību finansiālo ieguldījumu. Atrisinājumu neredzu. Varbūt laiks mums palīdzēs. □

PĒRCIET, ABONĒJIET, DĀVINIET, ATBALSTIET JAUNO GAITU!

Jaunā Gaita ir globāls vislatviešu bezpeļņas kultūras izdevums. Redaktori un darbinieki nesaņem algu, rakstu autori nesaņem honorārus. Arvien meklējam izpalīgus, atbalstu un, galvenais, lasītājus!

Abonēšanu un ziedošanu varat nokārtot ne tikai ASV/Kanādā šo zemju valūtās. Maksājumus varat kārtot arī pie *JG* pārstāvjiem Latvijā, Eirozonā, Anglijā un Austrālijā.

SKAT. MUGURVĀKA IEKŠPUSI!

Labvēļu pakāpes:

Bronzas:	līdz \$99
Sudraba:	no \$100 līdz \$499
Zelta:	no \$500

Labvēļu vārdi publicēti katra *JG* numura pēdējā lapaspusē.

sakariem ar tautiešiem ārzemēs pr-ju, pēcāk ANO darbinieku Ņujorkā, kurš kopā ar sievu un meitu Vašingtonā pieprasa azīltiesības (1978). Ap 200 šādu interviju nodotas Latvijas Zinātņu akadēmijas Cilvēkarhīvam.

No līdzdarboties aicinātajiem pirmais pietieciens mākslinieks un dzejnieks, pēcāk JG redakcijas loceklis **Voldemārs Avens**, atnezdams skaņu ierakstu ar Ņujorkas latviešu dzejnieku darbiem pašu lasījumā. Drīz vien viņam pievienojas dzīvesbiedre **Irēne Avena** (radiovārds Viviana Brauna), dubultmaģistre (mākslas vēsturē un bibliotēku zinībās), daudzus gadus Ņujorkas Frika Mākslas muzeja (The Frick Art Museum) bibliotēkas uzziņu nodaļas vadītāja un arī JG līdzstrādniece. Raidījumos viņa visvairāk pievērsās mākslai un māksliniekiem, izstādēm, ievērojamiem kultūras notikumiem, recenzējot arī grāmatas un teātra izrādes. Dagmāra atceras, ka, *allaž koncentrēta un tieša, dažkārt no dotās vielas viņa izlopa negaidītus secinājumus, piemēram, Raimonda Staprāna lugā „Sasalšana” (kur apskatīta no kara pārnākuša vīra impotences problēma) viņa saredzēja alegoriju ar Latviju. Staprāns pats par to bija ļoti pārsteigts, viņa trupas locekļi nobijušies, jo tieši gatavojās braukt uz viesizrādi Rīgā. Šad un tad radio darbā piedalās arī viņu meita Indra Avena (pseudonims Kristīne Brekše),*

ziņojot par trimdas jauniešu sanāksmēm, jaunu mākslinieku izstādēm u.c.

No Dagmāras Vallenas kontaktēto kultūras darbinieku *crème de la crème*, kuru teksti Minhenē bieži vien tiek uztverti kā intelektuāls saldais ēdiens, vēl jāmin viens no pavisam nedaudzajiem trimdas kultūras žurnālistma *grand old men* **Viktors Neimanis** (1921-1994, pseid. Rolfs Birznieks)⁵, daudzpusīgs rakstītājs, lai gan pēc aroda financists, viņa interešu lokā ir gan šahs, balets un olimpiskās spēles, gan arī politika un jaunākie atklājumi zinātnē, kamēr viņa lielais opuss bijis ielasīt 30 minūšu izvilcums no Solženicina *Gulāga arhipelāga*, kas vēlāk tiek pārraidīti katru sestdienu pusgada garumā. *Šīs programmas vērtību, kā raksta Dagmāra, apjautām tikai pēc gadiem, kad dzirdējām, kā tā uztverta, pavairota un izplatīta.* Neimanis, krievietes dēls, pārvalda krievu valodu, tēvs – plkv. Oskars Neimanis, Rīgas pils pēdējais komandants (pēc kura dienasgrāmatas Raimonds Staprāns uzrakstījis JG268 publicēto lugu *Gūsteknis pilī*). *Viktors bija dedzīgs patriots un ir labi, ka pirms nāves viņš vēl paspēja piedzīvot Latvijas neatkarības atjaunošanu. Viņš bija tik neaizmirstami priecīgs,*

⁵ skat. „Publicistikas krustā sists rakstnieks” JG201:34-40 un viņa pēdējo ierunājumu uz Latviju – JG197:36-37.

RFE/RL galvenā mītne (Oettingenstrasse 67 D-8000 München 22) 1970./1980. gadu mijā

redzot 1991. gada 15. septembrī paceļamies Baltijas valstu karogus pie ANO mītnes.

Arī viņa dzīvesbiedre, dzejniece **Aina Kraujiete** (1923-2007), *JG* dzejas nodaļas redaktore (*JG*110-211, 1976-1997), septiņu dzejkrājumu autore, kuras smalkais poētiskais redzējums ir latviešu kanonistes vērts, iknedēļu sagatavo vērtīgus apskatus par virzībām rietumu literatūrā, daudzreiz pievienojot toreiz Latvijā nedzirdētu autoru (piem. e e cummings) pašas tulkotus dzejoļus. Viņa arī raksta pārskatus par trimdā iznākušām latviešu grāmatām, ziņo par ārzemēs nonākušo autoru jubilejām utt. Apsveicama ir literatūrzinātnieces Ingūnas Daukstes Silasproģes vēlēšanās apkopot Ainas Kraujietes dzeju un tulkojumus grāmatai. Šāds krājums – pat iznākot ar 20 gadu novēlošanos – pavērtu dzejniekiem un lasītājiem Rīgā jaunu redzes loku uz pasauli. Kraujietes dzeja ir reizē moderna un pārilaicīga un tāpat viņa veido savus raidījumus.

Atkal no Dagmāras e-vēstules: *viens no pirmajiem līdzstrādniekiem, kurš tūlīņ atsaucās ar septiņām gatavām programmām un uzcītīgi turpināja bagātināt latviešu raidījumus ar apgaismojošiem pētījumiem par latviešu autoru darbiem padomju režīma laikā, bija Māris Rauda*⁶. *Lietuviešu kolēģe Aušra Jūrašas jūsmoja par viņa pseidonīmu, jo lietuviski tas nozīmējot „sērdiņu dziesma”. Arī šīs programmas derētu sakārtot pa tematiem un izdot grāmatās. Bez tiešās pētnieciskās vērtības tām ir arī nozīme kā laikmeta lieciniecēm – kaut vai par to, kā padomju laikā Latvijā izdota grāmata tiek uztverta Rietumos.*

Līdz bijušo *Gulaga* iemītnieku **Helēnas Celmiņas** un **Viktora Kalniņa** izlaišanai no PSRS (1978) un apmešanās Ņujorkā, tematu par sirdsapziņas cietumniekiem Padomju Savienībā sākumā no BATUN materiāliem apstrādā Dr. Uldis Bluķis. Sākot ar 80. gadu vidū to veic jaunpieņemtais Latviešu redakcijas Minhenē darbinieks Viktors Strunskis. Pa nodaļai ēterā tiek laista Helēnas Celmiņas Ņujorkā uzskāta grāmata *Sievietes PSRS cietumos* – par apcietinājuma laikā (1962-1966) daudzām iepazītām dažādu PSRS ietilpināto tautību disidentēm, saistoši aprakstot viņu traģisma pilnos likteņus, pa laikam atvieglot tos ar „karātavu humoru”. Visnotaļ nopietnais Viktors Kalniņš (1938-2001), studēdams Maskavas Pedagoģiskā institūta Vēstures fakultātē (ko beidz 1960), sācis interesēties

par cariskās Krievijas impērijas izplešanos uz austrumiem, īpaši par šajā procesā iznīcinātām tautām un ciltīm, kas viņam likušas apjaust arī baltiešu tautu nākotni, ja tās paliktu Maskavas impērijā. Atgriezies Latvijā, viņš pārrunā šo tematu ar draugiem un tiek notiesāts uz 10 gadiem (1962-1972) t.s. *Baltijas Federācijas* lietā stingra režīma nometnē Mordovijas APSR. Viņa draugu vidū bijis gan „Lielais Gunārs” (Astra), gan „Mazais Gunārs” (Rode), gan Knuts Skujenieks, Uldis Ofkants u.c., par kuriem Ņujorkā tiek izveidots vesels raidījumu cikls, kam seko vairāki citi, vienmēr ar rentgena tiešumu un analīžu precizitāti, piemēram, par Krievijas Tālo austrumu pārkrievošanas metodēm, vai arī viņa pārdomas, vērojot aktuālās norises PSRS un tur iekļautajās Baltijas republikās. Daudzi viņa raidījumu teksti publicēti *Laikā, Brīvībā Latvijā, Latvijā Šodien* u.c. Dagmāra Vallena zina vēstīt, ka sākumā *Amerikā viņiem negāja viegli, jo no dažādām (bet līdz galam neizdibināmām) pusēm dzirdējām aizdomas – vai tik viņi neesot krievu spiegi*. Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas Kalniņš un Celmiņa atgriežas (1994) Rīgā. Viktors, diemžēl, pievienojas to talantīgo personību pulkam, kuri pamazām palēnām noslikst šņabja pudelē. Celmiņa turpina rakstīt grāmatas. Nākamā – par laiku pēc kara beigām 1945. gadā, kad sovjetu vara iesūtījusi Liepājā soda bataljonu, kam trīs dienas tur atļauts laupīt.

No ārstatniekiem ASV jau kopš 1975. gada jāmin **Jānis Trapāns** (Jānis Krasts), kurš, kā atceras Vallena, bez uzaicinājuma pieteicams pats, motivējot savu *interesi par radio lietām ar to, ka viņa tēvs savā laikā bijis Latvijas radiofona finanšu nodaļas vadītājs*. Tolaik doktorands Kalifornijas Universitātē (U. of California, Berkeley), Trapāns aplūko galvenokārt vēsturiskus un politiskus tematus. Pēc doktora grāda iegūšanas (1979) viņš dodas uz Minheni (1982), lai sēstos RFE/RL Latviešu redakcijas stūrmaņa krēslā un paliktu tur turpat septiņus gadus. Samērā īslaicīgi ap to pašu laiku *par dedzīgu programmu sacerētāju attīstījās viņa brāļa sieva, gleznotāja Soikāna meita Māra Trapāne (Māra Vēlava)*, kura pēc Latvijas neatkarības atgūšanas *pievērsās lielajai politikai, atbalstīdama Zigeristu*, kas arī bijis viņas noriets. Starp tiem, kuri pieteicās neaicināti, Vallena vēl atceras Vilni Sveci, Pēteri Bolšaiti un P. Dzelzkalēju.

Ar **Valdemāru Kreicbergu** (1912-1995) iznākusi sava veida „apļa kompozīcija” – 1975. gadā, būdams latviešu raidījumu aizsācējs Minhenē, viņš oficiāli apstiprina darbā Dagmāru Vallenu, bet, atgriežoties ASV (1979),

⁶ Šo rindiņu rakstītāja, Arizonas Valsts universitātes mācītspēka, *JG* redakcijas locekļa (kopš 1968) radiovārds.

klūst par viņas līdzstrādnieku, svarīgos gadījumos uzrunājot tautu no Ņujorkas. Ne pārāk bieži par tautiešu dzīvi Dienvidamerikā raidmateriālus sagatavo Jēkabs Mekšs no Brazīlijas, Visvaldis Gusts no Argentīnas, Vilis Vītols no Venecuēlas.

Ar mācītāju devumu svētdienas programmai negājis viegli – nopūšas Dagmāra. Kamēr dažiem mācītājiem bijusi pārāk vāja balss, ko skaņu inženieri neesot spējuši uzlabot, piemēram, vienmēr pusbalsī runājošam arhibīskapam Arnoldam Lūsim (1908-1993), lielākoties savu līdzdarbību dažādu iemeslu dēļ viņi esot vienkārši pārtraukuši (Visvaldis Klīve, Ēriks Jēkabsons, Uldis Cepure, Andris Grots u.c.). Visilgāk noturējies tēvišķīgā tonī runājošais prāvests **Roberts Āboliņš**, kurš gan vietā, bet visvairāk nevietā mēdzis lietot vārdkopu: *Kā dzejnieks Rainis teicis* – un tad citējis rindas no Friča Bārdas vai Jāņa Poruka...

Toties laba sadarbība bijusi ar latgaliešiem, kuri latgaļu programmai Minhenē paši sarūpējuši virkni uzcītīgu līdzstrādnieku ASV (Tadeušs Puisāns, Zinta Zalāne, Latgalīte, Davis/M.Auleja, Ontons Zvīdrijs/Jōns Trūps u.c.). Anekdotiska ir latgaļu nelielas grupiņas pašieceltu „pārstāvju” došanās vairākkārt jau pirms raidījumu uzsākšanas (it kā Bonifācija Briškas vadībā) pie RFE/RL programmu centra vadības Ņujorkā, pieprasot visu paredzēto latviešu programmu pārverst par latgaliešu programmu, jo *literārā valodā raidījumus Latvijā neviens neklausīsies, vairāk par pusi iedzīvotāju tur tagad esot latgalieši, un latgaliešiem vienīgiem tur tagad dzimstot bērni, tāpēc esot jāraida latgaliski...*

Samērā īslaicīgi līdzstrādnieki ir arī Kārļa Ulmaņa sabiedrisko lietu ministrs **Alfreds Bērziņš** (1899-1977) un **Vilis Hāzners** (1905-1989), abi „Eiropas Apspiesto Tautu Asamblejas”(ACEN) bijušie darbinieki, kuru uzdevums bijis lasīt periodiku no Rīgas, lai uzzinātu turienes apstākļus. Bērziņš bijis *apdāvināts runātājs, skriptu gan uzrakstīja, bet allaž runāja no galvas. Sākumā baidījās, ka viņš šķaidīsies ar naidīgiem izteicieniem un būs smagi jāredīgē, bet nē – viņš runāja objektīvi, gan prazdams izcelt padomju režīma nesekmīgās puses, gan arī parādīdams situācijas traģiku.* Toties slikts runātājs bijis Hāzners, bieži sastomījies, bet viņa sagādātie teksti bija pilni vērtīgas informācijas, raksta Dagmāra Vallena, *citreiz apstrādāti ar statistikas palīdzību, bet citreiz izklausījās, ka tie nākuši tiešā ceļā no Rīgas. Tā arī bija. Pirms kara Hāzners dienēja Armijas štābā, un viņa uzdevums bijis ķert politiskos robežu*

pārgājējus (uz un no Padomju Savienības). Šim darbam viņš attīstījis plašu palīgu loku, kas iespēju robežās turpināja vēl ar viņu sazināties. Piemēram, viņš minēja, ka sarakstās pa apkārtceļiem ar dzejnieka Jāņa Sudrabkalna saimniecības vadītāju, ko, jau slims būdams, Sudrabkalns apprecējis. Viņu mājā bijušas dzirdamas daudzas necenzētas ziņas. Bet pienācis laiks, kad Hāzneru un 34 citus latviešus apsūdz kara noziegumos. Kaut arī tiesa Hāzneru attaisno, tomēr radio vadība pieprasa no šī līdzstrādnieka atteikties – tā Dagmāra Vallena, kura laiku pa laikam pāsmīn par Ņujorkas programmu centra bieži nekvalificētajiem amerikāņu vadītājiem – parasti no vietējo radio/TV tīklu staciju/kanālu aprindām. Piemēram, viens no viņiem sākumā neesot zinājis, kur atrodas Ukraina...

Pēc darba zaudēšanas Ņujorkas bankā (1985) par labu un precīzu programmu rakstītāju trīs reizes nedēļā izveidojas Fulbraita stipendiāte Minhenē, bibliotēku zinību maģistre, drīz vien arī čakla JG līdzstrādniecē **Biruta Sūrmane** (A. Modere), bet piedāvāto pilnas slodzes darbu viņa nevēlas uzņemties. Jaunatbraucējs no Latvijas **Pēteris Zvagulis**, LU filoloģijas doktors, franču literatūras speciālists, tolaik Edvarta Virzas mazmeitas Anas Žigures vīrs, kurš pēc paša stāsta ticis aicināts par tulku latviešu šahistu komandai, kas devusies uz kādu franciski runājošu Āfrikas zemi, kur viņš pieprasījis politisko patvērumu, jo jutis, ka Latvijā viņu vajā, bijis ar mieru klūt par ārstatnieku, bet ar noteikumu, ka neviens nedrīkst zināt, kas viņš ir. Tādēļ arī raidījumus sāk ieskaņot (1989) ar dažādiem pseidonīmiem (Edvins Dambergs, L. Ezeriņš u.c.). Pēc apmēram gada viņš pieņem darbu Latviešu redakcijā Minhenē, kur darbības savu stūri tūdaļ izrotā ar pārdesmit ASV zvaigžņsvītrainajiem karodziņiem, par ko jūsmo tolaik RFE vadītājs (Robert Gillette), bet viņa dabiskā neizpratnē esošie kolēģi uz tver kā makten jociskas izdarības. Raidītāja norieta gados Zvagulis klūst par tikai no pāris darbiniekiem sastāvošās Latviešu redakcijas vadītāju Prāgā – pēdējo.

Ārpus ASV visregulārāk savus ieskaņotos tekstus par „savu pusi” Austrālijā piesūta žurnālists, bēgļu nometņu gados Vācijā laikrakstu *Lībekas Vēstnesis* un *Latviešu Ziņas* veidotājs, vairāku dokumentāla rakstura grāmatu autors **Emīls Dēliņš** (1921-2004), kurš Melburnā nodibina (1949), izdod un vada avīzi *Austrālijas Latvietis*, kopš 1992. gada – LR ģenerālkonsuls Austrālijā un Jaunzēlandē. Sākot ar aizvadītā gs. 80. gadu vidu RFE Minhenē vismaz reizi nedēļā no Franka

Gordona Telavivā pienāk piecu vai vairāk minūšu garš, rūpīgi veidots teksts, kas kļūst par svarīgu daļu latviešu raidījumu kopīgā skatījumā, sākumā īsviļņos, vēlāk arī citos⁷. Divi JG līdzstrādnieki un vienlaikus RFE/RL ārstnieki patvērumu atrad Zviedrijā – dzejnieks, dramaturgs, publicists Jānis Viesiens (ist.v. **Jānis Gulbītis**, 1916-2011; radiovārds Gustavs Skandis)⁸ un Stokholmas Universitātes vēstures doktors (disertācija: *Oberst Vācietis und die lettischen Schützen im Weltkrieg und in der Oktoberrevolution*, 1974), rakstnieks, publicists, turpat 20 grāmatu autors **Uldis Ģermanis** (pseud. Ulafs Jāņsons, 1915-1997), ar kura vairākās valodās tulkotajiem

⁷ Rolfs Ekmanis. „Ērika Raistera balva Frankam Gordonam”. *JG270*(2012):29-31.

⁸ Lilita Zaļkalne, Juris Rozītis. „Jānis Gulbītis (Viesiens): *Bez teātra nevar dzīvot!*”. *JG267*(2011):19-22.

Latviešu tautas piedzīvojumiem vispirms turpinājumos tiek iepazīstināti JG lasītāji, jau sākot ar 8. numuru (1957.III/IV:52-54). Uz redakcijas lūgumu piesūtīt ieskaņotus tekstus laiku pa laikam atsauca leģendārais, neapšaubāmi kontraversiālais sociāldemokrātu politiķis, Brīvības cīņu dalībnieks, Stokholmas Universitātes politoloģijas doktors (disertācija: *Der sowjetische Propagandastat: Das System und die Mittel der Massenbeeinflussung in der Sowjetunion*, 1956), sovjetoloģijas liemeistars rakstos, grāmatās un referātos **Bruno Kalniņš** (1899-1990).

Turpinājums sekos

Par piezīmju autoru skat. *JG273*:45

XXV Vispārējais dziesmu un XV deju svētkos (2013)

Foto: Indra Ekmane

VEĻIEM PIEVIENOJAS publiciste, nenogurdināma cīnītāja par baltiešu cilvēktiesībām PSRS okupācijas laikā, **Dagmāra Vallena** (1928-2013), pēc psiholoģijas studijām Nebraska Valsts U. trimdas laikrakstu korespondente, radiokuļa aktīvistē, **BATUN** Ņujorkas biroja un Radio Brīvā Eiropa/Radio Brīvība Latviešu redakcijas (Minhenē) filiāles Ņujorkā (1975-1995) vadītāja. Tulkojusi bērnu/jaunatnes literatūru. TZO. Skat. 1. un 43.-47. lpp., arī JG250(2007):42-49 un 251(2007):29-35. ●●● Dzejnieks, esejists, tulkotājs **Imants Auziņš** (1937-2013), kura kontā ir ap 30 dzejkrājumu/izlašu, 4 literatūras apceru un eseju grāmatas, 5 atmiņu tēlojumu un skiču grāmatas, apmēram 10 atdzejas krājumu; veidojis krievu un ukraiņu (kopā ar gruziņu rakstnieku un bij. Ukrainas vēstnieku Latvijā Raulu Čilačavu – skat. JG267) dzejas antoloģijas. Atdzejojis Ļermontovu, Ševčenko, Bloku, Isahakjanu un arī mūsdienu dzejniekus. Pēdējie dzejkrājumi – *Mainu mija* (2011), *Zem zibens zelta saivas* (2012). Latvijas Valsts U. Vēstures un filoloģijas fakultāti beigušā paša dzejdarbi atdzejoti vairāk nekā 15 valodās. Vairākas literārās prēmijas, TZO, Barikāžu dalībnieku Piemiņas zīme. Sākumposma dzejā bieži iezīmējas garīga pretestība okupācijas režīmam (piem., krājumā *Skumjais optimisms*). *Reti kurš cilvēks var būt tik spēcīgs, lai visus šos gadus, neizrādot nekādas simpātijas padomju iekārtai, dzīvotu dzīvi bez kompromisiem un radītu paliekošas vērtības Latvijas literatūrā* – tā dzejniece Liāna Langa. ●●● Mākslinieks/keramiķis, diplomēts arhitekts, Starptautiskās keramikas akadēmijas biedrs (Ženēvā) **Pēteris Martinsons** (1931-2013), Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas pedagogs (1962-1971), LMA Keramikas nodaļas vadītājs (1989-2000). Kopš 1. izstādes (1964) viņa novatoriskie ģeometrisku formu darbi ir radījuši apbrīnu ne tikai Latvijā. TZO, VKKF mūža stipendija. ●●● Ērgelnieks, komponists, pedagogs **Andris Vītolīņš** (1931-2013), komponējis mūziku visu Eiropas latviešu dziesmu svētku jaunatnes sarīkojumiem, *Kurzemes ciešanu stāstam* u.d.c. Publikācijas periodikā. (re)

Dagmāra Vallena

Imants Auziņš

Pēteris Martinsons

Andris Vītolīņš

godināšanas rituāls caur mūziku, valodu, deju. *Lai arī Dziesmu svētki ir 19. gs. otrajā pusē no vāciešu dziedāšanas svētkiem aizgūta tradīcija, tie laika gaitā izveidojušies par latviešu nācijas identitātes un kultūras visaugstāko izpausmi. Šādās mākslinieciskās izpausmēs latvietis spēj būt latvietis, apzināties savu latviskumu un pat lepoties ar to. Dziesmu svētku nedēļā Rīgā un Latvijā valda nacionālas pacilātības atmosfēra, un nav nekādas vajadzības meklēt citus vārdus, lai raksturotu pašus svētkus un cilvēku noskaņojumu. Tas nešaubīgi ir nacionāls. Dīemžēl ikdienā liela tautas daļa neuzskata sevi par nacionāli domājošiem, jo vārds „nacionāls” 20. gs. laikā apaudzis ar netīriem, dažādi piepildītu nozīmju slāņiem. (...) Publiskajā telpā ilgstoši atstāts novārtā, bez mūsdienīga skaidrojuma un attīstības modeļiem kā no akadēmisko, tā politisko aprindu puses, „nacionālisma” jēdziens nereti šķēlīs sabiedrību, vairojot arī mūsdienīgi domājošu latviešu nepatiku pret visu nacionālo. Sekas – vērtībās apjukusi šodienas latviešu un Latvijas sabiedrība (“Par liberāl-nacionālismu” delfi 7.VIII). ●●● Svētku nedēļu līdz pat noslēguma kopkoncertam ar sadziedāšanos līdz agrai rīta stundai un krāšņajam gājienam pēdējā dienā raksturo latviešu nacionālās pašapziņas un latviešu kultūrapziņas piesātinātība. Acinājumu, lai tas tā būtu arī ikdienā, ļoti uzskatāmi pauž Deju lieluzvedums *Tevu laipas* Daugavas stadionā, kur 603 visu paaudžu kolektīvi no Latvijas un tautieši no ārvalstīm, kopīgi veidojot rekordlielu dalībnieku skaitu – 15 000 dejotāju, četras deju „laipas” atklāj latviešu tautas vēstures pagrieziena un latviskās dzīvesveida vērtības, saiknes ar pagātni un nākotni, tautas vēsturisko atmiņu, dzimtās saknes un vērtību pārmantojamību (konceptijas autori un mākslinieciskie vadītāji – horeogrāfi Jānis Ērglis un Jānis Purviņš, režisore Māra Ķimele, rakstu un zīmju konsultants Valdis Celms). *Laipas* – tās ir vērtības, ko mēs gribam paturēt – tā horeogrāfs Ērglis. *Tevu laipas* vēstījums: lai arī mums ir pašiem sava valoda, tautas dziesma, tautas deja, tautas mūzika un tautas tērps, pārāk daudzi latvieši ir sākuši staigāt pa svešām laipām. Svešas laipas mēs laipojam kultūrā, politikā, sadzīvē un saimniecībā, lai arī šis ir vilšanās laiks, neviena vilšanās nedrīkst iznīcināt tautas garīgās vērtības, kopību, valodu, tradīcijas, mums ir jānokāpj no svešām laipām, par kurām nav zināms, kurp tas ved, un jāiet savas tautas ceļu, saglabājot latvisko un nododot to nākamajām paaudzēm. Lai dažādos vējos mēs nepazaudētu savu valsti, nacionālismam/patriotismam jāatdzimst, jāklūst par valstiskuma sastāvdaļu. ●●● Svētku dalībnieku vidū piedalās arī ārvalstīs dzīvojošie tautieši – mazie un lielie dziedātāji, dejotāji, folkloristi, instrumentālo ansambļu dalībnieki, kopumā 1 300 dalībnieku no dažādām pasaules valstīm – Austrālijas, Beļģijas, Brazīlijas, Austrijas, ASV, Dānijas, Gruzijas, Horvātijas, Igaunijas, Itālijas, Īrijas, Japānas, Krievijas, Kanādas, Lielbritānijas, Luksemburgas, Nīderlandes, Norvēģijas, Rumānijas, Somijas, Šveices, Vācijas un Zviedrijas.*

XXV VISPĀRĒJIE DZIESMU UN XV DEJU SVĒTKI (30. VI-7.VII). Ļoti vajadzīgajā un nenoliedzami viedajā sarunā par mūsdienu politiski ļoti jūtīgā laikā novārtā pamestiem identitātes jautājumiem, *kad sabiedrību pārņēmušas šaubas un apjukums*, par nacionālismu kā valstiskuma sastāvdaļu, kā *latviskās pašapziņas ideoloģiju*, kā valsts un nācijas spēka pamatu un drošības vairogu dažādu pārmāņu laikā, diskusijas autori – *Latvju Tekstu* literatūras redaktore, dzejniece **Liāna Langa**, dzejnieks **Jānis Vādonts** un proziste/publiciste **Rudīte Kalpiņa** – cita vidū, atbild uz pašu uzstādīto jautājumu: *Kad visvairāk jūtamies kā latvieši?* – *Tad, kad reizi piecos gados Latvijā norisinās Dziesmu un deju svētki, un latviešu nācija dzīvo pašcieņas pilnā pacilātības gaisotnē. Tieši šajos svētkos tautu vieno solidāra un kolektīva garīga pašattīrīšanās, savu kultūras vērtību apzināšanās un*

Rīgā svētku dalībnieku gājienā kopumā saskaitīti 47 latviešu diasporas kolektīvi. Visplašāk pārstāvētas bija Apvienotās Karalistes, Ziemeļamerikas un Īrijas latviešu kopienas, pulcējot gan politiskos trimdniekus un viņu pēctečus, gan arī ekonomiskos migrāntus, kuri mītnes zemēs dzīvo neseni. (ie) (re)

CILDINĀJUMI – Jāņa Baltvilka balvu bērnu literatūrā saņēma **Juris Zvirgzdiņš** par pasaku grāmatām *Rīgas runča Maurīcija piedzīvojumi, Kad muzejā iespīd Mēness un Seši stāsti par ASV vēsturi*. Savukārt Baltvilka balvu bērnu grāmatu mākslā saņēmis **Edmunds Jansons** par krāšņa vizuālā ietvara radīšanu Andrusa Kivirehka stāstiem grāmatā *Kaka un pavasaris*. ●●● Starptautiskās Baltijas jūras reģiona Jāņa Baltvilka balvas bērnu literatūrā un grāmatu mākslā šā gada starptautiskie laureāti ir igauņu rakstnieks **Andruss Kivirehks** un tulkotājs **Guntars Godiņš**. Šis tandēms balvu saņēma jau otro reizi un šoreiz tā piešķirta par latviski izdoto Kivirehka stāstu krājumu *Kaka un pavasaris*. (vg)

LATVIEŠU RAKSTNIEKI CITVALODĀS – Jāņa Rokpelņa dzejas izlase *Rīgas iedzimtais*, kurā iekļauti 100 dzejoļi, Alēna Šorderē (Alain Schorderet) tulkojumā iznākusi franču valodā. ●●● LU Sociālo zinātņu fakultātes pētnieku veidoto grāmatu (*Divas pušes. Latviešu kara stāsti. Otrais pasaules karš karavīru*

dienasgrāmatās krievu valodā tulkojusi Žanna Ezīte. ●●● **Birutas Blumbergas** stāstu grāmata *Biruta's Garden of Stories* (tulks. Gunna Dickson) arī angļu valodā runājošiem dod iespēju uzzināt, kāda bija dzīve aiz dzelzs priekšvara. (vg)

DZEJA – Pēteris Jurciņa liriskas izlase *Un atkal reibstu es ir* veltīta poētiskas un dvēseliskas dzejas cēlītiem. ●●● „Nepieradināmais” dzejnieks **Marts Pujāts** laidis klajā dzejas krājumu *Nāk gaismā pati lampa*. ●●● Dzejas dienu laikā klajā nācis **Arta Ostupa** otrais dzejoļu krājums *Fotogrāfija un šķēres*, tajā blakus dzejoļiem iekļaujot arī dzejprozas tekstus un pāris rindu garas pasāžas. ●●● **Anitas Skrjebes** filozofisko un intelektuālo dzeju var lasīt viņas piektajā dzejoļu krājumā *Akmensrite*. (vg)

PROZA – Ieva Melngalve ar romānu *Mirušie nepiedod* pievērsās fantāzijas žanram, un to jau atzinīgi novērtējuši kritiķi un literāti. ●●● Arī jaunais rakstnieks **Ingus Macats** papildina fantāzijas žanra autoru rindas, ar savu pirmo romānu *Koncertflīģelis* ievēdot lasītāju kādā paralēlā pasaulē, kur var iekļūt tikai ar mūzikas palīdzību. ●●● Nu gan atvaļinājumu laiks jau garām, tomēr kādā atpūtas brīdī var ieskatīties **Monikas Zīles** romānā *Virietis vēsai vasarai*, kur blakus romantisku jūtu un kaislību virpulim pievienojas arī politikas un biznesa spēles. (vg)

Sietlas (ASV) tautas deju grupa *Trejdēksnītis*, kas no trimdas kolektīviem ieguva vienu no visaugstākajiem novērtējumiem (B2), piedalījās lieluzvedumā *Tēvu laipas* (Daugavas stadionā) piecas reizes četrās dejās (*Gailis un vista, Trejdeveniņi tēvu zeme, Tec, peleite un Ai, zaļā birztaļiņa*). Attēlā trejdēksnieši pēc Dziesmu svētku gājiena (7.VII): 1. rind. no kr.: Māra Apsīte, Marisa Way-Rogaine, Inese Raistere, Briana Freimane, Indra Ekmane, Aiva Ieviņa, Katrīne Janga (Kathrine Young), Tija Ilesa (Iles), Ieva Ohaka (Ohaks), Monika Hanley-Tomseviča, Rūta Ikauniece, Dina Mača, Sandra Vetere (Vetter). 2. rind.: Eriks Raisters, Jēkabs Kramēns, Modris Kramēns, Pēteris Apsītis, Jūlijs Pružinskis, Krišjānis Pružinskis, Tāge Holmkvists (Taage Holmquist), Mārcis Rācenis, Stīvs Mekkkords (Steve McCord), Davids Buitenvelds (Buitenveld).

Foto: Edgars Kalniņš/TVNET

Māris Muktupāvels un Ilmārs Mežs

DAŽĀDA SATURA – Lato Lapsa ik pa laikam novēršas no politiķu dzīves iztīrīšanas un dodas kādā ceļojumā. Tā arī radusies viņa apjomīgākā ceļojumu grāmata *Trīspadsmit Amerikas*, kas veltīta 13 Dienvid- un Centrālamerikas zemēs pieredzētajam, skatot tās ne tikai ar tūrista acīm, bet piedaloties dažādos notikumos. ●●● Jaunākā kultūrvēsturiskā romānā *Piedod, Karoline!* rakstiece **Inguna Bauere** iepazīstina lasītāju ar 19. g.s. ievērojamākā latviešu atmodas darbinieka Ata Kronvalda dzīves likločiem. ●●● **Anna Rancāne** ar grāmatu *Divpadsmit Latgales loki kopā ar Annu Rancāni* izvadā lasītāju aizraujošā ceļojumā, rādot savu dzimto novadu tādu, kādu viņa to pazīst un mīl. ●●● Pēc kara Vācijā dzīvojušā bijušā leģionāra, ārsta **Jāņa Zemīša** (1921-1985) grāmatu *Nenoslēgtais loks. Leģionāra stāsts* izdevis viņa dēls kopā ar Okupācijas muzeja darbiniekiem un tā stāsta par medicīnas studenta pieredzēto karā. ●●● Vairāku autoru sadarbībā klajā laista grāmata *Pulcējaties zem latviešu karogiem!*, kurā sakopota informācija par latviešu strēlnieku gaitām gan I Pasaules kara laikā, gan Krievijas pilsoņu kara frontēs, to papildinot ar 1600 fotoattēliem, reprodukcijām un dokumentiem. ●●● Ķīmiķe **Vera Brunere** atmiņu grāmatā *Gaita* iepazīstina ne tikai ar Latviju, bet arī ar tālām Eiropas, Āzijas un pat Āfrikas zemēm, kas pagājušā gadsimta otrajā pusē Latvijas iedzīvotājiem bija maz pieejamas. (vg)

TULKOJUMI – V. P. Jangs (**William Paul Young**) grāmatā *Krustceļus (Cross Roads)* (tul. Fēlikss Švarcs) uzdod jautājumu *ja tev būtu iespēja, ko tu glābtu – sevi vai citu?* un lasot liek gan smieties, gan raudāt. Tā ir izpelnījies kristiešu bestsellers titulu. ●●● Indiešu-amerikāņu ārsta un rakstnieka **Dīpaka Čopras** (**Deepak Chopra**) grāmata *Muhameds* ir lieliska lasāmiela ikvienam, kas vēlas uzzināt kaut ko vairāk par bieži pārprasto islāma pravieti, kas iedvesmojis pasaulē visstraujāk augošo reliģiju. ●●● Drosmīgu soli spērusi Krievijā dzimusī, bet Amerikā izglītojusies žurnāliste **Anna Arutunjana** (**Anna Arutunyan**), kas jau desmit gadus dzīvo Krievijā, romānā *Mistērija Putins* (*The Putin Mystique*) (tul. Astrīda Vucāne) izdodot pētījumu par to, kā mūsdienu Krievijas kultūra, ekonomija un iedzīvotāju domāšanas veids ir jāvīs Putinam kļūt par Putinu. ●●● Kanādiešu rakstnieka **Maikla Mirollas** (**Michael Mirolla**) romānā *Berlīne* (*Berlin*) (tul. Jānis Elsbergs) darbība risinās 1989. gadā, kad krīt Berlīnes mūris. ●●● Austrāliešu rakstniekam **Markusam Zusakam** (**Markus Zusac**)

romāns *Grāmatu zagle* (*The Book Thief*) (tul. Māra Poļakova) atnesis pasaules slavu, lai gan tas satriec ar savu vienkāršību, stāstot par Līzeli, kas latviešu lasītājam mazliet varētu atgādināt Vizmas Belševicas *Billi*. ●●● Detektīvromānu cienītājus iepriecinās vēl viens norvēģu rakstnieka **Jū Nesbē** (**Jo Nesbø**) romāns *Glābējs* (*Frelseren*) (tul. Ilmars Briška), kurā darbojas veiksmīgais detektīvs Harijs Hols. ●●● **Stīvena Čboski** (**Stephen Chbosky**) grāmata *Čārlijs, malā stāvētājs* (*The Perks of Being a Wallflower*) (tul. Sintija Zariņa) īsā laikā visā pasaulē kļuvis par jauniešu kulta romānu, no kura izraksta citātus un domugraudus un kuru jaunieši ņem par paraugu, veidojot savas dzīves vadlīnijas. (vg)

MŪZIKA – Zālcburgas festivālā atklāj (26.VII) **Alvja Hermaņa** iestudēto komponista Bērtvisla (**Harrison Birtwistle**) operu *Gewain* (1991) – leģendu par vienu no karaļa Artūra Apaļā galda bruņiniekiem. ●●● **Ērika Ešenvalda** kormūzikas albuma *At the Foot of the Sky* **Valsts akadēmiskā kora „Latvija”** atvēršanas koncerts (diriģ. Māris Sirmāis) notiek Jaunciemā ostā. Kompaktdiskā (KD) iekļautas 8 kompozīcijas (*Northern lights, Seneca's Zodiac, Vineta, Tāls ceļš* u.c.) ar komponistam tuvu tematiku – zvaigznes, zvaigznāji, atmosfēras optiskie fenomeni, daudzās izmantoti 2000 gadu seni teksti un Eiropas tautu folkloras materiāli. ●●● Vienā no visaugstākā līmeņa koru konkursiem pasaulē (*European Grand Prix for Choral Singing*) Itālijas pilsētā Areco uzvar (28.VIII) jauniešu koris *Kamēr...*, izpildot Pēta (Arvo Pärt), Miškinisa (Vytautas Miškinis), Claudio Monteverdi, Karīnas Rēnkvistas un Ērika Ešenvalda opusus (diriģ. Jānis Liepiņš). ●●● Mazajā Mežotnes pilī Pētera Vaska fonda rīkotā koncertā (3.VIII) pirmatskaņojumus piedzīvo **Santas Ratnieces** dziesmas ar Imanta Ziedoņa dzeju „Es mīlu mazo, smalko lietu...” soprānam, flautai, čellam un klavierēm, kā arī **Pētera Plakida** diptihs *Pretstatī* balsij, flautai, čellam un klavierēm – divas dziesmas ar Ojāra Vācieša vārdiem „Dziesmiņa par vieglu elpu” un „Trakās kamanās”. Līdzās jaundarbiem skan arī Jāzepa Vītola un Jāņa Mediņa solodziesmas, Pētera Vaska *Partita per violoncello e piano*, Imanta Zemzara *Mazā rokūzika*, Pētera Plakida *Veltījums Haidnam*, kā arī Rietumeiropas operu un operēšu ārijas. ●●● **Marīna Rebeka** ir *ideāla Džuljeta*. Atklājot visas šīs Šekspīra varones *īpašības, tēla vokālā interpretācija ir jau pa īstam nobriedusi un dziļi pamatota, ar solidu vokālo tehniku un ar lielu pārliecību* – tā <www.gbopera.it> pēc latviešu dziedātājas debijas slavenajā Veronas arēnā **Gunō** (**Charles Gounod**) operā *Romeo et Juliette*. ●●● Liepājas 12. Ērģeļmūzikas festivāls – slavinājums pasaulē lielākajām mehāniskajām ērģelēm, kas rotā pilsētas Svētās Trīsvienības katedrāli – šogad veltīts bērnu un jauniešu auditorijai. ●●● *Iļģu* daļinieks **Māris Muktupāvels** KD *Sventava* no jauna aranžējis/apkopojis vairākas mazpazīstamas Sventājas ciema (tagad Lietuvas teritorijā pie jūras) dziesmas. Viens no dziesmu kolekcionāriem bijis folklorists un šobrīd pazīstamais demogrāfs **Ilmārs Mežs** – pirms trīs gadiem viņa ierakstītie oriģināldziedājumi (veselas 4 stundas!) izdoti KD/DVD albumā *Pa vējame es dziedāju. Sventājas dziesmas*. ●●● Zarasu puslā, Lietuvā, notikušais (23.-25.VIII) 16. neatkarīgais postfolka un alternatīvās mūzikas festivāls *Menuo*

Juodaragis ar devīzi **Laiks brāļiem tikties** veltīts Latvijai, ko pārstāv *Iļģi, Auli, Grodi, Dzelzs vilks, Standard, Miglas asni, Vilki, Skyforger, Green Novice, Ēnu kaleidoskops, Bēdu vēstnesis*. Pidalās mūziķi arī no Lietuvas, Ukrainas, Krievijas, ASV u.c. valstīm. ●●● Rīgas vēsturiskās mūzikas un dejas festivālā (4.VIII-11.IX) visas dienas garumā (17.VIII) baroka mūziķi un dejojāji klausītājus priecē ar koncertiem Vāgnera zālē, bet vakarā Doma dārzā atskan *Rihards Vāgners Rīgā* – ar simfoniskiem skaņdarbiem un operu fragmentiem, kurus savulaik Rīgā diriģējis pats Vāgners. Festivāla laikā uzstājas baroka koris *Collegium Choro Musici Riga*, baroka orķestris *Collegium Musicum Riga*, senās mūzikas ansamblis *Inégalité Mystique*, vēsturisko pušaminstrumentu ansamblis *Stadt-Hautboisten Riga*, baroka deju grupa u.c. (re)

TEĀTRIS – Dailes teātrī iestudēta īru dramaturga Konora Makfersona (Conor McPherson) skumja humora caurstrāvotā drāma *Sladzā (The Weir)*, Rāsas Bugavičutes vingrinājumi utopiņā *Biedre Zariņa*, amerikāņu Labuta (Neil La Bute) *Šeipings (The Shape of Things)* un Pitera Stroena melnā komēdija *Kauli*. 2014. gada sākumā Hvanga (David Hwang) austrumnieciskā drāma *M. Butterfly*, Ivaškeviča (Marius Ivaškevičius) *Izraidītie*, dēvēta par „latviešu emigranta hroniku”, Šmita (Erik Emmanuel Schmitt) *Milēdija*, kas veidota pēc Dimā (Alexandre Dumas) romāna *Trīs musketieri* motīviem, bet sezonas beigās Viljama Šekspīra traģēdija *Ričards III*. ●●● **Valmieras drāmas** teātris sāk sezonu (14.VIII) ar amerikāņu Gerša (Leonard Gershe) lugu *Taureņi ir brīvi (Butterflies Are Free)*, bet Indras Rogas režijā parādās (22.IX) turpinājums izrādei *Zojkina kvartira*, proti, nobelista Borisa Pasternaka romāna *Doktors Živago* iestudējums – vēstījums par cilvēku un nāciju likteņiem laikmetu griežos. ●●● **Jaunajā Rīgas teātrī** gaidāmi vismaz seši jauniestudējumi – Viljamsa (Tennessee Williams) *Ilgu tramvajs (A Streetcar Named Desire)*, Agneses Rutkēvičas *Dzīvnieks*, Mihaila Kuzmina *Pelidošie*, Māras Ķimeles iestudējums *Dzeja* un Gata Šmita režijā – Ļeva Tolstoja *Tumsības vara*. ●●● **Viesturs Kairiņš**, pirmais mūsu režisors, kurš aicināts iestudēt izrādi vienā no Vācijas ievērojamākajiem operateātriem (*Komische Oper Berlin*) – Britena (Benjamin Britten) operu *A Midsummer Night's Dream* (Sapnis vasaras naktī, diriģ. igauņiete **Kristīna Poska**, pirmizrāde 15.IX), vienlaikus Ķelnes operā iestudē Vēbera (**Carl Maria von Weber**) *Der Freischütz* (Burvju strēlnieks, pirmizrāde 2014.12.IV) un piedevām strādā pie filmas *Melānijas hronika* – par sovjetu režīma deportāciju upuriem Sibīrijā. Kairiņš, tāpat kā **Alvis Hermanis** u.d.c., gaužas par **Latvijas idejas trūkumu** – esot visādas politiskās un saimnieciskās intereses, Krievijas intereses, ES intereses, bet nav saredzama ideja par mūsdienīgu valsti, dziļi balstītu Latvijas kultūrā, kur būtu saglabājama latviešu valoda: *Latvijā cilvēki necinās par idejām, bet cinās par krēslu, par varu... es neredzu ikdienas cīņu par kultūru, par domu kvalitāti. Es redzu tikai kooperatīvās intereses. Tā ir mūsu traģiskākā situācija... kultūras darbinieki ir ļoti līdzvainīgi šajā situācijā... kur ir intelektuāļi? Kāpēc viņi nereaģē?... Tā ir šausmīga situācija, cilvēkiem vairs nav stingra mugurkaula. Un visus ar stingru mugurkaulu var „uzpirkt” ar labiem darbiem. Ja man Latvijā būtu*

normāls darbs, arī man būtu jāklusē. Jātur mute ciet (Kultūras Diena 29.VIII). (re)

TĪMEKLIS – Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas „Letonica” projekta *Zudusi Latvija* (<www.zudusilatvija.lv>), kura veidošanā var līdzdarboties ikviens, mērķis ir digitalizēt vēsturiskās fotogrāfijas, atklātnes un zīmējumus, kā arī fiksēt šajos vēsturiskajos attēlos redzamās vietas mūsdienās. Jau apkopoti 27 000 attēli, dokumentējot Latvijas sabiedrības ekonomisko, sociālo un kultūras dzīvi kopš 19. gs. otrās puses. (re)

TĒLOTĀJMĀKSĻA – Purviša balvai (2015) nominēti trīs mākslinieki – **Ivars Drulle, Aleksejs Naumovs un Māris Maskalāns**. ●●● Talsu novada muzejā tēlnieka **Māra Raudziņa** ierosmē atklāta (5.VII) deviņu Austrālijas pilsētas Pertas latviešu mākslinieku darbu izstāde *Jauns vienādojums. 8+1 – Arvida Soduma, Māra Raudziņa, Pētera Ciemiša, Selgas Ešotas, Gabrielles Mazajevskas, Lolitas Skye-Larkas, Lena Žuka, Maijas Medenes un Jāņa R. Nedējas*. ●●● Rīgas galerijā „Bastejs” izstādē *Ephemera* Jānim R. Nedējam, kurš jau 30 gadus aizrāvis ar kodiem, meklējot iespējas mākslai izpausties vienlaidus teksta plūsmā. Viņš savos darbos iekļauj dažādus objektus, tostarp grāmatas un apdrukātas papīra lapas. ●●● Muzejā „Rīgas Birža” starptautiskā zinātniskā konferencē „Latviešu māksla trimdā” referē Latvijas Ārlietu ministrijas speciālo uzdevumu vēstnieks **Rolands Lappuķe**, mākslas zinātniece **Diana Krūmiņa-Engstedt** (Zviedrija), mākslas zinātniece **Eleonora Šturma** (ASV), PBLA KF pr-de **Vija Zuntaka-Bērziņa**, ALA KF pr-de gleznotāja un dzejniece **Sarma Muizniece Liepiņa**, gleznotāja un PLMS prezidente **Dr. Lelde Kalmīte**, ALMAS pr-de un JG redakcijas locekle **Linda Treija** un mākslas zinātnieki no Latvijas – **Elita Ansons, Māris Brancis** un **Dr. Dace Lambergā**.

Menu Juodaragis festivāla plakāts, kr. pusē **Vladas Rukšas**, labā pusē – **Alfreds Stinkurs**

Gunārs Nāgels

●●● Sakarā ar galerijā „Daugava” 10 dienu ilgstošo **Jāņa Annusa** piemiņas izstādi **Anda Treija** laiž klajā māksliniekam veltītu katalogu *Labirintos un cituviet*. Apmeklētājiem iespēja noskatīties **Ilonas Brūveres** filmu *Jānis Džons Annuss. Projekcijas*. ●●● Ar izstādi *Dažādi gadi divos stāvos* galerijā „Daugava” 80 gadu jubileju nosvin kolorists, klusās dabas meistars **Imants Vecozols**. ●●● Augustā ar divām izstādēm vienlaicīgi – Jelgavas kultūras namā un Agijas Sūnas galerijā Rīgā – sevi piesaka Zaļeniekos dzimušais, bet ASV izglītību ieguvušais Jaunmeksikas U. (New Mexico State University) pedagogs **Gatis Cirulis**. ●●● Augusta beigās savas jubilejas ar izstādēm nosvinēja vairāki gleznotāji – LMS galerijā ar personālizstādi 60 gadus atzīmē **Laine Kainaize**, izdodot arī savu darbu katalogu (teksta autors **Māris Brancis**), bet galerijā „Daugava” – 65.dzimšanas dienu sagaida tukumnieks gleznotājs **Alberts Francisks Pauliņš**, īstens **Leonīda Āriņa** skolnieks. Viņa jubilejas izdevuma sagatavotāja: galerijas vadītāja **Anda Treija**. ●●● „Rīgas biržā” durvis ver vaļā (23.VIII) **Jūlija Federa** (1838-1909) 175.dzimšanas dienai veltīta izstāde *Ainava*. Vienlaikus klajā nāk autorkolektīva sagatavotais mākslinieka apcerējumu un gleznu izdevums (apgāds „Nepuņš”). ●●● Jelgavā atklātās (2.IX) skulptūras *Jelgavas students* autors ir daudz prestižu prēmiju ieguvējs starptautiskos smilšu un ledu skulptūru festivālos un simpozijos – tēlnieks **Kārlis Īle**. ●●● Vīnes „Galerie Ulrike Hrobsky” atklāj (12. IX) ridzinieces **Sigītas Daugules** un igauņu gleznotājas **Lauras Pöld** izstādi. ●●● Kopizstādē Šauļos tiekas (19.IX) sadraudzības pilsētu **Jelgavas, Pērnavas** un **Šauļu** mākslinieki – tās pamatā skaitļi 777 (gadu skaits, kopš Šauļu dibināšanas). (mb)

LOM biedrības biedru sapulcē (12.VII), sākot ar nākošo gadu, muzeja direktora amatā apstiprināts tikmēklā laikraksta *Latvietis* (Austrālijā) redaktors **Dr. Gunārs Nāgels** līdzšinējās LOM veidotājas/direktores (kopš 1993) **Dr. Gundegas Micheles** vietā. Nāgela uzskatā LOM moto **Atcerēties. Pieminēt. Atgādināt** nav tikai senās vēstures jautājums, bet gan stūrākmens Latvijas valsts aizsardzībā – *katrs, kas saprātis šo posmu mūsu vēsturē, būs Latvijai labvēlīgāk noskaņots*. Austrālijā dzimušais Nāgels, Monaša universitātes (Austrālijā) filozofijas doktors (1979), mācībspēks Monaša un Melburnas universitātēs (1973-1986), 7 gadus vadījis latviešu radio raidījumus Melburnā, (no 80. gadu beigām līdz 2003) vairāku starptautisku informātikas projektu ieviešanu un

kontrolēšanu Saūda Arābijā, Vācijā un Latvijā. ●●● KF/PSRS eksperta **Göbla (Paul Goble)** uzskatā LOM visvairāk nepieciešams tādēļ, ka Latvijā pieaug mankurtizācija. Savā klasiskajā romānā *Un garāka par mūžu diena ilgst* kirgizu autors **Čingizs Aitmatovs** stāsta par mankurtiem, sevišķu vergu šķiru, kuriem uzvarētāji atņēmu viņu atmiņu par pagātni. Bez šīm atmiņām, *Aitmatovs saka, nācijām, tāpat kā indivīdiem, nevar būt nākotnes, jo bez skaidras atmiņas par pagātni viņi nolemti dzīvei mūžīgā tagadnē. Šajā stāvoklī viņi beidz būt, kas viņi reiz bija, un citi viņus var viegli kontrolēt* (apsveikumā LOM 1.VII). (re)

TRADĪCIJU VEICINĀŠANA – Valmieras 730. dzimšanas dienā augustā notiek viduslaiku tirgus, siera svētki, spēkavīru čempionāts, teātra festivāls *NoMadl*, gadatirgus, protams, ar muzikantu uzstāšanos un svētku noslēguma koncertu, pēc kura visi dejo svētku ballē. Turpat pie Dikļu pils notiek Dārza svētki. ●●● Viduslaiku noskaņas var baudīt Cēsu pilī ar bruņiniekiem un lokšāvējiem, viduslaiku mūziku un dejām, apmācībām viduslaiku pavārmākslā, viduslaiku rotaļlietu un arī māla ķieģeļu gatavošanā, arī vēsturisko filmu skati un svētku gājieni cauri pilsētai. ●●● Ekskursijas „Izzini nezināmo Jelgavas novadā” ietvaros Lielplatones muižas, Tīsu raķešu bāzes un Blankenfeldes muižas apciemošana. ●●● Gadskārtējos Ķemeru svētkos (9.-10.VIII) atklāta rekonstruētā Lielā tīreļa laipa, kam seko dažādas dabas izglītības aktivitātes, piem., pie sēravota „Kirzaciņa”. ●●● Tērvetes Seno tradīciju festivālā savukārt ikvienam iespēja iepazīties ar seniem rituāliem un prasmēm – amatu demonstrējumi, loku un arbaletu šaušanas turnīrs, jātnieku paraugdemonstrējumi, folkloras kopu priekšnesumi, Baltijas reģiona karavīru turnīrs, kauja pie pilskalna (starp pagānu un kristiešu bruņiniekiem), pirts rituāls, kā arī cilvēka dzīves gājuma, zilēšanas, ziedošanas un uguns rituāli. Vakarā uzstājas *Ilgi* un *Skyforger*. ●●● Viduslaiku svētkos *Pilskunga meitas precības* Jaunpils pilī notiek amatnieku tirdziņš, turnīrs viduslaiku ieroču mākslā, kungu dejas, izrādes lieliem un maziem, *Rīgas cirka* mākslinieku priekšnesumi, radošās darbnīcas, svētku izklaides kopā ar folkloras ansambli „Putni” un, protams, pilskunga meitas izdošana pie vīra un noslēgumā balle kopā ar grupu *Vēja runa*. ●●● Katlakalna Tautas nama Jaudis un folkloras kopa Rāmupe iededz Baltu Vienības uguni (22.IX) *Sauliešu pilskalnā*, sasaucoties ar ugunīm Bastejkalnā, Daugmalē, Boļānos, Ģendertos, Launkalnē, Rēzeknē, Ventspilī, Durbē, Kroma kalnā Kretingā, Ladakalnā, Kauņā, Girnīku kalnā, Pūnskā un citur, kur balti mīt! ●●● Jau pirms tam Rīgā, Vakarbuļļu pludmalē un Latvijas piejūras pašvaldībās (tāpat kā visās citās valstīs ap Baltijas jūru) **Seno ugunsroku naktī** (29.VIII) iedegtie uguns kuri simbolizē atņemšanas rūpētības par Baltijas jūru un vienlaicīgi atvadīties no vasaras – ar dzejas lasījumiem/meditatīvām pārdomām (Artūrs Punte, Inga Gaile, Sergejs Timofejevs, Kārlis Vērdiņš) un mūzikas skaņām (Toms Poišs – kontrabass, Mikus Čavarts – perkusijas, Biruta Ozoliņa – kokle, vokāls). Ugunsroku nakts tradīcija atdzima Somijas pilsētā Turku (1992). (re)

DIASPORA – Eiroparlamenta deputāte Prof. **Dr. Inese Vaidere** intervijā **Sallijai Benfeldei**: *Domāju, ka latviešiem arī ārvalstīs Latvijai dziļi sirdi ir mīļa, tāpēc*

par Latvijas likteni ir jādodomā. Nākamajā gadā būs Eiropas Parlamenta un arī Saeimas vēlēšanas, un notikumi Rīgā pašvaldību vēlēšanās rādīja, cik viegli varam zaudēt savas pozīcijas, ja neinteresējamies par vēlēšanām, ja neejam balsot. Cilvēki bieži ir neapmierināti ar parlamentu un valdību, bet, kad reizi četrus vai piecos gados ir iespējams kaut ko mainīt, viņi savu balsi neizmanto, kaut dažos gadījumos pat dažas balsis kaut ko maina. Par trimdas latviešiem es zinu, ka daudzi cilvēki savulaik nokavēja pilsonības iegūšanu un vēlāk to vairs nevarēja iegūt. Tāpēc aicinu visus latviešus, kas savulaik neieguva pilsonību, tāpat arī viņu bērnus un mazbērnus, **pieteikties uz Latvijas pilsonību**. Tas ir ļoti svarīgi, lai Latvijai nozīmīgos jautājumos mēs varētu lemt par labu savai valstij. Aterēsimies kaut vai valodu referendumu – mēs nepadevēsimies, bet Latvijai ļoti nozīmīgu jautājumu vēl var būt ne viens vien, tāpēc ir ļoti svarīgi būt Latvijas pilsonim (Laiks/Brīvā Latvija 2013.3.-9.VIII). ●●● **Latviešu kopības Vācijā** (LKV) Padomes priekšsēde **Dace L. Luters-Thümmel** vēsti, ka š. g. vēlēšanās (12.VI) LKV vadībā ar visvairāk balsīm ievēlēti **Nīls Ebdens, Zuze K. Krēslīņa Sila, Andris Zemītis un Kristaps Grasis**. Pārējie ievēlētie: **Arnis Drille, Laima Urdze, Einars Pelss, Jānis Vilciņš, Roberts Putnis, Zanda Vēvere, Inese El'Tawil**. ●●● Visai skarbu viedokli par dzimteni pametušajiem tautiešiem intervijā portālam *tvnet.lv* (4.VIII) pauž 30 g.v. **Kārlis Krūmiņš**, Rīgas Tehniskās U. diplomēts inženieris, stipendiāts **Esenes U.**, kur beidz maģistrantūru un strādā projektēšanas birojā, precējies, divu bērnu tēvs, pēc studijām nodomājis atgriezties Latvijā, jo Vācija nav bijusi Kārļa ilgstoši izsāpnotā dzīves vieta, taču dzīvē noticis citādi, viņš sācis veiksmīgi strādāt, bet sieva – studēt. Meita māc gan latviešu, gan vācu un ungāru valodu, bet sieva (ungāriete) ātri vien iemācījusies latviski. Un par Latvijā dzīvojošajiem krieviem, kuri nemāk latviešu valodu – tā esot necieņa ne tikai pret latviešu valodu, bet arī latviešu cilvēkiem. Vairums Vācijā dzīvojošo krievu vācu valodu iemācotics dažos mēnešos un pat nedomājot ar vāciešiem runāt krieviski. Vācijā *meitīnai uzreiz piedāvāja vietu*

*bērnudārzā. Latvijā mums tas nespīdēja. Tā ir liela atšķirība (..) ...līdzko bērns sāk skolas gaitas, paliek ļoti grūti mainīt Vācijas skolu pret Latvijas skolu. (..) Protams, Vācijā dzīve ir ļoti vienkārša. Cilvēks nekad tur nepazudis, kā tas iespējams Latvijā. Vācietim nav jāraizējas, kas būs pēc diviem vai trim gadiem. Ja arī nebūs darba, valsts par cilvēku parūpēsies. Ekonomika ir tik stabila, ka pārsvarā par to nav īpaši jāsaņucas. Kamēr Vācijā cilvēki strādā, nevis domā, ka strādā (šķiet, ka vāciešu dzīves būtība ir strādāt – tāpēc arī Vācija ir tur, kur tā ir), daudzi no iebraucējiem nemaz nemāk un negrib strādāt, viņu intereses aprobežojas ar ikvakara alus dzeršanu un, ja viņi atgrieztos Latvijā, visticamāk, neko īpašu nedarītu un „ripinātu gurķi”. (..) Vairums strādājošo esot pasīvie džeki, viņiem maksā algu un viņi jūtas laimīgi. Nezinu, vai tas ir zemaizglītības līmenis vai reāla cilvēku stulbība. Arī uz dažādiem latviešu kopīgajiem pasākumiem daļa publikas ierodoties pēc oficiālās daļas beigām ar alu un šnabi groziņā. Kārļa vērtējums: šādi latvieši lai arī paliek Vācijā, jo Latvijai tādi nav vajadzīgi. Viņam nav saprotams, kā latvieši Vācijā var ilgstoši samierināties ar dzīves modeli, kur vīrs strādā par celtnieku, bet sieva – māju tīrītāju. Latvijas nākotnes attīstībai viņa uzskatā 1) jāattīsta ražošanas un daļēji jāatbrīvojas no importa atkarības, 2) jāpāriet uz **naturālo saimniecību** Latvijas viensētās – lai tik dzīvo, strādā un vairojas, darbs svaigā gaisā, maz stresa, augstas kvalitātes pārtika (pašdarināta, ekoloģiski tīra), kā arī pilnīga neatkarība no globālajiem procesiem, 3) **ekotūrisms** vāciešiem un krieviem, bet tad jāstrādā katram pašam un tas arī ir jāmāk, tātad visi juristi, ekonomisti un bankieri (..) un citi gurķa ripinātāji, kas neko neražo, neko nemāk, un no viņiem nav nekāda labuma (..) šajā sistēmā nebūtu vajadzīgi un aizietu nebūtībā... ●●● Vienā no **Imanta Viksnes** repatriantu stāstiem (NRA 14.VII) **Annai Drukai**, kuras vecāki pēc PSRS sabrukuma, kad viņai bijuši 8 gadi, dodas strādāt uz Angliju, tad ASV, pēcāk uz Skotiju, jau pirms atgriešanās Latvijā ar 7 g.v. dēlenu, vislielākās rūpes bijušas par necilvēcīgo birokrātiju: *Man bija priekšstats, ka tas būs briesmīgi**

Katlakalniēši iedez Baltu vienības uguni Sauliešu pilskalnā

sarežģīti, ka aiz iestāžu kases lodziņiem sēdēs riebīgas tantes. Uzdos jautājumus, uz kuriem es nemācēšu atbildēt. Diemžēl šie paredzējumi daļēji piepildījies, un, ja valdība vēlas kaut kā palīdzēt repatriantiem atgriezties mājās, tad šī patiešām ir problēma numur viens, kas jāatrisina. Tantes varētu būt laipnākas, un visas birokrātiskās procedūras, kas kārtojamas atgriežoties, jāpadara pieejamas vienuviet. (re)

LATVIJA – AR SKATU SENDIENĀS – Lielvārdē pie Rumbaņas un Daugavas sateces upes ūdeņi izskalojuši un vējš noārdījis sānus **Dievu kalnam**, kurš pēdīgi iekļuvis glābjamo objektu saraksta augšgalā. Intereses un atbalsta atjaunot senietu no valsts institūcijām nav bijis kopš 80. gadiem, kad parkā izvietoja eposa *Lāčplēsis* personāžu tēlus, tika iekonservētas bruņinieku pilsdrupas un atlikušie mūri ieguva dakstiņu jumtu. 2000. gadā tika nostiprināts krasts, kur atrodas parks un baznīca, taču tikai vienā tā daļā nogāzi pārklāja ar ģeotekstilu, kas ļāva apturēt eroziju. Andreja Pumpura Lielvārdes muzeja direktore **Anita Streile** ir priecīga, ka nu gaidāms pozitīvs pavērsiens, jo zemes gabals, kas piederēja valstij, drīz tiks ierakstīts zemesgrāmatā uz pašvaldības vārda: *līdz šim mums visi projekti aizgāja gar degunu un tikai vienā nelielā daļā ļāva ierīkot koka kāpnes uz parka nogāzēm* (NRA 12.VIII).

LATVIJA – AR SKATU VIŅDIENĀS – Vēsturnieks **Aivars Stranga** par vācu okupācijas laikā (1943.13.VIII) nodibināto **Latvijas Centrālo padomi (LCP)**: *Tā viennozīmīgi nostājās pret abiem Latvijas ienaidniekiem un okupantiem – komunistisko Padomju Savienību un nacistisko Vāciju – un noraidīja kolaborāciju ar jebkuru no viņiem, jo abi bija nāvīgi Latvijas ienaidnieki. Tā viennozīmīgi atbalstīja neatkarīgas un demokrātiskas – uz divām nesaraujami saistītām vērtībām balstītas – Latvijas atjaunošanu ar 1922. gada liberālo, demokrātisko un etniski toleranto Satversmi, „Latviju – Latvijas tautai”.* Dr. hist. **Uldis Neiburgs**, LOM pētnieks, savukārt norāda, ka pirms 70 gadiem LCP dalībnieku izpratne par valsts tiesiskajiem pamatiem un to strikta ievērošana, nevis paļaušanās uz kādu ārēju spēku kā mazāko ļaunumu, ir īstie Latvijas pamatprincipi. Šis „trešais ceļš” jeb konflikts gan ar

nacistu, gan komunistu okupācijas varām bijusi vienīgā pareizā izvēle. Bet mūsu līdzstrādnieks **Franks Gordons** aicina nekavēties, kā tas darīts līdz šim, bet kerties vēršim pie ragiem. Pirmkārt, 13. augusts jāieraksta īpaši piemināmo dienu kalendārā līdzās **18. novembrim, 11. novembrim un 4. maijam**. Otrkārt, steigšus jārealizē jau sen ierosinātais pieminekļis Esplanādē LCP vadītājam **Konstantīnam Čakstem** ar viņa 190 līdzgaitnieku vārdiem iekaltiem akmeņi – **tur, kur Rainis, tur, kur Kalpaks**. Zināmu gandarījumu dod LR aizsardzības ministra **Arta Pabrika** nesēnā pievienošanās Gordona priekšlikumam. ●●● Citu vidū LCP 70. gadskārtu atzīmē (LA.lv 13.VIII) Latvijas Kara muzeja (LKM) direktora vietnieks pētniecības darbā un *LKM gadagrāmatas* sastādītājs **Juris Ciganovs**: *Tā bija politiska pretošanās kustība, kuru veidoja lielāko pirmskara Latvijas Republikas politisko partiju – Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas, Zemnieku savienības, Demokrātiskā centra un Latgales Kristīgo zemnieku partijas – pārstāvji ar prof. Konstantīnu Čaksti priekšgalā. K. Čaksti par šīs latviešu pilsoniskās un politiskās aprindas apvienojšanās org-ņas vadītāju iecēla, domājot par viņu kā par nākamās atjaunotās demokrātiskās Latvijas valsts prezidentu. Jau pašā darbības pirmsākumā LCP deklarēja, ka tā stingri balstās uz 1922. gadā pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes pamata, un tās mērķis bija atjaunot valsti ar demokrātisku iekārtu. LCP dibināšanas sanāksmē piedalījās K. Čakste, pēdējās likumīgi ievēlētās Saeimas pr-ja Pauls Kalniņš, šīs pašas Saeimas pr-ja biedrs bīskaps Jāzeps Rancāns, Bruno Kalniņš, Voldemārs Bastjānis, Ādolfs Kli-ve (viņa namā Pārdaugavā šī sanāksme arī notika) un Ludvigs Sēja. Par Čakstes vietnieku ievēlēja Bruno Kalniņu, par LCP ģenerāļsekretāru – Sēju. ●●● Pēc Čakstes un bij. Saeimas deputāta, sociāldemokrāta **Fēliksa Cielēna** iniciatīvas 190 latviešu sabiedriskie un politiskie darbinieki, augstskolu mācītāji un inteliģences pārstāvji parakstīja **Memorandu (1944.17.III)** – aicinājumu atjaunot Latvijas valstisko suverenitāti un izveidot Latvijas armiju, aktīvi iesaistoties Latvijas aizstāvēšanā pret draudošo otrreizējo padomju okupāciju. Parakstītāju vidū – **Pauls Kalniņš**, Saeimas pr-ja biedri **Kārlis Pauļuks** un **Jāzeps Rancāns**, Saeimas deputāti un bij. Ministru kabineta*

XXV Vispārējais dziesmu un XV deju svētkos (2013)

Foto: Indra Ekmāne

locekļi Pēteris Juraševskis, Felikss Cielēns, Valdemārs Zamuels, Jānis Breikšs, Ādolfs Klīve, Ludvigs Sēja un Jānis Goldmanis, arhibīskaps Teodors Grinbergs, metropolīts Augustīns, augstskolu mācībspēki un profesori Pāvils Kvelde, Alfreds Tauriņš, Ernests Blese, A. Teikmanis, Kārlis Straubergs, Jānis Endzelīns, Jāzeps Vītols, Pauls Jurevičs, Pauls Kundziņš, Kārlis Kundziņš, Eižens Laube, Pēteris Starcs, Arveds Švābe, Ludvigs Bērziņš, literāti Kārlis Skalbe, Zinaida Lazda, Elza Stērste, Ādolfs Erss, Jānis Grīns, Jānis Rudzītis, Jānis Kārkliņš, Arturs Bērziņš, Jūlijs Roze, Jūlijs Pētersons, Jūlijs Vecozols, Anna Rūman-Keņiņa, Latvijas armijas ģenerāļi Mārtiņš Peniķis, Jānis Lavenieks, Eduards Kalniņš, Verners Tēpfers, Mārtiņš Vācietis, Jānis Francis, Jānis Kurelis u.d.c. Memoranda vienīgais apzinātais oriģināls, kas visu padomju okupācijas laiku glabājies kādā dzīvoklī zem grīdas dēļiem (Rīgā, Peldu ielā 19), kā vēsti Ciganovs, šodien ir aplūkojams LKM un ir iekļauts UNESCO programmas „Pasaules atmiņa” Latvijas nacionālajā reģistrā kā nozīmīga vēstures liecība (skat. *World Digital Library* „Latvijas Centrālās Padomes Memorands Rīgā, 1944. gada 17. marts/Memorandum of the Latvian Central Council, Riga, March 17, 1944”). ●●● Baltijas valstu premjerministri Valdis Dombrovskis, Andruss Ansips un Aļģirds Butkevičs Staļinisma un nacisma upuru atceres dienā, Sāmsalā kopīgā paziņojumā piemin (23. VIII) 20. gs. totalitāro režīmu upurus: 1939. gada 23. augustā *Padomju Savienība, ko vadīja Josifs Staļins, un Vācijas Reihs, ko vadīja Ādolfs Hitlers, noslēdza slepeno vienošanos, lai sadalītu un iekarotu Eiropu.* (..) 1989. gada 23. augustā *divi miljoni cilvēku no Igaunijas, Latvijas un Lietuvas stāvēja roku rokā Baltijas ceļā no Viļņas cauri Rīgai līdz Tallinai, lai pieprasītu neatkarības atjaunošanu, ko bija laupījis padomju režīms. Mūsu mierīgā tiekšanās pēc brīvības bija stiprāka par padomju varu, jo taisnīgums bija mūsu pusē.* ●●● Vecrīgā, Kaļķu un Vaļņu ielas krustojumā, atklāta (30.VIII) *Baltijas ceļam* veltīta lietuviešu tēlnieka *Gitenisa Umbrasas* veidota piemiņas plāksne *Pēdas*. Šāda plāksne atklāta arī Viļņā (24.V) un Tallinā (30.VIII). ●●● Kaut arī galvenās pretrunas ar Saskaņas Centru nav pagātnes, bet gan tagadējās rīcības dēļ, *Kalvis Apsītis* un *Vilnis Zariņš* atgādina žurnāla *Ir* lasītājiem (8.VIII) vērā liekam faktus iz viņdienām: SC izveidojās 2005. gadā kā trīs partiju apvienība: „Tautas Saskaņas partija” (vadītājs *Jānis Urbanovičs* – bijušais Latvijas komjaunatnes pirmais sekretārs), „Jaunais Centrs” (vadītājs *Sergejs Dolgopols* – bijušais Latvijas kompartijas CK nodaļas vadītājs), „Daugavpils pilsētas partija” (vadītājs *Aleksejs Vidavskis* – padomju varas gados Daugavpils izpildkomitejas priekšsēdētājs, kurš kā LPSR AP deputāts neatbalstīja Latvijas neatkarības deklarāciju 4.maijā). Nedaudz vēlāk SC pievienojās arī Latvijas Sociālistiskā partija (vadītājs *Alfrēds Rubiks* – Rīgas izpildkomitejas priekšsēdētājs, vēlāk Latvijas kompartijas 1.sekretārs). Daudzi rīdzinieki 1980. gados mītinājās komunālo dzīvokļu saspīestībā, kamēr Rubika vadītā Rīgas izpildkomiteja jaunus dzīvokļus piešķīra pārsvarā iebraucējiem, it īpaši PSRS okupācijas armijas virsniekiem... ●●● Mākslinieks/karikatūrists *Agris Liepiņš* rindiņās (*LA.lv* 6.VIII) par savas unikālās identitātes saglabāšanu citu tautu vidū citē zīmīgu pretošanās liecību no Mudītes Šneideres grāmatas

Eduards Smiļģis. Trejgalv's sovjetu okupācijas gados, kad latviešu tautai nācās izturēt neiedomājamu pārkrievošanas spiedienu: 1959. gadā *Dailes teātrī iestudēja Raiņa „Spēlēju, dancoju”*. Luga beidzas ar vārdiem: „Saulē celsim jauno Latvi!”. Ģenerālmēģinājumā *Smiļģis* nodarīnāja: „Sstopp! Tagad jūs teiks't divreiz: 'saulē!'” *Alma Ābele* iebilda: „Eduard, bet Rainim ir vienreiz 'saulē!'” *Smiļģis*: „Tagad būs divreiz!” Kāda šodien ir mūsu garaspēja pretoties svešai un uzspiestai mentalitātei? – jautā Agris. (re)

LATVIJA – AR SKATU MŪSDIENĀS – Pazīstamā blogista *alehina* (<<http://alehins.com>>) ieskatā (9.VII) *ar euro ieviešanu – racionālās domāšanas triumfu – Latvijā tuvojas nobeigumam viens svarīgs posms* (..) *Lai gan daudzi it kā bija un it kā ir skeptiski vai pat pret, anti-euro sentiments nav izkustinājis cilvēkus uz aktīvu protestu. Anti-euro pasākums nav izdevies nevis kādai zemžoga miskastu Ievaku tusofkai vai stigmatizētiem Lemberga algotņiem, bet Latvijas politikas veiksmes stāstam, Saskaņas Centram. Euro un krīzes dēļ Latvija bija mobilizējusi savu politisko gribu, lai, čikstot, drebēt un šņirkstinot zobus, soli pa solim, neatraujot acis no mērķa, rīkotos sev tik neraksturīgi racionāli.* Tomēr tajā pat laikā svarīgi ir ātri un ar *apņēmību* mēģināt novērst virkni negatīvu parādību – nodokļu nemaksāšanu, necaurspīdību nodokļu izlietošanā, feodāli suverēnu žūliku un zagļu pūzni ostu pārvaldē, nekvalitatīvas un sabiedrībai bīstamas investīcijas no KF, zeļošo un plaukstošo korupciju politikā, valsts pārvaldē un pašvaldībās, nevienlīdzību, LR tiesu vilcināšanas tiesāt „uzvarētājus”, *krutos džeķus ar pareiziem draugiem un sazarotiem „sociālā atbalsta” tīkliem.* Neviens no izsaimniekotājiem cietumā nesēž, tiesiskums paliek tikai sapnis, politika paliek miskaste... *Sociālistiski orientētais vairākums neatrod Latvijas politikajā spektrā neko piemērotāku par Putina zagļu un žūliku partijas filiāli vai etniskajiem chauvinistiem, lai gan vēsturiski un no veselā saprāta viedokļa tas ir absurdi.* Un daudz lielāka vēriba jāpiegriež infrastruktūrai. (re)

FRANKA GORDONA sleja „1940. gada jūnijs jaunā veidolā?": Krievijas interneta portālā *Novij region2* nupat publicēts dokuments – *analītišķeskaja zapiska* (analītiska piezīme), ko sagatavojis kāds no *Kremlim tuvu stāvošiem analītiskiem centriem*. Par visai nekrietnajiem nolūkiem, ko lolo šis Kremlim pietuvinātās aprindas, īsi un skaidri liecina šī dokumenta garais virsraksts: „Par municipālo vēlēšanu rezultātiem Latvijas Republikā un prokrieviskas valdības koalīcijas sastādīšanas izredzēm šajā valstī”. Lasot portālā ievietoto dokumenta tekstu, rodas iespaids, ka zināmas ietekmīgas aprindas Maskavā perina to pašu 1940. gada jūniju, tikai jaunā, mūsdienu pasaulē piemērotā veidolā: bez draudiem un bez tankiem. Viss veikli izfunktierēts. Rezumējot dokumentā klāstīto, portāla ievadā teikts, ka *stratēģiskais uzdevums, balstoties uz vēlēšanu rezultātiem, paredz izveidot tādu valdību, kas varētu vienoties ar Krieviju, un šim nolūkam vajadzīga kompromisa figūra, kas veicinātu abu valstu tuvināšanos.* Runa esot par kompānijas „Uralhim” vadītāju *Dmitriju Mazepinu*. „Analītiskajā piezīmē” skaidri pateikts: jānodrošina Latvijas Republikas varas orgānu politiskā lojalitāte Krievijai. Krievijas „ieguldītāji un investori” nevar droši palielināt savu klātbūtni Latvijas ekonomikā, kamēr viņi

nebūs pārliecināti, ka pie varas Latvijas Republikā atrodas valdība, kas spēj izprast un aizstāvēt (vismaz nepubliskā laukā) šādu investoru vitālās intereses. Gandarījuma izpausmei par pašvaldību vēlēšanu iznākumu un Nila Ušakova uzvaru Rīgā seko šādas ļoti izteiksmīgas rindiņas: *Krievijas (...) stratēģiskām interesēm atbilstu uz 2014. g. vēlēšanu rezultātu pamata balstītas koalīcijas valdības sastādīšana ar „Saskaņas centru” un premjerministru N. Ušakovu priekšgalā. Šāda kabineta sastāvā varētu ieiet arī Reformu partija un, iespējams, Zaļo un zemnieku savienība, kas saistīta, no vienas puses, ar Ventspils pilsētas un brīvostas vadītāju, politiskā ziņā ambiciozo biznesmeni Aivaru Lembergu, no otras puses – ar republikas agrāro lobiju.* Dokumenta autori prasa izveidot *neformālo štābu*, gatavojoties 2014. gada parlamenta vēlēšanām Latvijā. *Mērķis – sastādīt valdību, kas lojāla Krievijai. Štābam jābūt ar diviem bāzes centriem – Rīgā un Maskavā. Atbildību par šī štāba organizatorisko nodrošinājumu un darbības rezultātiem varētu uzticēt kompānijās „Uralhim” vadītājam Dmitrijam Mazepinam, teikts dokumentā. Tiek uzsvērts, ka Mazepinam ir ļabi sakari gan ar Nilu Ušakovu, gan ar Andri Šķēli un Aivaru Lembergu. Noslēgumā šī odiozā dokumenta autori prasa, lai Maskavas *visaugstākajā politiskajā līmenī* tiktu dota garantija „Saskaņas centram” un personiski Ušakovam, ka projekts un štābs bauda stratēģisku atbalstu. Te nekas īpaši nav aizplivurots. Nolūks – kā ilens iz maisa: Latvija kā Krievijas satelītvalsts. Legitīmi, uz demokrātisku vēlēšanu pamata. Ko ES un NATO te spētu iebilst? (LA.lv 24.VII). (fg)*

P. S. Franka Gordona replika (LA.lv 22.VIII): 1. septembrī man aprit 85 gadi, kopš mazotnes lasu avīzes, bet savā ilgajā žurnālista mūžā neesmu pieredzējis kaut ko tik brīnumainu. Š. g. 24. jūlijā *Latvijas Avīzē* parādījās mans komentārs: „1940. gada jūnijs jaunā veidolā?” [skat. iepriekšējo rindkopu], kurā teikts, ka portālā *Novij region2* publicēts plāns, no kura secināms, ka Maskava vēlas redzēt Ušakovu Latvijas valdības priekšgalā. Un 26. jūlijā avīzē *Vesti segodņa* parādījās *Jelena Šlusarevas* pretraksts „Strašno, až žuti” (šauslīgi), kurā teikts, ka *Latvijas Avīzes* apskatnieks *Māris Antonevičs* – (!) portālā *Novij region2* atklājis... un tālāk seko Franka Gordona raksta atferējums. Vai *Vesti segodņa* redakcijā uz šādu neveiklu triku pamudināja paniskas bailes no mana vārda pieminēšanas? Vārdu sakot, mikla. Un galvenais: Rīgā taču ir krievvalodīgie, kas lasa abas avīzes! Tas ir unikāls gadījums Latvijas žurnālistikas vēsturē. Pa to laiku *Nikolajs Kabanovs* žurnālā *7 sekretov*, resp., portālā *ves.lv* tā kā atgādis un par manu 24. jūlija rakstu izsakās, ka to uz ceļgala (*na koļenke*) sarakstījis „nezin kas” (*ņeizvestno kem*). Tātad mans vārds joprojām „nav minams”. Mistika? (fg)

NATO – Sakarā ar KF domes deputāta *Vladimira Žirinovska* prasību *Komsomoļskaja pravdā* okupēt un izcināt Baltijas valstis kā atbildi Rietumvalstu triecienam pret Sīriju NATO ģenerālsekretārs *Anderss Fogs Rasmusens* Lietuvas parlamentā paziņojis, ka, lai gan krievu politika izteika ir ļoti viegli noraidāma kā absurda, tomēr nepieciešama nopietna atbilde, jo tā ir pilnīgi nepieņemama. (...) *Es arī gribētu, lai Krievijas valdība paziņo, ka tā neatbalsta šādus izteikumus* (postimees.ee; leta.lv; Lithuania Tribune 6.IX).

LATVIJAI VISAPKĀRT – IGAUNIJĀ – Tallinas centrā uz vēsturiskā vecpilsētas mūra Nunnes ielas sākumā atklāts (22.VIII) jaunā igauņu skulptora **Rene Reinumjaē** bareljefs pirmajam Krievijas prezidentam **Borisam Jeļcinam** kā patecība par ieguldījumu Igaunijas neatkarības atjaunošanā (1990-1991). Skulpturālajam veidojumam par pamatu ņemts pazīstamā skulptora **Ernsta Neizvestnija** Jeļcina krūšutēls. ●●● **VĀCIJĀ** – Reaģējot uz amerikāņu elektronisko spiegošanu, Vācija anulējusi (2.VIII) vēl Aukstā kara laikā noslēgto līgumu par izlūkdarbību ar ASV un Lielbritāniju. *Administratīvo vienošanos anulēšana, uz kuru mēs esam bijuši spiesti pēdējo nedēļu laikā, ir nepieciešamas un piemērotas sekas nesenojām debatēm par personas privātās dzīves neaizskaramību* – tā ārlietu ministrs **Vestervelle (Guido Westerwelle)**. ●●● **POLIJĀ** *Solidarność* līderis (pag. gs. 80. gadus sākumā) un pirmais atjaunotās valsts prezidents **Valensa (Lech Wałęsa)**, kurš savulaik izteicis atbalstu kustībai **Occupy Wallstreet!** (Okupē Volstrītu!), cer, ka **Andžeja Vaidas (Andrzej Wajda)** jaunākā filma *Wałęsa. Człowiek z nadziei* (Valensa: Cerību cilvēks), kas Venēcijas filmu festivālā piedzīvo pirmizrādi (6.IX), iedvesmos jaunatni uz **jaunu revolūciju**. Filmā Vaida parāda strādnieku vilšanos komunismā, kas ļāvuši no iekšienes demontēt totalitāro režīmu. ●●● *Solidarność* bij. vadītāji (**Barbara Labuda, Józef Pinior, Zbigniew Bujak, Władysław Frasyniuk**) „Atklātā vēstulē” aizstāv **Snoudena (Edward Snowden)** informācijas piespēlēšanu *The Guardian* u.c. medijiem par globālo ASV vestisko izspiedi un griežas pie Eiropas Parlamenta u.c. ES civiltiesības aizsardzības institūcijām neliegt patvērumu ASV drošības dienestu vajātajam bij. valstiski nodarbinātajam datoranalītiķim (*The Nation* 23.IX). ●●● **KF** septembrī notiek vērīgas militāras mācības *Zapad 2013*, izspēlējot Baltijas valstu iekarošanu un „preventīvu” kodoluzbrukumu pret Varšavu. Ostrovā tiek veidota jauna kaujas helikopteru bāze, kamēr strauji pieaug Kremļa spiediens uz Ukrainu ar nolūku novērst vienošanos ar ES (Ir 4.IX). Somi prāta par sevi parūpēties, nosargādami savu valsti (1939) no pievienošanas padomju impērijai, raksta **Aivars Ozoliņš**, kamēr *Latvijas politiki, atrunādamiēs ar šauru fiskālo telpu, šķiet, arī šodien turas pie ilūzijas, ka gan jau viss būs labi, ja vienkārsī paliksim savās vietās* (Ir 31.VIII). ●●● Maskavā sašauts (15.VIII) viens no trim čeču brāļiem, kuri apsūdzēti žurnālistes **Annas Politkovskas** slepkavībā. Izmeklēšanas kritiķi norāda – lai gan tiek tiesāts aizdomās turamais nozieguma organizētājs un slepkava, nozieguma pasūtītājs joprojām

ir brīvībā un viņa vārds publiski nav ticis nosaukts. Poljtkovska, Putina un īpaši viņa Čečenijas politikas kritiķe, nošauta (2006.7.X) savas mājas kāpņu telpā, savulaik iemantoja daudz ietekmīgu ienaidnieku ar saviem bezbailīgajiem rakstiem un grāmatām, kā arī prokremlisko grupējumu Čečenijā pastrādāto nežēlību atmaskošanu. (re)

BIJUŠĀS MASKAVAS IMPĒRIJAS „REPUBLIKSAIME” 22 GADUS VĒLĀK. Kaut arī pati redzamākā pēdējo gadu Latvijas nelaime ir demogrāfiskā krīze, Latvijai, kopš PSRS sabrukšanas (1991.VIII), salīdzinājumā ar citām bij. PSRS republikām, var uzskatīt par vienu no laimīgākajām – kopā ar Lietuvu un Igauniju. Kā atstāsta *kasjauns.lv* (17.VIII), ukraiņu žurnālists **Andrijs Mančuks** par vislabklājīgāko uzskata Lietuvu (tomēr arī tur novērojama iedzīvotāju masveida aizbraukšana – valsti pametis katrs sestais iedzīvotājs). Igaunija attīstās labāk nekā Lietuva un Latvija, kaut arī nav pārvarējusi ne migrāciju, ne starpnacionālos konfliktus ar krieviem. Krievijā opozīcija ir bezspēcīga, jo liela daļa krievu vēl joprojām ar nostalgiju skatās uz PSRS, lepojas ar Krievijas impērisko vēsturi un platības ziņā lielāko pasaules valsti. „Nemirstīgā līdera” Aleksandra Lukašenka vadītā **Baltkrievija** uzskatāma par vienu no padomju laika oāzēm – ja ir nauda, tad deficīta nav, nav arī starpnacionālu konfliktu, saglabāts viss labākais no PSRS laiku mantojuma – tā domā Lukašenka, kaut arī līdz pārtīcībai vēl ir tāls ceļš. **Ukraina**, kas svārstās, kādu kursu ieturēt – prokrievisku vai virzīties uz ES, cinās ar lielkrievu imperiālismu, korupciju un nabadzību. **Moldova** nevar izšķīrties, kādu pilsonību viņi grib – Rumānijas, Ukrainas vai Krievijas, – būt par Moldovas pilsoni nav prestiži. **Armēnija**, kam ir divas sejas: spožā galvaspilsēta Erevāna un izmirstošie lauki, kur cilvēki dzīvo bez valsts atbalsta, nokļuvusi izolācijā. Piedevām ES slavenajam armēņu konjakam liegusi nosaukumu „konjaks”, liekot to dēvēt par „arbuņu”. **Gruzijā**, kas Krievijas spiediena rezultātā pazaudējusi Dienvidosētiju un Abhāziju, pēc 2008. gada kara ar Krieviju dzīve nav gājusi uz augšu. **Azerbaidžānā**, kas lepojas ar pasaulē lielāko karogu un Londonas kebu (taksometru) kloniem Baku, daudzi izdzīvo tikai pateicoties naturālajai saimniecībai vai dodoties peļņā uz ārēmēm. **Turkmenistānu**, ko izveidojis dižais Turkmēnbaši – Saparmurats Nijazovs, dažkārt salīdzina ar Ziemeļkoreju bez balistiskām raķetēm. **Kirgizstāna**, kur vienlaicīgi atradušās gan Krievijas, gan ASV militārās bāzes, ir vienīgā bij. Vidusāzijas republika, kur pie varas nav bijuši KP līderi. Bij. KP līdera vadītā Nursultana Nazarbajeva vadītā **Kazahstāna** lepojas ar stabilitāti, kaut arī politologu uzskatā tā ir tipiska trešās

pasaules valsts, kurā valda masu analfabētisms un represijas pret opozīciju – pirms diviem gadiem valdības karaspēks apšāva streikojošos naftas rūpnīcu strādniekus. No **Uzbekistānas** (no visām bij. republikām) ir visvairāk politisko bēgļu – to jau 24 gadus ar dzelžainu dūri vada „nemirstīgais prezidents” Islams Karimovs. Par **Tadžikistānas** galīgo izmisumu liecina pirms dažiemi mēnešiem – lai nomaksātu tadžiku valsts parādus – bez neviena šāviena iesoļojošais ķīniešu karaspēks – teritorijā (1% savas valsts zemes) Pamira kalnos, kur ir daudz urāna un dārgakmeņu.

CITUR ĢEOPOLITISKAJĀ TELPĀ – AFGANISTĀNAS austrumos Šaranas pilsētā nogalināta (4.IX) Baner-džeja (**Sushmita Banerjee**), autore pazīstamajai grāmatai *Kabuliwala's Bengali Wife* (Kabulivalas bengāļu sieva) no kuras Holivuda izveidojusi filmu *Escape from Taliban* (Izbēgšana no talibāniem). ●●● **ASV** viceprezidents Baidens (**Joe Biden**), tiekoties savā Vašingtonas rezidencē (30.VIII) ar Baltijas valstu prezidentiem **Andri Bērziņu**, **Dalju Grībauskaiti** un **Tomasu Hendriku Ilvesu**: *Visām Baltijas valstīm ir ļoti cieša saikne ar ASV. (...) Es vēlos pateikties šo valstu prezidentiem un tautām par to, ko tās dara demokrātijas labā ne tikai savās valstīs, bet arī pasaulē. Baltijas valstis ir starp uzticamākajām NATO partnerēm. Un mūsu apņemšanās sargāt to drošību ir cieša kā klinčs. Mūsu karavīri kopīgi ziedoja Afganistānā, un Baltijas valstis atbalsta mūsu spēkus laikā, kad mēs pārveidojam savu misiju Afganistānā (PBLA ziņu apskats 2.IX).* Pirms tam līdzīga birokrātiska etiķe tiek uzvesta Baltijā namā pie **Baraka Obamas** – citējot vietni <texxti.lv> (3.IX), *kamēr Lielais O turpina savu monologu, ... gudrā Daļa izskatās labi un apmierināti ar notiekošo, Ilvesa kungs ir pārakmeņojies, bet mūsu Andris izskatās sarījies drīgenes.* ●●● **DIENVIDAMERIKAS** valstu masu informācijas avoti pauž sašutumu par ASV valstisko izspiedi, kas vēsta pret kontinenta valstīm, ieskaitot Brazīlijas prezidenti **Dilmu Rouseffu** un Meksikas prezidentu **Enrique Peña Nieto**. (re)

BRADLEY MANNING – Pēc ASV kara tiesas sprieduma (21.VIII) atņemt brīvību patiesības atmaskotājam (*whistleblower*), 25 g.v. bruņoto spēku izlūkdienesta analītiķim Maningam uz veseliem 35 gadiem par slepenu simtiem tūkstošu kaujas ziņojumu un diplomātiskās sarakstes elektronisko dokumentu nodošanu (2010) Asanza (**Julian Assange**) dibinātajai interneta vietnei *WikiLeaks* tīmekļa laikraksti *HuffPost* (22.VIII) un *NationOfChange* (22.VIII) publicē amerikāņu žurnālista, 12 grāmatu autora **Normana Solomona** atklāto vēstuli ASV prezidentam, kurā, cita vīdū, uzsverta varas nespēja salauzt notiesātā garu,

Baltijas valstu prezidenti vizītē (2.IX) pie ASV prezidenta

Obama „uzklausā” Vācijas kancleri Angelu Merkeli

par ko liecinot viņa tiesā nolasītais „pēdējais vārds”. Šeit daži izvilkumi no Maninga teiktā (JG redakcijas locekles Anitas Liepiņas atlasīti, tulkoti, saīsināti un komentēti): *Ar savu rīcību 2010. gadā paudu rūpes par savu valsti un visu pasauli. 9/11 traģiskie notikumi spieda mūs vest netradicionālu karu. Sākumā atbalstīju jaunās karošanas metodes draudu novēršanai un brīvprātīgi pieteicos cīnīties mūsu valsts labā. Bet pēc ierašanās Irākā un ik dienas lasot slepenos militāros ziņojumus, sāku apšaubīt mūsu rīcības ētiku. Man kļuva arvien skaidrāks, ka, cenšoties mazināt ienaidnieka draudus, zaudējām cilvēcību, tieši izrādot necienīgu pret Irākas un Afganistānas iedzīvotāju dzīvībām un, cīnoties ar šķietamiem naidniekiem, bieži nogalinājām nevainīgus civiliedzīvotājus. Atbildības uzņemšanās vietā mūsu slēpnis kļuva valsts drošība un informācijas slepenība. Dedzībā iznīcināt pretinieku, mēs nodevāmies spriedelēšanai par spīdzināšanas būtību un gadiem ilgi bez tiesas sprieduma ieslodzījām cilvēkus Guantanamo bāzē. Mēs izlikāmies neredzam Irākas valdības pieļautās spīdzināšanas metodes un nāves sodus. Slēpjoties aiz terora apkarošanas aizsega, mēs veicām neskaitāmus citus briesmu darbus, kamēr pie varas esošie piesauca patriotismu savas morāli apšaubāmās rīcības atļaušanai. Demokrātijas izpratnē mūsu valsts pagātnē ir daudz drūmu brīžu, citu vidū, „Trail of Tears”¹, „Dred Scott”², japāņu izcelsmes amerikāņu internēšana speciālos lēģeros³, „McCarthyism”⁴. Esmu pārliecināts, ka norisēs pēc 9/11 reiz gūs līdzīgu novērtējumu minētajiem. Atsaucoties uz netaisni Howardu Zinu⁵: „Neviens karogs nav pietiekami liels, lai pārklātu kaunu par nevainīgu cilvēku nogalināšanu”. Apzinos, ka mans solis bija pretlikumīgs, un nožēloju, ja tas ir kaitējis Savienotajām Valstīm. Tas nebija mans nolūks. Pienākums pret savu valsti un līdzcilvēkiem lika man nopludināt slepeno informāciju... (a)*

¹ Trail of Tears – Asaru ceļš, kad sākās (1831) varmācīga Ziemeļamerikas kontinenta iedzimto tautu/cilšu pārvietošana uz „mazāk auglīgiem” reģioniem.

² Dred Scott – Augstākās tiesas lēmums liegt (1857) pilsonību visiem Amerikas nēģeriem.

³ II Pasaules kara laikā.

⁴ McCarthyism – Mekkartiisms, kad aizvadītā gs. 50. gadu pirmajā pusē tūkstošiem cilvēku tika nepamatoti apvainoti, bieži zaudējot darbu, par it kā simpatizēšanu komunismam.

⁵ Howard Zinn – vēsturnieks, akadēmiķis, grāmatas *The People's History of the United States: 1492-Present*. Pirmajam izdevumam (1980) seko daudzi citi.

ĒRMĪGAS BŪŠANAS – FRANKA GORDONA sleja: Tā ir absolūta cūciņa, ko atļāvēs „Saskaņas centra” pārstāvis Saeimā, publicists Nikolajs Kabanovs,

kas avīzē *Vesti segodņa* (9.VII) nācis klajā ar rakstu „Maksa vvesto masla” (Māksla sviesta vietā – latviski krieviska ironiska vārdu spēle). Un apakšvirsraksts: „Krievi (?– F. G.) uz nacionālistiskas manifestācijas fona”. Vispārējais latviešu dziesmu svētkus, kurus UNESCO iekļāvusi pasaules kultūras kanonā, Kabanovs sauc par nacionālistisku manifestāciju, ilustrējot savu neganto paskvilu ar zīmējumu, kurš savā antilatviskumā neatpaliek no antisemitisma nacistiskās Vācijas laikraksta *Der Stürmer* karikatūras: bāleliņš ar zeltenti tautas tērpis auro, milzu mutes atpletuši, un danco, šūpojojies uz baļka, zem kura nespēk sagumis vīreļis – acīmredzot „krievs”. Bāleliņš piedevām izslējis labo roku, paši zināt, kādā sveicienā. Koļa Kabanovs savā tekstā sarkastiski un nirdzīgi apraksta Dziesmu svētku gājiena dalībniekus. Nacionālā karavīru apvienības koristus viņš dēvē par *Waffen SS* 19. grenadieru divīzijas muzikālo vadu, un Latvijas Bankas kori – par dāsni finansētu „ofisa planktonu” (krieviski angļiska kantora darbinieku iesauka). Nacionālās apvienības dziedātāju un dejojāju grupas priekšgalā pland pazīstamais karogs ar stilizēto ugunskrustu, ko nes Saeimas deputāts Kārlis Krēšlīņš – rezerves brigādes ģenerālis. Stāstot par Valsts prezidenta Andra Bērziņa uzrunu tautai Mežaparka Lielajā estrādē, Kabanovs atgādina, ka runātājs asiņainās LPSR laikā vadījis rajona padomi un rajona izpildkomiteju, un piemetina, ka goda viesis – Vācijas prezidents Johahims Gauks bijis mācītājs un VDR nopelniem bagātais disidents. Arī te Kabanovs bez ņirgām neiztiek. Ar 48. autobusu atgriezdamiem no Mežaparka, Kabanovs pieturā ieraudzīja krievus – māti ar dēlu, pēc visa spriežot, bez mājvietas palikušus. Sieviete ar divām somām un plastikas kārbu, un ap astoņus gadus vecajam knēvelim absolūti melnas rokas, kādu mēnisi nemazgātas. Tūkstošs daļas naudas, kas iztērēta 25. Vispārējiem latviešu dziesmu svētkiem, pietiktu, lai palīdzētu šiem cilvēkiem, demagoģiski raksta Kabanovs – un rezumē: Bet tas nevienam nav vajadzīgi. Toties mēs labi protam dziedāt un danco. – Cūciņa! Citādi to nosaukt nevar (LA.IV 11.VII). (fg)

P.S. (red) – Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija deputātiem Nikolajam Kabanovam (SC) un Irinai Cvetkovai (SC) izteikusi rakstveida brīdinājumu (5.IX) par ētikas kodeksa 7. panta pārkāpumu.

„Maksa vvesto masla”

STATISTIKA (2013) – Ja pašlaik gadā LV pasaulē nāk 20 000 jaundzimušo, tad pēc 20 gadiem tie būs 10 000, bet vēl pēc 20 – vien 5 000, ziņo LNT (27. VIII) demogrāfs un folklorists **Ilmārs Mežs**: *Ja Latvija ir kaut kāda vērtība pati par sevi, nevis tikai teritorija, kuru piepilda kaut kādi cilvēki, ja ir svarīga gan valoda, gan kultūra, tad, neejot Igaunijas ceļu, mēs vienkārsi „izbeigsimies”.* To ir iespējams mainīt, un Igaunija to ir pierādījusi, taču tas nenotiek tāpat vien. Nepietiek ar demogrāfijas prioritātēm un saukļiem. Vajadzīgs dubultot līdzekļu pieaugumu. ●●● LU pirmo reizi iekļuvusi (10.IX) **QS Top Universities** reitingā, ieņemot 701.- 800. vietu. No Lietuvas tur atrodama Viļņas U., Vītauta Dižā U. Kauņā un Viļņas Ģedimina Tehniskā U., bet no Igaunijas – Tallinas Tehniskā U. un Tartu U. ●●● Pēc **Eirostat** datiem iekšzemes kopprodukts (IKP) uz vienu iedzīvotāju LV pērn ir apsteidzis Horvātiju – tagad Latvija ir 4. (nevis 3.) nabadzīgākā valsts ES – pēc Horvātijas, Bulgārijas un Rumānijas. Savukārt Lietuva apsteigusi Igauniju – „Baltijas tīģeri”, bet Polija panākusi Ungāriju. Visbagātākās pēc IKP uz vienu iedzīvotāju – Luksemburģa, Austrija, Īrija, Zviedrija, Nīderlande, Dānija, Vācija, Beļģija. ●●● Pēc Centrālās statistikas pārvaldes (CSP) datiem visjauneklīgākā LV pilsēta ir Valmiera ar 16% jauniešu no kopējā iedzīvotāju skaita. Seko Jēkabpils (15,16%), Jelgava (15,3%), Liepāja (15,1%), Rīga (13,2%, jeb 85 092 jauniešu). 2012./2013.mācību gadā Latvijas augstskolās uzņemti 94 474 studenti. Vispopulārākās studiju programmas – sociālās zinātnes, komerczinības un tieslietas, inženierzinātnes, būvniecība, veselības aprūpe, humanitārās zinātnes, māksla un dabas zinātnes, matemātika un IT. Ap 2% piedalās apmaiņas programmās 44 ārvalstīs (katrs astotais Vācijā). 2011. g. LV bija otrs lielākais studentu/sieviešu īpatsvars ES – 61,1% [Vidējais rādītājs citām ES valstīm ir 55,2% -- 1. vietā Islande (62,2%), bet 3. – Slovēnija (60,6%)]. 89% studentu 2012./2013 saņēma diplomu (*Leta* 13.VIII). ●●● Sestais straujāk rūkošais iedzīvotāju skaits pasaulē ir Latvijā – tā **Bloomberg Businessweek**. 5.vietā – Bosnija un Hercegovina, 4. – Bulgārija, 3. – Gruzija, 2. – Ukraina, bet pirmajā vietā ir Japāna. Lietuviešiem ierādīta 8. vieta, igauņiem – 23. (ir.lv 10.V) ●●● Sakarā ar mazapdzīvotību LV (35 cilvēki uz km²) un neizbēgamo imigrantu ierašanos, LU Humanitāro zinātņu fakultātes Āzijas studiju nod. Prof. **Leona Taivāna**

ieskatā pēc 37 gadiem latvieši būšot *izteikta minoritāte*. Viņš piekrit demogrāfa Ilmāra Meža aplēsēm, ka pēc esošās migrantu dinamikas tas varētu būt jau 2050. gadā. *Nācījas izzušanas process ir milzīgi ātrs. Domāju, ka mūsu bērni dzīvos pavisam citā Latvijā. Tā vairs nebūs tāda Latvija kā tagad. Labākajā gadījumā būs tikai nosaukums Latvija. Latvieši būs tāda sena minoritāte, kā tagad ir libieši vai moni Taizemē – tā Taivāns* (tvnet.lv 2013.16.VII). ●●● Baltijas jūras krastu visu deviņu valstu iedzīvotāji (10 000 aptaujāto) būtu ar mieru maksāt par Baltijas jūras glābšanu no drošās nāves tuvāko 30-40 gadu laikā 3,8 miljardu eiro gadā – zviedri gatavi ziedot vidēji 111 eiro no cilvēka gadā, somi – 56, dāņi – 52, vācieši – 27, igauņi – 18, bet latvieši tikai 4. ●●● Pēc Levadas centra aptaujas datiem 56% KF iedzīvotāju par labāko 20. gs. valdnieku uzskata stagnācijas gadu kompartijas ģenerāļsekretāru **Leonidu Brežņevu** (*kad valdījusi pārticība!*). Asiņaino tirānu **Josifu Staljinu** sakarā ar uzvarām II Pasaules karā pozitīvi vērtē 50% respondentu. Negatīvu vērtējumu saņēmuši vien **Mihails Gorbačovs** un **Boriss Jelcīns**. **Vladimiru Putinu** pozitīvi vērtē 67% KF. ●●● LV šobrīd dzīvojošo 65 multimiljonāru (36. vietā Eiropā) „maka biežums” esot 8 miljardi dolāru (*World Ultra Wealth Report 2012-2013*). Lietuvā esot 80 multimiljonāru (vērtība: \$9 miljardi), Igaunijā – 40 (\$4 miljardi), visā Eiropā – 53 441 multimiljonārs (\$7 triljoni dolāru) – visvairāk Vācijā (15 770), tad Lielbritānijā (10 515) un Šveicē (5 595). ●●● Somu profesoru, sociologa **Juho Sāri** un politologa **Tapio Raunio** pētījumā atklājies, ka labākā no 27 ES valstīm nav vis Somija, kā līdz šim uzskatīts, bet gan Austrija, kur vāju punktu praktiski neesot – līdzsvarota valsts ar spēcīgu ekonomiku, nelielu bezdarbu, tikpat kā neesošu nabadzīgu cilvēku skaitu un lieliski uzturētu vidi – tā vēstī somu žurnālists **Juka Rislaki** (*la.lv* 15.II). Somija ierindojas 4. vietā aiz Luksemburgas un Zviedrijas, bet Latvija ieņem 16. vietu tūlīt aiz Igaunijas. Pēdējās vietās Lietuva, Grieķija un Īrija. Pētījums balstās uz ražošanas apjomu, balsošanas procentu parlamenta vēlēšanās, bezdarba līmeni, tautsaimniecības iztrūkumu, nabadzības risku, lauksaimniecības rentabilitāti un vides situāciju. (re)

Materiālus sagatavoja Vita Gaiķe (vg), Indra Ekmane (ie), Anita Liepiņa (al), Māris Brancis (mb), Franks Gordons (fg), Rolfs Ekmanis (re).

XXV Vispārējās dziesmu un XV deju svētkos (2013)

Foto: Indra Ekmane

Kiberkambarī Otto Ozols rakstu par Latvijas inteliģenci un politiku (JG274:65) sāk ar Jāņa Petera pa-reizo secinājumu, ka tā bija nomenklatūras revolūcija, kuru atbalstīja tautas masas. Diemžēl turpinājuma O.O. iebrauc dziļā grāvī. Atkārtotot Petera stāsto par Mavrika Vulfsona konsultēšanos ar pieredzējušo padomju spiegu Nikolaju Neilandu pirms savas leģendārās runas un ar šo runu kļūstot par visas tautas varoni, – O.O. nosauktos 3 vīrus apvij ar tādu kā pirmšācēju nimbu. No tālaika kopsakarības izrautais faktiņš noklusē Vulfsona tikšanos Kremli ar Aleksandru Jakovļevu un tur saņemto ierosinājumu iznest publiskā telpā Padomju Savienības komunistiem tik nepieņemamo draudzīgo sadarbību ar hitleriskiem nacistiem, noslēdzot Molotova-Ribentropa slepeno pakto un savstarpēji sadalot Eiropas teritoriju. PSRS Tautas deputātu kongresā Jakovļeva vadītā komisija dramatiskā cīņā beidzot panāca (1989) apkaunojošā pakta eksistēšanas atzīšanu. Aleksandrs Jakovļevs atmiņu grāmatā *Krēsla* rezumē: *Sapratu, ka pieņemtais lēmums ir izšķirošais posms Baltijas ceļā uz neatkarību. Gala rezultātā tas noveda pie nopietnām izmaiņām visā Eiropas situācijā un ne tikai Eiropas situācijā vien. Vai tovarak Vulfsons un Neilands būtu tik tālu skatījušies? Saubos. Bažījās par savu ādu. Gorbāčova aizsāktajā valsts pārbūvē trešais cēliens aktīvākiem partijniekiem varēja beigties ar lodi, vismaz ar sāpīgu kritienu no nomenklatūras stalažām. Vēsturnieks Stefans Kurtua publikācijā *Komunisma melnā grāmata* trāpīgi norāda: *Vēsturiskā patiesība parasti turpina darboties slēpti, līdz tomēr galu galā izlauž sev ceļu.**

Laimonis Purs, Zaubes pagasta „Bīķerniekos”

Šodien nobeidzu arhivēt JG192 (1993 jūnijs), kur Nīks Bulmanis interesantā rakstā „Te un tur” komentē Pētera Bankovska apceri par kādu trimdas

Viduslaiku svētkos Cēsīs (10.VIII)

Foto: DELFI / Andrievs Zilinskis

mākslinieku izstādī Rīgā. Sekojošo vārdkopu Bulmanis veltī Bankovska minētajai, JG274:18 redzamajai Strautmaņa gleznai *Viensēta: Bankovskis sakās Strautmaņa „Viensētā” saskatījis svešuma latvieša izmisīgās pazaudētās dzimtenes sāpes, gluži tāpat kā daudzos partokrātijas valdīšanas gados būtu propagandējuši Dzimtenes Balss skribenti vai toreizējie Literatūras un Mākslas ideoloģiskā virziena stūrētāji. Mums, kas Strautmani pazinām nedaudz tuvāk, nav šaubu, ka viņš So-ho dzivoja pilnvērtīgu mākslinieka dzīvi un nomira no sasodītās melanomas un nevis no pazaudētās dzimtenes sāpes. Jā, ļoti iespējams, ka viņa savpatnējais mākslinieka talants varēja tik pilnvērtīgi izvērsties tikai uz Ņujorkas bruģa, neskatoties uz to, ka plaša atzīšana, pretēji Bankovska apgalvojumam, viņam diemžēl bija aizgājusi secen un nez vai bija sagaidāma.*

Juris Žagariņš, Springfieldā (Springfield, Massachusetts)

Par JG274: Viensētas nemainītā izskatā ir Latvijas pērles, zelts un dārgakmeņi. Žel, ka ļauno buržuļu čūsku mēles vairs nelokās. Moskovīti gan turpina mums skalot smadzenes.

Putins, labu gribēdams,

Latvjiem ziņu raida –

Padomijā dzīvosim atkal

Draudzīgi, bez naida!

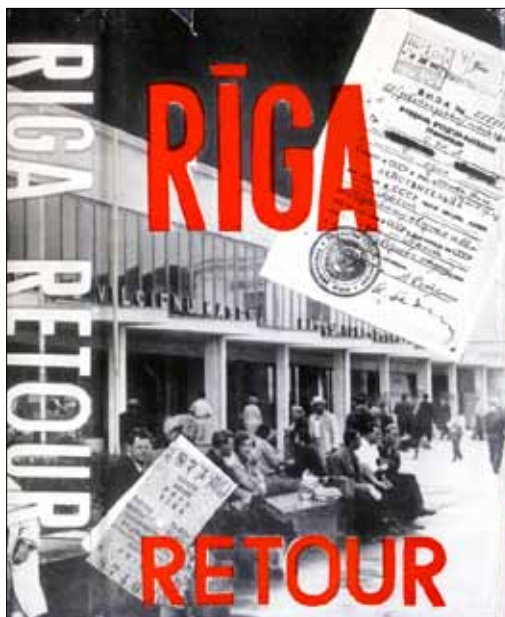
Ainārs Zelčs, Alūksnē

Tad nu beidzot JG rudens numurs Rīgu ir sasniedzis un varu atsaukties uz aicinājumu par numuru izteikties. Sevišķi šais drūmajās dienās, kad emocionāli trulais premjers atstādinājis kultūras ministri, Jūsu žurnāls ir ar noteiktu balzama iespaidu. Labi, ka Jaunzeme-Grende numurā ir tik iespaidīgi parādīta, turklāt ne parastā, bet ekstraordinārā situācijā, atklājot trimdas mākslas izstādi. Grendes nozīme ar katru dienu augs – kad apzināsimies bilst, ka viņa (kā 1918. gadā Virza Valkā) ir pie mūsu Iskolata durvīm pienāgļojusi „revolucionāru” atpakaļrāpulis uzrādījumus. Ļoti nozīmīgi, ka Mārtiņš Lasmanis, apbrīnojamā darbīgumā strādādams ar Kārļa Egles piezīmēm, tāpat pratis izcelt padomju varas postošo ietekmi uz brīvu garu un ka posts vēl nav pārvarēts. Kamēr mūsu teksti nepaceļas pāri *regio pudenda* līmenim, Jūs spējat lasītāju uzrunāt, determinējot istas vērtības.

Jānis Liepiņš, Rīgā

Esmu ilggadēja žurnāla lasītāja, bet publiski „paldies” jums saku pirmoreiz. Jaunais JG rudens numurs (JG274) ir kā ražas piepildīta klētis – visi apcirknī pilnum pilni ar interesantu un vērtīgu lasāmvielu. Man prieks iepazīt savu kādreizējo studentu jaunākos darbus – gan Leona Brieža dzejoļus, gan Sānda Laimes zinātnisko apceri, gan Ulda Bērziņa un Leona Brieža atmiņas par Prāgas pavasari. Katrā numurā mani īpaši pievelk nodāja „Dažos vārdos”. Paradoksāli – zem šī nosaukuma arvien tiek dota milzīga noderīgas informācijas bagātība. Paldies tās krājējiem. Es īpaši pateicos un arī esmu pārsteigta par to, ka mana grāmata *Latviešu valodas pētnieki. No klausu laikiem līdz savai valstij* jau otro reizi tiek raksturota. Pirmoreiz tas notika drīz pēc tās iznākšanas, kādā no 2009. gada numuriem. Liekas, ka šogad grāmata ir sasniegusi lasītājus ārpus Latvijas, jo arī *Latvija Amerikā* šīs vasaras jūnijā stāstīja par to. Man, protams, prieks par iespēju godināt mūsu valodas pētniekus un kopējus, gan daudzīnātos, gan piemirstos. Paldies Gaidiņu jaunajam JG.

Sarma Kļaviņa, Dr. philol., Rīgā

Sekojošā saruna risinājās tīmekļa vietnē [Facebook.com](https://www.facebook.com). Atsevišķo dalībnieku lapas iespējams apskatīt, ierakstot datora meklētājā zemāk uzdotās feisbuka adreses.

Rita Laima Bērziņš: Aizmirsta grāmata un briljants bibliogrāfisks retums, kas būtu jāizlasa visiem Latvijas iedzīvotājiem, lai saprastu padomju okupācijas būtību! *Rīga retour* (1961) ir neliela Dr. Andra Kadeģa piezīmes (ar Pāvila Klāna segvārdu) no viņa pirmā ceļojuma uz Latviju 1960. gadā caur Maskavu kopā ar dzejnieci Valdu Dreimani. Kadeģis lieliski zināja vēsturi un sava brauciena iespaidus sniedz asprātīgi, emocionāli un iejūtīgi. Grāmata iekļautas vairākas miniatūras par viņam pazīstamiem cilvēkiem, kuri ar mokām izkļuva no Padomju Latvijas, nonākot brīvā pasaulē. Spilgta liecība par pēckāra Rīgu un Latviju 1960. gadā! Būtu labi, ja rastos atkārtots izdevums! <https://www.facebook.com/rita.berzins>

Mārtiņš Mintauris: Interesanti. Iespējams, ka es tagad kaut ko jaucu, taču vai 'Pāvils Klāns' nebija kādreizējā *Tēvijas* redaktora Paula Kovaļevska segvārds? <https://www.facebook.com/martins.mintauris>

Rita Laima: Mārtiņ, pareizi! Man nav gluži skaidrs, kā viņš piesaistīts pie šīs grāmatas. Varbūt kā teksta „gludinātājs”? Grāmata rakstīta pirmajā personā, tā kā viņš, iespējams, bija valodas un stila redaktors. Diemžēl visi šie grāmatas dalībnieki jau miruši! Silti iesaku! To, iespējams, var atrast NB.

Mārtiņš: Paldies! Meklēšu rokā!

Kaspars Zellis: Klāns = Kovaļevskis!!! Šai grāmatā Klāns izmantojis tikai Kadeģa pieredzi (respektīvi, viņš ir kā tēls), tā kā neputrojām! Cik tas ir dokumentāls? Neizteikšos. Kadeģim ir cits darbs, *Izraktenī* Skat. <http://tinyurl.com/izrakteni>. Tas ir reālais Kadeģis – jāsaka, ka literāri nebaudāms. <https://www.facebook.com/kaspars.zellis>

Juris Žagariņš: *Rīga retour* ir par Andra Kadeģa un Valdas Dreimanes ceļojumiem uz Latviju un ir pamatota uz viņu veiktajiem skaņu ierakstiem. Vēlāk Andris Kadeģis izmantoja šo grāmatu referātiem 2x2 nometnēs par „pārmaiņām un latvietību”. Es to grāmatu izlasīju ļoti sen un tā arī mani ļoti iespaidoja attiecībā pret Latviju un latvietību. Tas man bija šoks lasīt Andrieva Ezergaiļa rakstos, ka Klāns bijis „Himmlera aģents” vācu okupācijas laikā, un ir arī grāmatas *Baigais gads* autors, kurš, kā stāsta Ezergailis, tajā salika Baigā gada mocekļu liķu fotogrāfijas. Ezergailis raksta šiem mocekļu attēliem *jiņa divi viņi: pirmais tad, kad vāciešiem vajadzēja židu šāvējus un otrs 1943. gadā, kad vācu fronte sabruka un vajadzēja latviešu miesas, kas frontē caurumus aizbāž*. Skat. http://zagarins.net/JG/jg175/JG175-176_MEZGLI.htm, un arī par Kadeģa „Izraktenī”, http://zagarins.net/jg/jg269/JG269_Slesers.htm. <https://www.facebook.com/juris.zagarins>

Rita Laima: Kaspar, šis ir divas dažādas grāmatas. *Izraktenī* publicēta nesen, *Rīga retour* 1960. gadā. Pirms Tu kritizē *Rīga retour*, izlasi! Mani interesē Tavas un citu domas. Kas attiecas uz Pāvilu Klānu – žēl, ka viņš ir te iemaisīts. Tagad iznāk, ka viņa biogrāfijas dēļ nomelno Kadeģi, kurš ir grāmatas patiesais autors. Vai Kadeģis bija rakstnieks? Nē! Viņš bija ārsts patalogs. Izlasiet grāmatu; gaidīšu jūsu domas! Un Juri – man gadījās līdzīgs šoks. Vecāku paziņu lokā bija rakstnieks, kurš bija pazīstams ar saviem anti-semītiskajiem rakstiem vācu laikā. Taču neviens man – bērnam – to nestāstīja, un vai paši maz zināja? Rakstnieks bija stipri vecāks par mani, kurš, kuri bēgļu gaitās bija tīni. Man bija šausmīgs šoks to uzzināt, lasot Ezergaiļa grāmatu!

Kaspars: Es esmu izlasījis visu, ko Kovaļevskis ir rakstījis, arī *Rīga retour*. Ir vietas kas ir pārspilētas, ir vietas kas varētu būtu „dokumentālas”; nu bet šeit jāveic grāmatas arheoloģija, lai pateiktu kas ir kas. Man ļoti daudzās vietās autora stāstījums likās pārspilēts (vai tas tika darīts ar mērķi, vai tas bija tas ko sauca par „kultūršoku”, par to var runāt, bet par izziņas avotu šo grāmatu ieteiktu izmantot uzmanīgi! Es apšaubu grāmatas objektivitāti dēļ Kovaļevska propagandista pagātnes. (Es jau labi saprotu, kādu motīvu dēļ viņš sadarbojās ar veltu, un nebija jau viņš nekāds extra antisemīts; tad jau labāk mākslas zinātnieku Hugo Vītola lamāt par viņa apjomīgajām „pretžidisma” monogrāfijām.) Te ir vienkārši nenosakāms, kur beidzas Kadiķis, kur sākas Klāna fantāzijas un metaforas.

Juris: Vispār tas ir dīvaini, ka grāmatā nav ne vārda par avotiem, nekāda ievada jeb priekšvārda. Varbūt Kadeģis pats vēlējis savu vārdu tur nelikt klāt? Gadījumā, ja kādam interesē, ka Klāns savā laikā arī *Jaunajā Gaitā* publicējās par dzimtenes apmeklēšanas tēmu, skat. http://zagarins.net/jg/jg80/JG80_Klans.htm, http://zagarins.net/JG/jg89/JG89-92_Klans.htm, un http://zagarins.net/JG/jg114/JG114_Klans.htm.

Mārtiņš: Te mans komentārs no sērijas: *šo grāmatu neesmu lasījis, bet viedoklis man ir*. Kovaļevski savulaik mēģināja „reabilitēt” Dace Lūse savā rakstā par kolaborāciju (žurnāls *Letonica*, 2008, Nr.17).

Manuprāt, tas bija diezgan ar baltiem diegiem šūts pasākums – tendenciozs. Bet vispār trimdnieku iespaidu par LPSR būtu atsevišķa pētījuma vērti. Kontekstā ar strīdu starp „jaunajiem” un „vecajiem” trimdā, ar t.s. Kultkomu utt. Ja esmu pareizi informēts, tad savulaik zināmu „šūmēšanas” radīja U. Ģermaņa *Zili stikli, zaļi ledi*.

Rita Laima: Iespējams, ka Jurim būs pareiza nojaušana par ievada trūkumu, jo tieši mana mamma kaut ko tādu minēja – ka Kadeģis negribēja savu vārdu likt klāt. Kaspar, mani interesē – KAS tieši Tev liekas pārspilējums? Jo divainā kārtā gandrīz VISI iespaidi, kas aprakstīti, saskan ar manējiem, kaut es tikai 1960. gadā piedzimu un Latvijā nonācu 1982. gada ziemā. Kas liekas šokējoši pārspilēts? Padomju birokrātija? Intūrista divainā sistēma? Viesnīcu iemītnieku kontrole? Rīgas pelēcības un tukšo veikalu apraksti? Rusifikācijas politikas apraksti? Sastapto ļaužu pieredzes apraksti? Apraksts par to, kā visu pasniegda caur marksistiski ļeņinisko prizmu – līdz absurdam? Tas viss tā bija. Pati atceros redzējusi vīratēva māšīcas – slaucējas – sakropļotās rokas.

Juris: Mārtiņ, viens tīri labs pētījums par trimdnieku iespaidu uz LPSR ir Evas Eglājas Kristsones „Dzelzs priekšskars, aukstais karš un latviešu literatūras vēsture”: http://zagarins.net/JG/jg254/JG254_Eglaja_Kristsons.htm

Kaspars: Jā, Evas Eglājas pētījums ir ĻOTI labs.

Mārtiņš: Paldies Jums! Par šo pētījumu neko nezināju. Ļoti labi, ka digitalizējāt JG! Būtu tikai pieticis laika ar to iepazīties... Kādreiz, 1990. gados, *Karogā* bija fragmenti no Rolfas Ekmaņa grāmatas par lat. pad. literatūru, arī Valteram Nollendorfam plašāks raksts par tēmu vienā no Latvijas Vēsturnieku komisijas rakstu krājumiem. Dažkārt žēl, ka diena par isu, tik daudz vērtīga materiāla visapkārt.

Rita Laima: Vai ne, Mārtiņ?!

Kaspars: Rita, lai Tev paklausītu man būtu detalizēti jāanalizē, bet nav vaļas. Bet, runājot līdzībās – redz, ja visi rakstis, ka tuksnesis ir pilns ar sūdiem, tad, kad tu aizbrauksi uz turieni, tad to sūdu meklēsi, kamēr iekāpsi. LPSR sūdu netrūka, bet ne viss bija tik kategoriski. Man arī rados bija kolhoza slaucēja. Dzīvoja lepnā mājā un mainīja mašīnas. Vecāmāte no kolhoza aizbēga ar 4 bērniem, jo nespēja tos uzturēt... Kur tad ir patiesība par slaucējām? Redz, patiesību ir daudz, bet ja cilvēks tendējās tikai uz vienu, tad tas šķiet aizdomīgi.

Mārtiņš: Par to patiesību vienā intervijā *Rīgas Laikam* labi pateica Belševica, kad viņai prasīja, kāda tad bija dzīve ulmaņlaikos – tāda kā Billei Grīziņkalnā vai tāda kā ģenerāļa Hartmaņa meitai, vēlāk dzejniecei Astrīdai Ivaskai Rīgas centrā. Belševica atbildēja, ka abas atmiņas ir patiesas...

Rita Laima: *Rīga retour* jāuztver kā ceļojuma apraksts, nevis izziņas materiāls. Grāmata netiek pasniegta kā nekas vairāk, kā divu trimdā nonākušu leņiņu apciemojums dzimtenē. Tā kā nevajag aizrauties ar pārmērīgu piesiešanas katram novērojumam. Visamizantākais bija lasīt par pidžamu modes izskaušanu no sabiedriskām vietām. Nekāda propaganda!

Kaspars: Nu gan pateici?! Ja tas ir ceļojuma apraksts, kādēļ tas ir jāpublicē? Sēdi mājās – skaties diapozitīvus, priecājies! Atbildi, kādēļ šis darbs tapa, tavuprāt, un tad varam runāt tālāk!

Rita Laima: Nu gan pateici?! *Kādēļ šis darbs tapa?* Stulbs, piedod, jautājums! Es arī pierakstu un ceru publicēt savus piedzīvojumus Padlatvijā! Nu, vai negribi atcerēties padomju laika labierīcību trūkumu? Atgādināšu tiem, kas ilgojas pēc Padlatvijas, kā avīze *Ciņa* bojāja Vecrīgas trubas. Utml.

Kaspars: Tu tad dēļ tām trubām? *Trubas bija aizsistas ar „Ciņu”, tāpēc sūdu LPSR netrūka.* Kā tev šāds ievads? Ieskaidro jaunajiem, kā tas ir, ka veikalā nekā nav, kas ir deficīts, kas ir blats... nekā viņi nesaprot.

Olģerts Eglītis: Tas ir lieliski, ka Rita raksta par saviem piedzīvojumiem. Jo tas ir pilnīgs murgs, kāda ir jauniešu nezināšana par to laiku.

<https://www.facebook.com/olģerts.eglītis>

Rita Laima: Trubas, Trubiņš... Atgādināšu, kā mani krievu bērnu dakterīte visu laiku uzrunāja krieviski, kaut vīrs bija teicis poliklinikas vadītājam, ka es kā ASV latvieti nerunāju krieviski. Un tā tas turpinājās vairākus mēnešus. Jaunmāmiņu uzrunā kā nedzirdīgo, he? Atgādināšu Tev, Kaspar, par Tavu laimīgo bērniņu vislaimīgākajā zemē Latvijā, kur man laulības apliecību izsniedza krievu valodā un nemitīgi uzrunāja par Biedreni Krieviņu. Bet slimnīcā gandrīz nogāzos, ieraugot netīrību... utt. uttp. Tie sūdi no LPSR laikiem vēl aizvien ir aizdambējuši Latvijas attīstības gultni.

Mārtiņš: Vai tas Trubiņš bija mājiens uz latviešu nacionālo kadru no stūra mājas? Te nesen bija mode uz čekistu atmiņām, ģenerālis (laikam) Trubiņš ar savu ciņu biedru, pulkvedi Jumīti arī gremdējās atmiņās par to, kā viņi sekmēja ciņu par LV neatkarību – skat. grāmatu *Baltijas brīvības ceļš* (Rīga, 2005), latviešu versijā, par angļisko variantu nezinu, varbūt to izredīgēja. Tā jauki stāstīja, pusvārdiem gan, bet var just, ka zēni zina, par ko runā...

Rita Laima: Tieši tā, Mārtiņ! Trubiņš, Jumītis, Ručiņš (mans čekists)... Jautra sabiedrība. Un vēl, gribot negribot jāatceras skats no Padlatvijas, ko īsti nevēlos atcerēties: sieviešu labierīcības Intūrista viesnīcā „Latvija” uz sienas ar trīs pirkstiem uzsmērēts s-s. Jā, tā nebija ne pirmā, ne pēdējā reize, kad sapratu, kādu kultūru mums atnesusi Māte Krievija. Pardon! Bet bija gan jāpasaka!

Mārtiņš: Runājot par uzrakstiem: blokmāju sienas un betona žogi 1980. gados, atceraties, ar „trīstāvīgajiem” bija noklāti diezgan blīvi. Bija aizdomas, ka daļu uztriepa paši padomju leņiņi, jo kirilicā rakstīja ar kļūdām... Bet bija jau arī Rietumu kultūras iespaids, varējām lasīt tādas sakrālas frāzes kā *Depeche Mode* un *Ultravox*. Žēl, nebija tās saprašanas un tā fotoaparāta, kāds būtu iemūzinājis LPSR grafīti paraugus...

Ēriks Jēkabsons: Atceros, universitātes 1.kursā kolhozā Plāterē laikam Ogres rajonā bijām uz sienas uztriepuši „*Sex pistols*”. Vienā rītā, pēc tādas skaļākas nakts, ieradās kolhoza vadība ar partijas sekretāru priekšgalā lamāties par kolhoznieku miera traucēšanu. Kad sekretārs ieraudzīja uzrakstu, elpa nabagam

aizrāvās un stostoties sāka falsetā brēkt: tā... vēl arī rupjības! Kad mēģinājām iestāstīt, ka tas tik ansambļa nosaukums, viņš palika pavisam nikns: *Par mulķi uzskatāt?? Domājat, ka nezinu, kas ir sekss???*
<<https://www.facebook.com/eriks.jekabsons.7>>

Mārtiņš: Ērik, Tavs stāsts jau ir īsta kino epizode! Ļoti trāpīgi! Uztvers arī tie, kas nezina, ko nozīmē blats un deficīts...

Ēriks: Jā, Mārtiņ, tas „sekss” tā saniknoja vīru, ka viņš minūtes 10 tik par to vien bārās, aizmirsā par naktsmiera traucēšanu un tik kļiedza: *Domājat, ka nezinu, kas sekss ir???* Zinu gan, zinu gan! – *Panākšu, lai izmet Jūs no padomju augstskolas! Zinu gan, kas tas ir – kapitālistu pavadā ejat – zinu gan, kas ir sekss – Amerikas balsi saklausījušies – zinu gan...* No šīm nepatikšanām izkūlāties tikai, mūsu vadītājam sarunājot, ka atbrīvosim bērnodārza pagrabu no sapuvušiem kartupeļiem. Tad 3 dienas tīrījām pagrabu, ko varēja iztīrīt vienā dienā, toties nebija kartupeļi jālasa lietū, dzērām bērnodārza pagrabā aliņu kopā ar sargposteni un priecājāmies par sekretāra zināšanām par seksu...

Mārtiņš: Tur jau tā lieta – padomju laika traģikomiku adekvāti var novērtēt laikam tikai tie, kam pašiem ir šāda pieredze. Ar to nedomāju sevi, biju par siku, lai kaut ko tādu piedzīvotu. Smieklīgi un riebīgi reizē, jo tāds sekretārs varēja sabojāt biogrāfiju studentam, ar visām izrietošajām sekām. Un, cik nojaušu, tad tādi gadījumi bija pietiekami bieži sastopami, faktiski – sistēma! Tas arī ir jautājums par motivāciju: kas lika tam sekretāram tik ļoti censties? Būtu vēl uzlikuši „buržuāziskās” krāsas uz sienas, vai kaut ko par krieviem uzrakstījuši, tad varētu saprast „modrības” cēloni, bet te...

Ēriks: Es domāju, tas vīrs nebija ļauns, vienkārši ne sevišķi gudrs, pareizāk – diezgan dumjš, un 80. gadu sākumā varas viņam vairs lielas nebija, uztvērām viņu ar pilnīgu humoru. Tāpat diezgan atklāti klausījāmies *Amerikas balsi*, runājām brīvi u.t.t. Domāju, ka viņš bija vienkārši sašutis, jo Padomju Savienībā par seksu runāt nebija pieņemts (šī izlaidība tika pierakstīta kapitālistiem, tāpat kā daudz kas cits) un savu partijas karjeru bij sācis bargajos pēckara gados, šķiet, ka

Padomju Savienībā seksa vienkārši nebija...

Rita Laima: Vai atceraties traci ap *Zīltes* „seksa” numuru? [Skat. JG259 Dažos vārdos! red.] Kāda tumsonība gan nebija pēc tam jālasa lasītāju vēstulēs! Seksa laikam patiešām nebija! Jūs visi esat Āfrikas stārķu bērni vai?

Mārtiņš: Atceros, atceros. Labā sabiedrība sarka un bālēja, un žēli pūta gaisu – aizliegt tā kā neērti, „nav vairs tie laiki”, bet tomēr ķeras kaklā. Toties mēs esam saglabājuši permanentu mītisko un folklorisko pasaules uztveri: ja ticam stārķim un kāpostiem, tad noticēsim arī daudz kam citam! Vajag tikai labi gribēt! Un sevi attiecīgi noskaņot.

Valters Nollendorfs: Lai kā skatāmies un vērtējam *Rīga retour* tagad, pirms 50 gadiem Andra Kadeģa un Valdas Dreimanes novērojumi bija lietišķs ieskats tālaika Latvijas dzīvē, kas palīdzēja izprast to, kas citādi pazuda propagandas un antipropagandas miglā.
<<https://www.facebook.com/valters.nollendorfs>>

□

No Ilmāra Rumpētera zīmējumu kolekcijas (skat. Voldemāra Avena rakstu 75. lpp.)

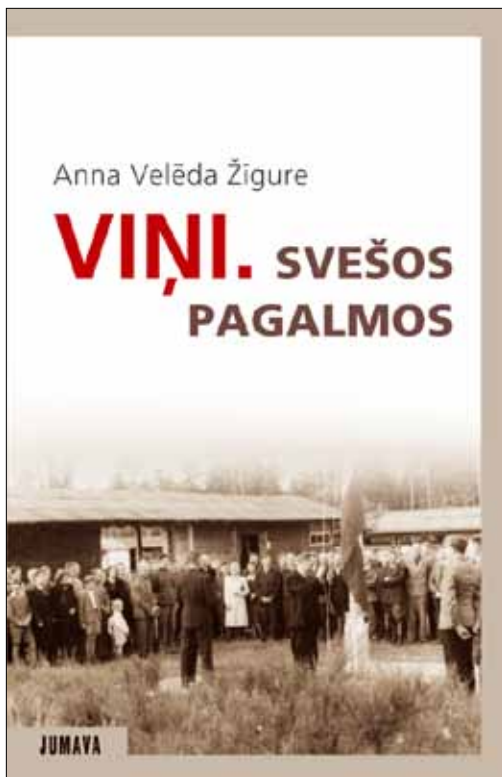
„KAUT ŠĶIRTI, TOMĒR NEŠĶIRAMI“?

Anna Velēda Žīgure, *Viņi. Svešos pagalmos, Rīgā: Jumava, 2012.*

Annas Žīgures jaunākās grāmatas *Viņi. Svešos pagalmos* atvēršana (2012.14.XI) bija pirmais publiskais sarīkojums LOM pagaidu telpās Raiņa bulvārī 7, bijušajā ASV vēstniecībā. Savā ziņā simboliski: bēgļu gaitas un trimdas veidošanās gadi Vācijas bēgļu nometnēs ir daļa okupācijas vēstures. Tāpat – tālākā izceļošana un apmešanās Anglijā, Austrālijā, Kanādā, ASV un, mazākā skaitā, daudzās citās rietumu zemēs. Bēgļu gaitās, nometnēs un sākumā arī tālākās izceļošanas zemēs trimdnieki ilgi jutās kā pagaidu mājvietās.

Nelielā sarīkojumu zālē, kurā ērti var izvietoties kādi 60 cilvēki, bija stāvgrūdām un sēdgrūdām pilna – vismaz kāds simts. Tā kā es biju atradis stāvvietu tuvajā kaktā, gan ne ar seju pret sienu, ekrānu un tur projicētos attēlus nevarēju redzēt. No teiktā man vislabāk atmiņā palikušas Annas Žīgures pārdomas par šajā un viņas iepriekšējā grāmatā *Viņi. Ceļā* lietoto vārdu „viņi” – trešajā personā un atdalīti no „mums”. To pašu var teikt par daudziem citiem: arī par tiem, kurus izsūtīja uz Sibīriju, arī par jaunākā laika izceļotājiem. Varbūt tā drusku izliekas kā vārdu spēle, bet tomēr – plaisa rodas ar atšķiršanās brīdi, paliek un pieaug. „Viņi” nepaliek ar mums un nekad vairs isti nekļūst – un nevar kļūt – daļa no „mums”. Te iezīmējas eksistenciāla problēma – aizgājušie „viņi” no „mūsu” palicēju viedokļa ir atkritušie, citu dzīvi dzīvojušie, kas nav ar mums dalījušies „mūsu” liktenī. Lai kādu iemeslu un cēloņu dēļ, lai kādos apstākļos, „viņi” ar laiku ir atsvešinājušies un „mūsu” apziņā atsvešināti. Annas Žīgures uzdrīkstēšanās stāstīt par II Pasaules kara bēgļiem un topošās trimdas „viņiem” ir liels solis uz priekšu, lai veidotu izpratni par šiem „viņiem” kā no „mums” atrautu tautas daļu, kas visiem spēkiem cenšas saglabāt savu nacionālo identitāti un saites ar palicējiem, kuru vidū viņi vislabāk vēlētos, bet nespēj būt.

Šis ir eksistenciāls un pamatos neatbildams jautājums – vai varēja būt citādi? To daudziem negaidītā veidā ierosināja mācītājs Juris Cālītis, izsakot savu pārliecību, ka garīdzniekiem, kurus Anna Žīgure bija minējusi kā svarīgus trimdas garīgās dzīves balstus, būtu bijis pareizāk neatstāt savas draudzes Latvijā.

Ir skaidrs, ka mācītājs Cālītis to nesaka tikai teikšanas dēļ, jo viņš ļoti labi pārzina situāciju, kura padomju laikā izveidojās it sevišķi luterāņu baznīcā Latvijā, un cik ļoti te pietrūka ticībā stipru draudzes ganu. Bet kā ar citiem garīgās dzīves veidotājiem, kuru skaits trimdā arī bija proporcionāli liels? Vai būtu bijis labāk, ja daudzie inteligences pārstāvji nebūtu atstājuši Latviju un palikuši ārzemēs, bet būtu dalījušies liktenī ar palicējiem? Vai tas būtu palīdzējis, zinot, kāds liktenis viņus būtu sagaidījis? Un kurš būtu tiesīgs uzņemties šādu eksistenciālu jautājumu izšķirēja lomu? Trimda savu būtību – un atrašanās svešumā – attaisnoja galvenokārt ar cīņu par Latvijas brīvības atgūšanu un solījumu atgriezties, bet, šķirti no Latvijas, trimdnieki savos cīņas priekšpostēnos bija un palika „viņi”, jo nebija un nevarēja būt tais pašos ierakumos kā „mēs”, kas par to pašu mērķi cīnījās Latvijā.

No trimdas puses šos un līdzīgus jautājumus savā laikā, sākot ar 50. gadu otru pusi, uzdeva trimdas jaunā paaudze, izprotot, ka arī Latvijā okupācijas un komunistiskās ideoloģijas apstākļos bija izaugusi jauna paaudze, par kuru trimdā bija maz zināms. *Kaut šķirti, tomēr nešķirami* bija Aivara Ruņģa rediģēts rakstu krājums, kurā uz tiem meklētas

atbildes daudz grūtākos laikos, kad labākajā gadījumā bija iespējams tikai netiešs dialogs starp dzejoļu rindiņām. Kas ir „viņi”, kas esam „mēs”, tas ir abpusēgs jautājums, un – vai kādreiz paliksim tikai „mēs”, savai tautai piederīgie, lai kur mēs atrastos? Atbildes nav atrodamas ne vienā, ne otrā pusē, bet savstarpējā sarunā. Taču no šīm atbildēm varētu būt atkarīgs visas nelielās un daudzviet pasaulē izkaisītās latviešu tautas liktenis.

Ievērojamas latviešu tautas daļas dzīves telpa jau kopš I Pasaules kara nav vairs Latvija. Un tā tas paliks. Tai pašā laikā latviešu tauta Latvijā pēc 50 gadu okupācijas un apspiestības savā zemē un valstī nejutās pašapzinīga un uzņēmīga, bet drīzāk nedroša un apdraudēta. Nesenais lielais izceļošanas vilnis šo sajūtu tikai pastiprina. Arī tie ir „viņi”, labākajā gadījumā apstākļu spiesti izceļotāji, bet sliktākajā – labuma meklētāji, kuru saites ar Latviju un palicējiem ir stipri nodilušas. Vai ir iespējams atrast abpusēju sapratni, uzticēšanos, piederības un kopības apziņu, kas ļautu gan pasaules latvietim justies, ka viņš ir latviešu nācijas loceklis, gan Latvijas latvietim saprast, ka latvietis ārpus Latvijas ir piederīgs un vajadzīgs? Vai „viņiem” lemts palikt vienmēr tikai un vienīgi „viņiem” un vai jau tā nelielā tauta var šādu attieksmi atļauties?

Šī attieksme gan pret trimdu, gan jauno emigrāciju no Latvijas puses nereti ir divdomeņa. Tiek gan uzsverta „diasporas” nozīme, tai pašā laikā publiska interese par pašu diasporu ir maza; par izpratni labāk nerunāt. Prezidents un ministru prezidents piedalās gadskārtējās Pasaules Brīvo Latviešu Apvienības (PBLA) valdes sēdes svinīgajā atklāšanā. Prezidents tiekas ar trimdas tautiešiem savās ārzemju vizītēs. Tas kaut kā piederas, bet ārzemju latvieši palaikam redzami kaut kur fonā, nereti tautas tērpos, nu – drusku senatnīgi, drusku citādi. Tai pašā laikā jaunie „viņi”, neseno gadu izceļotāji, vēl arvien ir īsti neapverti un neizprasti ļaužu kopums, kas tikai daļēji iekļaujas jau esošajās ārzemju latviešu organizācijās un daudz kūrāk veido paši savas. Un tomēr – laikam daudziem bija pārsteigums, kad valodas referendumā (2012.II) pēkšņi Londonā un citās ārzemju vietās ieradās ne tikai labi organizētie bijušie trimdinieki, bet jo lielā skaitā arī jaunie izceļotāji. Laikam jau – ja ne organizācijas, vismaz apziņas un saziņas līmenī – arī viņi uzskata sevi par piederīgiem Latvijai. Ir labi, ka Ārlietu ministrijas speciālo uzdevumu vēstnieks diasporas jautājumos Rolands Lappuķe atzīst: *...jāuzsāk dialogs ar diasporas pārstāvjiem ārvalstīs, ne tikai sniedzot*

informāciju par notiekošo Latvijā, bet arī interesējoties par diasporai aktuālajiem jautājumiem un nepieciešamībām ārvalstīs. Lappuķe, pats dzimis un lielāko dzīves daļu dzīvojis ārzemēs, saprot šāda dialoga abpusīgo nozīmi, bet par cik to saprot sabiedrība Latvijā? Latvijas mediji? Kultūras ministres Zānetas Jaunzemes-Grendes mēģinājums iepazīties ar Austrālijas latviešiem viņu vidē 2012. gada nogales kultūras dienās beidzās ar presē radītu skandālu par it kā izšķērdētajiem līdzekļiem, tai pašā laikā īsti nepainterēsējoties, kas bija notikums, kurā ministre piedalījās un kāpēc Austrālijas latviešu „aboriģēniem” viņas klātbūtne bija svarīga, bet vēl vairāk – kāpēc tā bija svarīga Latvijai.

Kā jau mans diezgan izvērsta ievads liecina, uzskatu, ka Anna Žigure, rakstot savas grāmatas par II Pasaules kara bēgļiem un trimdiniekiem grib būt ne tikai iejūtīga un saprotoša vidutāja starp tiem „viņiem”, kas toreiz atstāja Latviju un tiem „mums”, kas toreiz palika, bet tai pašā laikā izaicināt pārdomas par šiem jautājumiem daudz plašākā nozīmē. Jau tāpēc tā ir svarīga grāmata.

Atziņš – man patika jau pirmā *Viņi. Ceļā* tieši sava fragmentārā, izjūtas un pārdomas risinošā rakstura dēļ. Tāpēc tūlīt pēc grāmatas atvēršanas svinībām un uzrunu izraisītajām pārdomām sāku lasīt un jau nākamajā rītā rakstīju autorei: *Labritiņ, Anna! Atliku visu citu, izlasīju. Lieliski! No Tavu sīku akmentiņu un lielāku akmeņu salikuma veidojas intelektuāli un emocionāli tverama mozaika. Man liekas -- te bija vajadzīgs meistars, kas akmentiņus prot veidot tā, kā akmeņi un akmentiņi paši nezina vai spētu. Arī kokiem pašiem grūti redzēt mežu. Paldies!! Valters.* Ar to varētu beigt, jo neesmu mainījis savu impulsīvo pirmo vērtējumu. Bet varbūt tomēr mazliet vairāk par būtisko.

Būtiski, ka šis ir skats uz trimdu no Latvijas ir „mūsu” stāsts par „viņiem”. Tātad – vidutājiņa. Trimda var stāstīt savus stāstus un dokumentēt savas aktivitātes – tas diemžēl gan darīts daudz par maz un daudz par vēlu – bet tas būtu tikai monologs, ar ko trimda ataisnotu savu eksistenci. Ar to varbūt varētu trimdņū saprast, bet, sniedzoties pāri šķirtnei, Anna Žigure cenšas darīt vairāk – trimdņu abpusēji izprast un šo izpratni ar savas grāmatas starpniecību sniegt tālāk. Tā ir rakstnieka spēja – iedzīvoties citu izjūtās un līdzīgi just citu likteņiem un tos padarīt pieejamus pavisam cita laika un vietas lasītājiem. Tas ir sākums īstam dialogam, īstai sarunai.

Būtiski arī, ka šī nav nometņu laika vēsture vai hronoloģija. Grāmatas beigās tāds konceptīvs uz uzticamiem avotiem balstīts pārskats ir pieejams, bet grāmatas galvenā daļa sastāv no atsevišķu, savstarpēji nesaistītu, lielākoties anonīmu cilvēku autentiskiem stāstiem, avīžu un dokumentu fragmentiem radīta nometņu laika mozaikas, kas raksturo latviešu cilvēku psiholoģiskos pārdzīvojumus un sabiedrībā notiekošos procesus bēgļu nometnēs, atelpas un sakārtošanās posmā starp haotiskajām un pastāvīga apdraudējuma pavadītājām bēgļu gaitām un došanās uz tālākajām un jau pastāvīgajām dzīves vietām citur pasaulē. Šī autore pieeja caur personīgās pieredzes un izjūtu prizmu ļauj lasītāja apziņā veidoties nometņu laika garīgai rekonstrukcijai. Tādejādi – manuprāt, labāk nekā detalizēta nometņu laika vēsture to varētu – Žīgures grāmata veido izpratni par šīs no Latvijas atrautās tautas daļas psiholoģisko situāciju un rīcību laikā, kad, dodoties pasaules plašumos, veidojās vēlāk atkal un atkal piesauktā idealizētā trimdas ideoloģija un atmiņu rituāli.

Tāpēc ir būtiski, ka dzīve „mazajās Latvijās” grāmatā netiek izskaistināta un idealizēta un ka individuālajos likteņstāstos parādās plašs psiholoģisko pārdzīvojumu spektrs, kas nav atrodams parastajos trimdas dokumentācijas avotos – organizāciju dokumentos vai presē. Negatīvos apstākļu izraisītos trimdas dzīves un sadzīves aspektus – privātās un laulātās dzīves traucējumus, morāles pagrimumu, depresiju, alkoholismu, pašnāvības – ko mūsdienās droši vien apzīmētu kā t.s. posttraumatiskā stresa sindromu, var labākajā gadījumā atrast trimdas rakstnieku darbos. Trimdas ideoloģija ar šīm problēmām nenodarbojās. Žīgures grāmatā trimdas cilvēki parādās kā cilvēki ekstrēmās ārējās apstākļos, pārdzīvojuši traumatiskus piedzīvojumus, svešā zemē, atšķirti no tuviniekiem, pakļauti lielā mērā citiem, svešiem un tomēr kā izdzīvotāji. Taču taisni šis neidealizētais latvieša cilvēks ļauj veidoties lasītāja empātijai, jo – vai te daudzi nesaskatīs sevi tais pašos laikos, tikai citā vietā?

Kopš tiem laikiem ir pagājuši teju 70 gadi – vairākas paaudzes. Tie, kas paši nometņu laikus vēl atceras, ir jau sirmgalvji. Tiem, kas šos laikus izdzīvoja Latvijā vai Sibīrijā – vēl grūtākos un traumatiskākos apstākļos – tā ir ar viņiem nesaistīta realitāte un vēsture, kas nav saistīta ar viņu atmiņām. Vai vispār vairs ir svarīgi censties atrast toreiz pārrautās saitēs? Domāju – jā. Visu jau minēto iemeslu un

ne tik daudz pagātnes kā nākotnes dēļ. Arī jaunāko laiku izceļotāju dēļ. Mūsu visu dēļ.

Valters Nollendorfs

Prof. em. Dr. Valters Nollendorfs ir Latvijas Okupācijas muzeja (LOM) biedrības valdes priekšsēdis. Pirmpublicējums laikrakstā *Latvietis* 242(2013.31.1). Autora rediģēta versija *Jaunajai Gaitai*.

* * *

Kamēr *Viņi. Ceļā* (Rīga: Jumava, 2009. 231 lpp.) stāsta par latviešu bēgļu likteni, kad tie atstāja savas mājas, lai izbēgtu no krievu otrreizējās okupācijas II Pasaules kara beigū posmā, *Viņi. Svešos pagalmos* turpināts stāsts par laiku, kad šie Viņi, bēgļi, ir nonākuši svešos pagalmos, Vācijā, prom no savām mājām, prom no dzimtenes, svešā vidē, svešos ļaudīs, galvenokārt angļu un amerikāņu okupācijas zonās. Bēgļi bija kļuvuši par trimdiniekiem, kam bija jāatgūstas no pēkšņās apstākļu un dzīves maiņas. Bija jāpieņēma apstākļiem nometnēs un jāpieņem dzimtenes zaudējums. Daudzas ģimenes bija šķirtas, sāpīga bija neziņa gan par dzimtenē palikušajiem tuviniekiem, gan ceļā nošķirtajiem. Pāri visam stāvēja Latvijas liktenis, tās nākotne. Cilvēki saplūda Vācijas ciemos un pilsētās pa dažādiem ceļiem un nāca no dažādām Latvijas vietām un dažādiem dzīves apstākļiem. Ļaudis tika iemesti neplānotās situācijās, viņiem piederēja tikai šodiena un arī tā nebija viņu noteikšana. Viss bija apstākļu un esošās varas ziņā.

Stāstījuma pamatā Anna Žīgure liek vēsturiskos notikumus bēgļu dzīves izkārtotā, nometņu nodibināšanu un to veidošanu, kā katrs tanīs nonāca un kādi apstākļi viņu tur sagaidīja. Vācijā izveidojušās apmēram 200 nometņu dažādās vietās un ar dažādu iemītnieku skaitu. Nometņu pats centrs un sirds bija Latvija. Galvenais mērķis bija saglabāt latvietību, valodu un kultūru, neaizmirst vēsturi un turēt dzīvu dzimtenes mīlestību. Pirmais solis bija skolu nodibināšana – no pamatskolas līdz ģimnāzijai, arī arodskolas. Latviska izglītība bija prioritāte. Nodibinājās teātra pulciņi, kori, dažādas organizācijas atsāka darbību. Sāka izdot grāmatas, vispirms agrākos Latvijas izdevumus, tad jaunrades. Izdeva avīzes, kas palīdzēja bēgļiem sazināties un atrast tuviniekus vai arī uzzināt par viņu likteņiem. Tomēr – viena vieta bija slēgta: dzimtene. Tā bija dziļa sāpe daudzu trimdinieku sirdīs. Rezultātā sāka veidoties un izveidojās Viņi, trimdā aizbraukušie,

un Mēs, dzimtenē palikušie. Šad tad ienāca kāda ziņu drumstala no Latvijas. Šad tad padomju presē parādījās informācija par izbraukšajiem, parasti nepareiza un sagrozīta. Vienaļga, kurā pusē katrs atradās, šī dziļā kļusuma plaisa veidojās un auga.

Sarunās un intervijās Anna Žīgure saskaras ar dažādiem likteņa stāstiem, iesaistot tos savās lappusēs. Viņa vij trimdnieku atmiņu stāstus dzīvā vaiņagā, un tie sakopojas un uzrunā klausītāju ar savu sāpi, tumsu un arī prieku un gaismu. Piemēram, pašās pirmajās lappusēs lasītājs satiekas ar Veroniku, jaunu sievieti, kura gaida bērniņu un vada bēgles dienas lauku saimniecībā Vācijā. Bērniņš piedzimst un pēc ilgās gaidīšanas, cerībām un šaubām, viņa sagaida kara beigas un sava leģionā iesauktā vīra ierašanos. Lauku puīša, leģionāra Visvalža sapnis iet tēva pēdās un kopt vecāku mājas Stopiņu pagastā ir palicis tikai sapnis. Viņš ticis iesaukts, gājis karotāju rindās pārliecībā, ka to prasa dzimtene, neatkarīgā Latvija. Par dzīvi dzimtenē un vecākiem nav nekādu ziņu. Viņš saredz skaidrāk reālo politiku un dzimtenes ceļu uz brīvību vēro ar lielu pesimismu.

Žīgures stāstos ir iekļauti valsts svinību apraksti, dziesmu svētki, sporta sacensības, svētku dievkalpojumi un uzrunas, kā arī dažādu tematu referātu virkne, erudītu profesionāļu pasniegumā. Interesanti ir Eslingenas ģimnāzijas 5. klases audzēkņu ieraksti, kas runā par skolas mācību spēku nozīmīgo devumu un pieskaras atmiņām par dzimtenes atstāšanu. Bēgļu daudzveidīgajos uzskatos, preses ierakstos, vēstuļu citējumos atbalsojas notikumu pārpilnība, atziņas, piedzīvojumi, pārdzīvojumi. Eslingenas nometnei, kas atrodas Nekāras upes vīnogu dārzu ieslēgtajā ielejā un ir mājas vieta ap 6 000 lielam bēgļu pulkam, veltīta vesela nodaļa. Tā ir lielākā bēgļu novietne Vācijā, un dzīve tur ir raita un bagāta. Notiek koncerti, izstādes, literāri saieti ar ievērojamu rakstnieku, dzejnieku un mākslinieku piedalīšanos. Nodibinās teātra kopa, izcilu mākslinieku vadībā un izpildījumā. Izdod laikrakstu, iespējē grāmatas. Eslingenas ģimnāziju, kur sākuma gados mātās ap 300 skolnieku, vada bijušais Rīgas 2. ģimnāzijas direktors Ernests Nagobads. Teicami izveidotā skola darbojās priekšzīmīgi. Skolotāji darīja visu iespējamo, lai jaunieši kļūtu par gudriem un priekšzīmīgiem brīvās Latvijas pilsoņiem. Cerības par brīvu Latviju ar laiku mazinās, bet iegūtās zināšanas ir paliekošs mantojums skolēniem. *Skola man deva vismaz piecas lietas: respektu un izpratni attiecībā uz garīgām vērtībām,*

labu vēsturisku perspektīvu uz pasauli un latviešu tautu; ieskatu latviešu kultūrā; skaidru un analītisku domāšanu; draudzību un latvisko piederību – tā absolvents (1949) Visvaldis Klīve. Šo citātu varētu vispārināt ne tikvien runājot par Eslingenas ģimnāziju, bet arī par citām latviešu ģimnāzijām, kas nodibinājās Vācijas pilsētās: Fišbachā, Vircburgā, Augsburgā, Hanavā, minot tikai dažas.

Anna Žīgure īsi pieskaras izceļošanas periodam un nometņu slēgšanai. Tas ir skumjš šķiršanās laiks bēgļiem/trimdniekiem. Jāsaka ardievas ierastai videi, kas ir gadu tecējumā kļuvusi par otrām mājām, dzīves veidam, kas daudzējādā ziņā bijis bezrūpīgs un pasargāts, latviskai videi, jāšķiras no sirsniņiem draugiem un, galvenais, arī no cerības drīzumā atgriezties dzimtenē, Latvijā. Durvis bēgļiem ir atvērusi Austrālija, Kanāda, ASV, Dienvidamerikas valstis. Atkal ceļš zem kājām **Viņiem**, un atkal **Sveši pagalmi** sveicina. **Pēcvārdā** dota detalizēta informācija par šo periodu bēgļu dzīvē. Nobeidzot, citēšu autori: *Rakstot šo grāmatu, ļoti sāpīgi esmu izjutusi laiku, kad cits citam pazuda tuvinieki un draugi. Vienaļga, kur tagad dzīvojam, mums visiem jācenšas dot savu ieguldījumu, lai šāds laiks vairs nekad neatgrieztos.*

Astrīda Straumane Ramrath

Autore vairākkārt JG lappusēs ir apcerējusi bēgļu nometņu laiku angļu, franču un amerikāņu okupācijas zonās Vācijā.

ŽĪDU ZĒNS KOPELS – LATVIJAS ARMIJAS BRĪVPRĀTĪGAIS

Ēriks Jēkabsons. *Aizmirstie karavīri – ebreji Latvijas armijā 1918.-1940. gados.* Rīgā, 2013. 281 lpp.

Aplūkojamā grāmata būtībā un izteiksmē pārsniedz tās nosaukumā nosprausto rāmi: šai izdevumā, ko ar izjustu uzrunu ievadījis Latvijas Republikas aizsardzības ministrs Dr. rer. pol., prof. (visu cieņu!) Artis Pabriks, izkļiedē daudzus stereotipus par šo vēsturisko minoritāti, kas mūsdienu Latvijas teritorijā mīt kopš 16. gs.

Latvijas Ebreju kopienu padomes priekšsēdis un „Rietumu bankas” viceprezidents, 1959.

gadā Baltkrievijā dzimušais Arkādijs Suharenko var būt apmierināts, ka grāmatas tekstā lietots etnonīms *ebreji*, kas, lai viņš man piedod, ticis ieviests ar padomju okupantu vietējā pakalpiņa dekrētu 1940. gada vasarā, gadu pirms nacistisko okupantu iebrukuma un holokausta sākuma. Bet citādi šai grāmatā ir runa par Latvijas žīdu minoritāti, par Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrību, par Saeimas žīdu frakciju deputātiem, par etnisko un reliģisko Latvijas žīdu kopienu, kurai pieder arī šo rindiņu rakstītājs, kurš dzimis 1928. gada 1. septembrī rīdzinieka Jāzepa Gordona ģimenē.

Visa šī grāmata, var teikt, ir nosēta ar šo „ž” etnonīmu, kas ienācis latviešu valodā Polijas karaļa Stefana Batorija (valdīja 1576-1586) laikā, un piešķir šim izcilajam pētījumam autentiskumu, radot lasītājos, uzdrošinot teikt, cieņu pret vārdu „žīdi”.

Grāmata ir jauki „noformēta”, pielikumā ir bagāts fotogrāfiju klāsts. Negrasos šeit sīki aprakstīt grāmatas saturu hronoloģiskā secībā. Lai piedod man lasītājs, ja, subjektīvi raugoties, citēšu tās vietas, kas labi raksturo starpkaru Latvijas gaisotni, papildus izmantojot arī citus avotus.

Rūpīgi sagatavotie grāmatas pielikumi, kur sniegti dati par visiem apzinātiem žīdiem – Latvijas armijas karavīriem – Neatkarības kara dalībniekiem, vērtīgi tai ziņā, ka dažs labs mans tautietis Latvijā, Izraēlā, ASV, Kanādā vai Vācijā tajos varbūt atradīs

savu vecāku draugus un paziņas un, iespējams, pašu radus.

Tiem, kas tagad uzšķir Ērika Jēkabsona grāmatu, varbūt „sirdi sasildīs” 64. lpp. lasāmie vārdi, kuru autors ir *Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības* (ŽTLAB) 1931. gada almanaha *Atbrīvotājs* redaktors Ichaks Vaispaps: ...*kad latvju tauta dabūjusi iespēju redzēt savām acīm, kā piepildās viņas labāko dēlu gadiem lolotais sapnis par brīvu, patstāvīgu dzīvi, tad arī žīdi sapratuši pienācīgi novērtēt šo ceļšanos un palīdzēt panākt sen sprauto mērķi, jo viņi sapratuši, ka latvju tautas brīvība ir arī viņu brīvība (..) paliek tikai apbrīnot žīdu jaunatni, kura instinktīvi sapratusi, cik svarīgs ir dotais brīdis un, pa lielai daļai apzinīgi, iestājās atbrīvotāju rindās.*

Pilnīgs jaunums Ērika Jēkabsona grāmatas lasītājiem būs nākamajā lpp. minētais fakts, ka pēc ŽTLAB iniciatīvas *Latvijas Centrālās skautu organizācijas* ietvaros izveidota un pie biedrības reģistrēta 144. žīdu skautu vienība, tāpat biedrība atbalstīja arī 77. žīdu gaidu pulciņu *Latvijas Centrālajā gaidu organizācijā*. Tūdaļ, lasot šo, atcerējos savu klases biedru Rīgas Franču licejā Svenu Ārenštamu, kurš bija skauts un lepojās ar savu piederību ģen. Kārļa Goppera dibinātajai skautu kustībai Latvijā. Viņš ar vecākiem un vectēvu, kurš bija Bulgārijas goda konsuls Latvijā, gāja bojā holokaustā.

Žīdi cīnījās ne tikai Latvijas nacionālajā armijā, bet arī Latvijas pretlielniecisko partizānu vienībās Latgalē. Pavisam apzināti 2 106 žīdu tautības Latvijas armijas karavīri – neatkarības kara dalībnieki, no kuriem četri – Josifs Hoppe, viņa brālis Zamuels Hoppe, Maksis Gringuts un Roberts Maļevskis apbalvoti ar Lāčplēša Kara ordeni.

Jaunākais žīdu tautības karavīrs ir bijis Korpels (Konstantīns) Goreliks, kurš dzimis Rīgā 1908. gada 19. novembrī, tātad 1919. gada 28. jūnijā, kad viņš Cesvainē brīvprātīgi iestājās Latvijas armijā, viņam bija tikai 10 gadi. Unikāls gadījums! Avizē *Rīts* (1935.30.VII) sakarā ar Gorelika nāvi lasām: *šis žīdu zēns aizbēga no mājām un iestājās 2. Cēsu bataljonā, bet vēlāk 2. Ventspils pulkā, kura rindās viņš (..) piedalījās kaujās pret lieliniekiem. Goreliks toreiz lūdzis priekšniecību, lai viņu sūta uz pozīcijām, tāpat kā pārējos kareivjus (..) Viņš vairākkārt bijis arī izlūkos, jo ienaidnieki nepiegrīzuši vēribu mazajam žīdu zēnam. Kara muzejā vēl tagad karājas šautene, ar kuru maza (..) zēns gāja cīņā par Latvijas brīvību.*

Cita starpā manuprāt atzīmējams gadījums, kad ŽTLAB valdes sēdē (1929.13.I), kas bija veltīta zemes piešķiršanas jautājumam žīdu karavīriem – Neatkarības kara dalībniekiem, piedalījās visi Saeimas žīdu tautības deputāti – Mordehajs Dubins, Maksis Lazersons, Mordehajs Nuroks un Nojs (Noahs) Maizels. Viņi pārstāvēja dažādus politiskus virzienus – no reliģiskā konservatisma (Dubins) līdz sociāldemokrātijai (Maizels), bet šai gadījumā rīkojās solidāri.

Ārpus aplūkojamās grāmatas ietvariem palikušas starpkaru Latvijas armijas karavadoņu atsauksmes par mani un tautiešiem, ko citēju no minētās ŽTLAB almanaha (1931).

Ģenerālis Bangerskis (jā, tas pats, kas 1943. gadā kļuva par Waffen SS Latviešu leģiona ģenerālinspektoru): *Mūsu valsts varonīgajās cīņās par savu eksistenci un neatkarību arī žīdu tautas dēli ir nesuši savu artavu uz brīvības altāra. (..) Mērķis, kuru sprauž sev biedrība (..) modināt kā savos biedros, tā arī citos Latvijas žīdu tautības iedzīvotājos valstisku apziņu un veicināt latviešu-žīdu tuvināšanās ideju – ir silti apsveicams.*

Ģenerālis Berķis, Latgales divīzijas komandieris: *Ja mūsu valstij draudētu nākotnē briesmas un viņas dēliem būtu jāiet palīgā, esmu pārliecināts, ka žīdu tautības iedzīvotāji, plecu pie pleca ar latvju un citu tautību karotājiem, līdz galam pildīs savu pienākumu pret valsti, tikpat vienprātīgi, kā tas bija atbrīvošanas karā.*

Ar šiem Solikamskas lēģerī mirušā (1942.28. VII) ģenerāļa Krišjāņa Berķa vārdiem sasaucas Ērika Jēkabsona grāmatā pieminētā epizode: *Konstantins Karulis atceras, ka 1940. gada 17. jūnija vakarā, jau pēc padomju karaspēka ienākšanas valstī, prezidents Kārlis Ulmanis ieradās sava adjutanta kabinetā, kur sapulcējušies žurnālisti. Pēkšņi ierunājās kolēģis Edgars Mahtuss: „Prezidenta kungs, vai tomēr nevajadzēja karot?” Pārējie esam pārsteigti, nemaz tik kareivīgs Mahtuss mums nešķita. Kaut ebrejs, viņš nevainojami runā latviski, dienējis Daugavgrīvas artilērijā.*

Lasot šīs rindiņas, mana žurnālista sirds iedrebējās: Edgars Mahtuss taču bija lielās krievvalodīgās, Latvijai lojālas avīzes *Segodņa* līdzstrādnieks. Šīs labākās „krievu aizrobežas” avīzes īpašnieki bija žīdi – Jakovs Brāmss un Boriss Polaks. Redaktori bija krievs N. Berežanskis un trīs žīdi – Maksims Hanfmans, Mihails Milruds un Boriss Haritons (viņa dēls bija padomju ūdenraža bumbas radītājs Jūlijs Haritons, par kuru stāstīts

manā rakstā „Haritoni – tēvs un dēls” (*Latvijas Avīze* 2004.6.VII).

Un nobeigumā Rīgas laikraksta *Segodņa* martirologs: Borisu Haritonu, Mihailu Milrudu, G. Landau un drošsirdīgo Edgaru Mahtusu apcietināja un ieslodzīja Gulaga lēģeros. Karikatūristu S. Civinski nošāva Lubjankā. Žīdu žurnālistu I. Teitelbaumu un latviešu rakstnieku Aleksandru Grīnu (kurš bieži publicējās šajā avīzē) nošāva Astrahaņā. Gabriels Levins (arī mans tautietis) izdarīja pašnāvību Vorkutā.

Šīs beigas ir skumjas, bet šie fakti jāzina.

Franks Gordons

Par recenzijas autoru skat. *JG270(2012):29-21*. Sakarā ar Franka 85. gadskārtu (1.IX), vēlam mūsu līdzstrādniekam vēl daudz baltu dieniņu.

AR SMELDZI UN SĀPĒM PAR LATVIJU

Ieva Dāboliņa, *LIETA LR2*. Rīga: Nordik, 2013. 119 lpp.

LIETA LR2 mūsdienu dzejas kopainā ir kā krāšņa, tikko uzdziedējus milzu puķe, kurai nav līdzinieku. Grāmataiņa no citu latviešu dzejnieku darbiem tik ļoti atšķiras gan tematikas, gan formas ziņā, ka lasītāju spēj pārsteigt, nereti pat šokēt. Ņemot vērā, ka dzejas krājums ir autora debija literatūrā, spēja izraisīt šādu reakciju jau vien ir uzskatāma par panākumu. Dāboliņa ir sociālās dzejas pārstāve, viņas lirikā intimitāti un eksistenčuālas pārdomas neatrast.

Uzmanību saistošs un jautājumus izraisošs ir jau dzejas krājuma nosaukums, kas kopā ar grāmatas vāka dizainu (pelēks fons un mētāla saspraude, ko mēdz izmantot, lai „sašutu” manuskripta vai, piemēram, tiesu lietas materiāla lapas) var izraisīt dažādas asociācijas. Viena no tām – autorei prātā bijusi kāda konkrēta, tiesā izskatāma lieta. Uz to arī nepārprotami norāda krājuma nosaukuma pirmais vārds. Savukārt ar otra vārda, precizāk, abreviatūras atšķetināšanu varētu klāties grūtāk, īpaši lasītājiem, kuri ilgstoši nedzīvo

Latvijā. LR2 ir saīsinājums no valstij piederošās populārās radiostacijas *Latvijas Radio 2* nosaukuma. Ja vārdu salikums *LIETA LR2* šķiet neierasts un divains, uzmanīgi lasot dzeju un vairākas krājumā iekļautās esejas, viss kļūst skaidrs. Dāboliņas paustie uzskati patiešām skan kā apsūdzība daudzām mūsu valstī notiekošajām netaisnībām un nevērtībām. Nereti rodas izjūtas, ka *kliegt nav nekādas jēgas, jo vajadzētu šaut* (6. lpp.). Savukārt, klausoties *LR2*, leva Dāboliņa ne tikai izbauda latviešu dziesmas, bet arī gūst informāciju par dažādiem sociālajiem procesiem, piemēram, emigrācijas apmēriem, neskaitāmajiem aizbraucējiem, kuriem Latvijā palikuši radi un kuri vismaz ar radio starpniecību viņus mēģina apsviekt dzimšanas dienā vai Valsts svētkos. Šī emocionāli piesātinātā informācija trāpa daudz tiešāk un sāpīgāk, nekā sausi statistikas dati. Vēl vairāk – tā autorē radījusi apņemšanos: *Es gan nebraukšu. Man nekas nepieder, un, ja to pašu man gribēs atņemt, es šaušu. Ar vārdu, ar dziesmu, ar oli, ar kaķeni...* (8).

Lasot krājumu, gandrīz vai fiziski ir sajūtam, kā autorei sāp Latvijas neveiksmes un cik stipra viņas pieķeršanās dzimtenei. Nereti Dāboliņas sociālajā dzejā konstatējama skarba ironija, pat sarkasms. Ir arī dzejoļi, kur autore atļaujas būt ļoti skarba, pat nesaudzīga. Lai lasītājs to spētu uztvert, kā arī saprast, par kurām personām un reālijām ir runa, viņam labi jāpārzina Latvijas situācija no neatkarības atgūšanas laika līdz mūsdienām. Piemēram, dzejoļi „Kapu grābekļa ordenis” autore spēlējas ar Valsts apbalvojumu likumu, savukārt dzejoļi „Oiro” jaušami autores uzskati par pakļaušanos Eiropas direktīvām (dzejolis ļoti atgādina lūgšanas „Mūsu Tēvs” tekstu).

Recenzijas noslēgumā lasītāja uzmanību vēlētos vērst uz divām krājumā iekļautajām esejām. Vienā no tām, kā nosaukums ir „Par augļiem”, autore ar dziļām sirds sāpēm pauž, kā, abortējot ap 20 bērnu dienā, tiek iznīcināta Latvijas nākotnes sabiedrība. Savukārt esejā „Viens pats latviešu puika” vēstīts par notikumu, kad Bruno Javoišs 1963. gadā radiotornī uzvilka Latvijas brīvvalsts karogu (skat. *JG272:22-31*).

Rezumējot krājumā un arī recenzijā pausto, jāatzīst: *Latvijā dzīvot ir mūžīga cīņa. // Un gods, kas lemts tikai labiešiem* (45). Dzejas grāmatiņu papildina Aigara Liepiņa, Ainara Meiera, Alda Jonikāna, Edija Pālena, kā arī autores pašas fotoattēli.

Lāsmā Ģibiete

Debija ir pirmais solis, kā un kādā veidā oficiāli rakstnieks vai dzejnieks sevi pieteiks literārajā telpā, un, manuprāt, šoreiz ir iezīmēts skaidri nolasāma koncepcija un mērķtiecīgi veidots portrets. Dāboliņas esejas internetā bija pirmā un samērā klusā saucēja balss, kura pa diviem gadiem ir pieņēmusies skaļumā. Dzejoļu krājuma nosaukums ir loģiski atšifrējams, proti, Latvijas Republikas otrā atmoda, kas trāpīgi liecina par autora patriotisko raksturu. Lai gan dzejā atkārtojas autorei arī acīmredzami svarīgs tēls – Latvijas Radio 2. Radio par godu ir iekļauta pat „Oda Radio 2”, kas vēstītāja izpratnē apzīmē patieso tautas daļu, kura interesējas par savu dzimto vietu. Tomēr, vērtējot abus nosaukuma variantus, ceru, ka pirmais šifrējuma mēģinājums būs patiesāks, jo autores nostāja par Latvijas valsti un vienotu tautu ir dzejoļa krājuma vadmotīvs. Paredzams un arī tendenciozs ir dzejas telpas nodalījums, ka tieši laucinieki, kas nākuši no dabas klēpja, ir šķīstāki un patiesāki par bagātajiem, materiāli noskaņotajiem pilsētniekiem, kuriem, kā liekas, visiem bankā ir pa kredītam. Dalījums ir panākts ar simbolu izvēli un kultūrā sakņotām reālijām. Piemēram, valsts vadība tiek raksturota ar frāzi – *karalis ir kails!*, kura aizgūta no Hansa Kristiana Andersena pasakas „Karaļa jaunais tērps”; tiek izmantots arī Lāčplēša motīvs – Lāčplēsis iznīcina pats sevi, nevis to Daugavā ieģrūž Pumpura versijas Melnais bruņinieks. Šādu simbolu uzskaitījumu varētu turpināt... Dzejas vēstījumu nomāc atsauču birums, lai gan tās iesaistītas ar mērķi paspīgtināt izteikto domu. Dzejprozā „Es solidarizējos”, ko autore vēlējusies nosaukt par eseju, dominē cita autorība, zūd personīgais un neatkārtojamais teksts – garā saspēlē, kurā tiek pretargumentēti dziesmu teksti, gaist dzejoļa jēga: *Zvaniņš skan, zvaniņš skan, Ziemassvētki brauc. / Un es braucu ar riteni no Mārupes tieši Rīgā iekšā pāri / Akmens tiltam, jo decembra sākumā man nav piecdesmit / santīmu, ko samaksāt par autobusu* (7. lpp.). Neveikls būs jebkurš teksts, kurā savitas neskaitāmas tēmas i par ārzemnieku atpūtu Vecrīgas ielās, i par materiālo labklājību, i par pamestajām lauku mājām, i par latviešu karavīru slavu, i par dabas skaistumu utt. Kā jau raksturīgs jauniem dzejniekiem, dominē trauksme un revolucionārais gars, jo dzejoļu krājumā tiek „atvērta” visu sakrāto emociju bagāža. No 59. līdz 85. lpp. ir ievietoti teksti, kādi varētu skanēt radio raidījumā „Latviešiem pasaulē” un kas veido pat veselu „dzejoļi”: *Arturs Aabeltinjšh lirijaa / Zaigai Jansonei Vecbebros /*

Suutu vecmammai sveicienus un iesaku nekrenkjeeties / tik daudz, bet labaak paklausīties LABVEELIGAA TIPA / dziesmu „man visi radi dziivo aarzemees”! (59). Šāds mākslinieciskais paņēmiens disharmonē ar autora pašradīto portretu – reālījas traucē simboliskumam, tādēļ vietām krājuma kompozīcijas plūdomā rodas sadrumstalotība.

Dāboliņas dzeja ir sociāli ievirzīta, tajā tiek akcentētas problēmas par sociālo kārtu vienlīdzību un zemākās šķiras diskrimināciju. Liriskais „es” pie lasītāja vēršas ar konkrētu morāles vērtību skalu, kuras augšgalā ir taisnīgums, godīgums un vienlīdzība. Sociālā ievirze daļēji attaisno to, ka dzeja ir vairāk deklaratīva nekā liriska: *Kapu grābekļu fonds, kas apgādās ar maziem kapu / grābekļiem bērnu dārzus. Rozā un zilū kapu grābekļi / iegādei tiks organizēts iepirkums, kam LTV1 akcijā jau / saziēdoti 37 562 lati* (33). Statistikas dati mijas ar gadu skaitļiem un masu saziņas līdzekļu ziņām. Reizēm panti tiek numurēti ar mērķi uzsvērt likumību un secību. Paraleli likumsakarībām, dzejnieces radītajam tekstam piemīt bagātīga ironija, kura palīdz runāt par emocionāli smagām lietām – piemēram, dzejolī „Aizbraucēju kokteilis”: *Sastāvdaļas: Glāze nenokārtojamo saistību; / Glāze izmisuma; Glāze pazemojuma; Pusglāze bezpalīdzības; / Pusglāze aizvainojuma; / Pusglāze naida un dusmu. / Pagatavošana: / Visas sastāvdaļas ielej blenderī un labi sakul. (...) Pasniedz ar lidmašīnas biļetēm* (62). Skarbā ironija pat iezogas „tabu” tēmās. Protams, ne jau pirmo reizi dzejnieki aktualizē lietas, par kurām parasti publiski nerunā, bet Ieva Dāboliņa uzsver sabiedrības vienaldzību, nevis indivīda pārdzīvojumu. Liriskais „es” cenšas visām problēmām sniegt racionālu cēloņu un seku iztīrījumu: *Slepkavības atbalsta valsts, nekādi neatbals-tīdama / dzīvības saglabāšanu – ne morāli, ne fiziski. / Slaktiņu atbalstām mēs – sabiedrība, kura uzskata, ka / bērna nogalināšana pirms dzimšanas ir labāka...* (41). Liriskā „es” balss pozīcija ir divējāda, no eksistenciāli sāpīgas nots tā pāriet uz sentimentālu maigumu. Dzejkrājums ir papildināts ar melnbaltiem attēliem, kuros redzama Latvijas daba un iedzīvotāji. Atverot grāmatu, jāsastopas ar nostalgiju raisošu bildi: govus saimnieces padādā dodas mājās. Latvieša svētā govus...

Dzejkrājumā rezignēta sievietes un vīrieša mīlestība tiek aizstāta ar mīlestību pret Latviju. It sevišķi pēdējais dzejolis „Neraudi, Latvija, pagaidi”, atgādina pozitīvisma literatūras ietekmi ar pacilātu intonāciju, kura vēsta par darba prieku un gaišu nākotni: *Piecelies, Latvija, pasmaidī, / atgūto zemi / viņi ars /*

un tīriem sviedriem slacīs (113). Himnas monumentālajās noskaņās arī noslēdzas debijas krājums. Vieni dzejoļu krājumu *LIETA LR2* sauks par stereotipu pārpilnu ainavu, kurā latvietis nāk ar baltu lina kreklū; citi – par īsteno latvieša patiesības balsi, kad pašnāvniekam līdzī ir jāņem „godmanis”, – kur kliez par cilvēka vislielāko vājumu – vienaldzību līdz cilvēka nelaimē un bailēs no mainības. Bet kopumā dzejoļu krājums ir subjektīvs latviešu tautas likteņa atainojums pēdējos 20 gados. Un formas ziņā autorei pavisam noteikti labāk padodas īsas un kodolīgas domas, ko apstaro pietiekama ironijas deva: *še tev piģa – naša riģa / Riģa nav vaša / Riģa nav naša / Riģa nav Saša / Riģa ir paša* (95).

Anete Braufmane

Anetes Braufmanes recenzija pārņemta no Latvijas Universitātes literāro tekstu vietnes <www.ubisunt.lv> (2013.4.VII). Ieva Dāboliņa publicējusi stāstus „Zeķubiksēs” (*Latvju Teksti* 2011,4), „Olimpiāde” (*Jaunā Gaita* nr. 268) un „Cīlīte” (*Jaunā Gaita* nr. 272).

KAD ŠIRDSAPZIŅA KLUSĒ...

Arno Jundze. *Gardo vistiņu nedēļa*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2012. 135 lpp

Rakstnieka, žurnālista un literatūrzinātnieka Arno Jundzes asprātīgai un pagājušā gadsimta 90. gadu sākumu raksturojošai stāstu grāmatai dots apakšvirsraksts „Septiņi bandītu laika stāstiņi”.

Šķiet, potenciālajam šīs grāmatīņas lasītājam būtu vēlams pačukstēt priekšā, ka ar vārdiem „bandītu laiks” Jundze apzīmējis periodu, kad mūsu valsts beidzot atguva neatkarību un patstāvību. Autors šo nemierīgo laiku mēģinājis dokumentēt, vēstot par mūsdienās gandrīz vai neticamiem, taču 90. gadu sākumā pilnīgi iespējamiem atgadījumiem. Tēlaini izsakoties, šo septiņu stāstu kopsavilkums koši atklāts grāmatas vāciņa dizainā, kur attēlots Brīvības pieminekļis, taču ne jau tāds, kādu to skatām realitātē. Latvijas brīvības tēls – jauna sieviete – ar rokām saķērusi galvu (iespējams, šausminoties par savu tautiešu darbiem un nedarbiem), savukārt trīs zvaigznes novietotas viņai pie kājām.

ARNO JUNDZE

Gardo
vistiņu
nedēļa

SEPTIŅI BANDĪTU
LAIKA STĀSTIŅI

Līdz ar Padomju Savienības sabrukumu krietni saļodzījās arī iepriekš pieņemto uzskatu, vērtību un morāles sistēma. Šķita, ja jau beidzot Latvijā valda demokrātija, tad atļauts ir pilnīgi viss, precīzāk, viss, ko neaizliedz krimināllikums. Cilvēki sāka saprast, ko nozīmē vārds „bezdarbs” un kā tas ir, kad katru dienu ir jāēd kartupeļi, jo nekam citam gluži vienkārši neatliek naudas. Savukārt sev labu, materiāli nodrošinātu dzīvi izveidoja nevis gudrākie un godīgākie, bet gan viltīgākie, nekaunīgākie un izveicīgākie. Spekulēšana un lētticīgo tautiešu krāpšana, citiem vārdiem – finanšu afēras, kas padomju laikā tika ne vien publiski nosodītas, bet par ko pienācās reāls cietumsods, pēkšņi sāka plaukt vai uz katra ielas stūra un skaitījās gandrīz vai goda lieta: *Es biju pārdošanas dievs un guru! Polijā par grašiem iepirkta draža lētticīgajiem mulķa tautiešiem tika iesmērēta kā augstvērtīgs Šveices produkts, turklāt pārdots par cenu, kas pat mietpilsboniskajiem šveiciešiem šķīstu nepieklājīgi augsta* (85. lpp.).

Jāpiebilst, ka ne viss ir tik drūmi; viens no šiem septiņiem stāstiem – „Kā pensionētā skolotāja Minna Kārklis kriminālo autoritāti uzmeta” – beidzas veiksmīgi, kaut arī tā noslēgumam ir vairāk nekā grūti noticēt. Dažos no stāstiem konstatējama maģiskā jeb mītiskā elementa klātbūtne. Savukārt emocionāli visspēcīgākais šķiet grāmatas noslēguma stāstiņš „Gardo vistiņu nedēļa”, kad jaunai studentei it kā pati dzīve neviļus iemāca, ka lietas sev par labu var nokārtot, ja

pārguļ ar „īstajiem cilvēkiem”. Iekams stāstiņa varone, apķērigā lauku meitene Sanita nokļūst līdz šai atklāsmei, autors gandrīz vai ar ķirurga precizitāti iezīmējis viņas nākotnes ainu, kad cilvēkam ar augstāko izglītību – bakalaura grādu angļu filoloģijā kā viena no labākajām darba vietām būs vai nu lielveikals, vai arī benzīna uzpildes stacija, kur stundu stundas varēs strādāt par pārdevēju. Jautāsi – kāpēc tā? Te rakstnieks diemžēl aizmirsis piebilst, ka neatkarīgajā Latvijā gan skolas, gan arī augstāko izglītības iestāžu svešvalodu katedras, kur jaunam cilvēkam ar šāda līmeņa izglītību būtu atbilstoša darbavietā, gandrīz vai uz mūžīgiem laikiem „okupējušas” dāmas un arī kungi pensijas vecumā, kuri šā iemesla dēļ no valsts saņēma gan algu, gan pensiju. Savukārt tikko universitāti beigušam jauniešiem jāstājas bezdarbnieku rindās, jo viņam vieta neatrodas...

Rezumējot iepriekš sacīto, piebilstams, ka lielākā daļa Jundzes attēloto parādību šodienas Latvijā, paldies Dievam, vairs nav sastopamas. Cilvēki ir kļuvuši gudrāki, mācījušies gan no savām, gan, cerams, arī citu kļūdām.

Lāsma Ģibiete

LAISKO PRIEKU SKOLA

Frensiss Skots Ficdžeralds. *Skaistie un nolādētie*. Rīga: Daugava, 2011. 437 lpp.
No angļu val. tulk. Dagnija Dreika.

No I Pasaules kara beigām līdz lielās ekonomiskās krīzes sākumam gan Eiropas, gan ASV autoru darbos tika plaši attēloti trīs temati: „zelta jaunatne”, „zudusi paaudze” un džeza ēra – visspilgtāk Ēriha Marijas Remarka (Erich Maria Remarque, 1898-1970) un Ričarda Oldingtona (Richard Aldington, 1892-1962), kā arī amerikāņu Ernesta Hemingveja (Ernest Hemingway, 1899-1961), Frensisa Skota Ficdžeralda (Francis Scott Key Fitzgerald, 1896-1940), Ģetrūdes Steinas (Gertrude Stein, 1874-1946), Viljama Folknera (William Cuthbert Faulkner, 1897-1962) u.c. darbos.

„Zelta jaunatnes” pārstāvjus jo spilgti romānā *Skaistie un nolādētie* (*The Beautiful and Damned*, 1922.) atspoguļo lielais amerikāņu sapņotājs, „zudušās paaudzes” vadzaigzne, kā viņu dēvē vairāki masu mediji, ballīšu

karalis F. S. Ficdžeralds, viens no talantīgākajiem tā laika ASV literātiem – ar četriem pabeigtiem un vienu nepabeigtu romānu, vairākiem stāstiem, novelēm, esejām. Vislielāko lasītāju atsaucību izpelnījies romāns *Lielais Getsbija* (*The Great Gatsby*, 1925.), kas atrodams arī franču laikraksta *Le Monde* publicētajā 20. gs. 100 labāko grāmatu sarakstā. Šeit gan jāpiebilst, ka popularitātes ziņā neatpaliek arī Ficdžeralda romāns *Ir maiga nakts* (*Tender is the Night*, 1934.). *Skaistajos un nolādētajos* dzīves baudīšana un saldā neko nedarīšana ir atklāta visā pilnībā, tā, tēlaini runājot, salīdzināma ar laisko prieku skolu, kurā cits citu pārspēj visi Ficdžeralda darba varoņi. Jau sarakstīšanas gadā pēc tā motīviem tiek uzņemta kinofilma.

Romānu lasīt un uztvert, protams, ir daudz vieglāk, ja kaut virspusēji zina rakstnieka dzīvesstāstu un 20. gs. 20. gadu dzīvi ASV – t.s. džeza ēru, kad jauni ļaudis, kuri to finansiāli var atļauties, nododas karnevāliskam dzīvesveidam: diēdienībai, vētrainai uzdzīvei, ārišķīgām izpriecām, garām, bezsaturīgām, bezjēdzīgām sarunām. Šīs sarunas ir tik pārpausaulīgas, ka grūti izsekot līdz runātāju domu gājienam (visbiežāk tādēļ, ka tāda tur nemaz nav), vai arī gluži pretēji – ārkārtīgi piezēmas, piem., cik bieži un ilgi jāsauloļojas, lai tiktu pie optimālā iedeguma, jo tanī laikā modē bija saules peldes. Daudzi šīs „zelta jaunatnes” pārstāvji ilgi un pacietīgi gaida kāda bagāta radnieka nāvi, lai beidzot tiktu pie mantojuma. Un, juzdamies finansiāli nodrošināti, viņi pusdieno vislepnākajos restorānos, apmetas vissmalkākajās viesnīcās, ceļo pa kūrortiem, pērk visdārgāko apģērbu, mašīnas un dzērienus. Vienu vārdu sakot, tērē naudu uz nebēdu, nerēķinoties ne ar ko. Likt šiem ļaudīm mainīt savus ieradumus varētu tikai kaut kas ārkārtējs, pilnīgi neparedzams. Strādāt algotu darbu, apgādāt sevi un ģimeņi šķiet kaut kas pilnīgi neiedomājams. Vienu vārdu sakot, dzīve sit augstu vilni, taču neviens, absolūti neviens (vai varbūt kāds tomēr?) nespēj ieraudzīt šāda dzīvesveida bezjēdzību. *Mēs radījām Kristu, kurš varēja piecelt lepras slimnieku, un, lūk – savairojušies sirdzēja pēcteči, kuri tagad ir zemes sāls. Ja kāds spēj gūt mācību no tā visa – tad uz priekšu!* (252) – šos vārdus, sēdēdams uz stacijas ēkas jumta, kādā atklāsmes brīdī aizkapa balsī, kārtējai nedēļas nogales uzdzīvei beidzoties, romānā pauž Morijs Nobls. Viss iepriekš minētais pilnā mērā attiecināms uz darba centrālajiem varoņiem, žilbinošajiem skaistuļiem Gloriju un Antoniju.

Rakstniekam pašam tieši šāds dzīvesveids pārpārēm bija pazīstams līdz vissmalkākajām

niansēm – kopā ar savu dzīvesbiedri, neparasti skaisto Zeldu Seiru (Zelda Sayre Fitzgerald, 1900-1948). Nemitīgas balles, lietojot alkoholu zirga devās, skandāli, naudas šķiešana un daudzas citas trakulības viņiem bija tik labi zināmas, ka brīžiem ir grūti saprast, pa kuru laiku rakstnieks radījis savus ģeniālos darbus. Lasot *Skaistos un nolādētos*, itin bieži rodas izjūta, ka meistars tajā attēlojis ne vien savu laikmetu, bet arī pats savu un Zeldas dzīvi, piedevām zinot, ka sievas dienasgrāmatu viņš savos darbos ir pārakstījis veselām lappusēm.

Darba centrā ir jauns pāris – dievišķi skaista, jauna sieviete Glorija Džilberta no Kanzasitijas (Misūri štatā) un vecā miljonāra Ādama Dž. Petča mazdēls Antonijs Komstoks Petčs no Teritaunas. Viņi satiekas Ņujorkā, kad Glorijai ir 22, bet Antonijam – 25 gadi, un pēc pāris mēnešu pazīšanās, kas gan vairāk ir bezbēdīga, vietumis, galvu reibinoša uzdzīve, salaulājas. Tālāk visa romāna garumā seko abu laulības dzīves peripetiju atspoguļojums, bet ne tikai tas. Darbā sīki un smalki ir aprakstīta Antonija fiziskā un garīgā degradācija. Ja romāna sākumā viņam ir nedaudz pāri 20 un viņš ir skaists un iznēsīgs, tad romāna beigās viņam ir 33. Un šo vīrieti jau var saukt par graustu. Viņa tuvumā nepārtraukti atrodas ārsts. Bet pats galvenais – Antonijam beidzot pieder 30 miljoni. Šo laulāto pāri raksturot ir pat interesanti. Ne velti ir teiciens, ka skaistam skaista nelaime. Uz romāna varoni Gloriju tas attiecināms visā pilnībā. Apkārtējo uzmanības, apbrīnas un pat dievināšanas lutināta, visus tā laika iespējamus labumus viegli gūstošā jaunā dāma nav spējīga novērtēt reālo situāciju, kur nu vēl pieņemt kaut cik loģiskus lēmumus. Nav spējīga tāpēc, ka pati nemaz īsti nezina, ko vēlas. Glorijas iecienītākais teiciens, viņas dzīves moto ir *Man par visu nospļauties!* (202). Laulības ar Antoniju visdrīzāk ir nejauša sagādīšanās, jo ir radusies kvēlas mīlestības ilūzija. Kāpēc ilūzija? Glorijai, kurai vienmēr bijis pieejams viss, par īstām jūtām nav ne jausmas. Viņa ir kā liels, ļoti skaists bērns, kam līdz zināmam laikam (pirmajām krunciņām sejā) tiek atļauts un piedots absolūti viss. Regulāra ālēšanās restorānos, viesmīļu pazemošana katra visniecīgākā sadomātā iemesla dēļ, negausīga dzeršana un nepārtraukta smēķēšana iknedēļas nogales ballītēs, kas parasti ievēlkas uz vairākām diennaktīm, kuru noslēgumā pati vairs nespēj atcerēties, kā nokļuvusi mājās, un, protams, bezjēdzīga laika nosīšana pārējās dienās – tas viss un ne tikai tas Glorijai šķiet pilnīgi normāli.

20. gs. 20. un 30. gadi bija laiks, kad sieviete sevi sāka apzināties kā personību, krasi mainot iepriekšējos gs. valdošo attieksmi gan pret vīrieti, gan ģimenes institūciju, gan izglītošanos. Mainījās ne tikai sievietes uzvedība, bet arī ārējais izskats. *Šis laiks radīja jaunu sievietes tēlu – īsi mati, cigarete garā iemutī, sieviete vada auto. (...) Make-up bija kļuvis par istu brīnumu. Populāra bija iedegusi āda un laika pavadīšana pludmalē.* Glorijas dienasgrāmatā atrodams ieraksts, kas perfekti atspoguļo viņas uzskatus par vēlām ģimenes dzīves modeli: *Manējā būs ne-parasta. Tā nedrīkst, nevar būt tikai skatuve, tai jābūt pašai izrādei – spilgtai, skaistai, spožai, ko izrādīt visā pasaulē. Es atsakos veltīt savu dzīvi pēcnācējiem!* (148-149). Šis ieraksts izrādījās gandrīz praviētisks – Glorijas laulība patiesi izvērtās izrādē, diemžēl farsā. Un tā skatītāji bija ļaudis, kurus Glorija un viņas vīrs kļūdaini bija uzskatījuši par saviem draugiem. Savukārt Antonija dzīve līdz iepazīšanās brīdim ar drauga Ričarda Kermela māsiņu Gloriju bija veidojusies nedaudz citādi. Tā kā puisis jau bērnībā bija zaudējis abus vecākus, par viņa vienīgo aizbildni kļuva vectēvs – Amerikas Pilsoņu kara dalībnieks, Ņujorkas banķieru aprindām pietuvināts, veiksmīgs biznesmenis, kura kontā bija desmitiem miljonu dolāru. Studēt Hārvarda Universitātē pēc skolotāja ieteikuma, iespējams, bija vienīgais patstāvīgi pieņemtais lēmums Antonija dzīvē. Pēc tās absolvēšanas jaunajam vīrietim bija radies nodoms pievērsties rakstniecībai. Pirmās ievērojamās pārmaiņas jeb saldās dzīves sākums iezīmējās, viņam no Romas atgriežoties Ņujorkā, kad šis *samiegoties dievs* (54) atklāja, ka var dzīvot, arī neko nedarot. *Viņš nesāka neko, un – par spīti dažādu priekšstatu piesauktajai loģikai – tāda laiskošanās viņam darīja prieku* (20). Vēl jo vairāk – uz šādu izvēli romāna varoni mudināja arī apstākļi: mātes atstātais mantojums un vectēva obligācija, ko viņš saņēma reizi gadā – Ziemassvētkos. Neko nedarīšana izrādījās tik salda, ka diskomfortu neradīja pat tas, ka naudas allaž nedaudz pietrūka. Vienīgais mierinājums bija apziņa, ka vecais Petčs, cerams, drīz nomirs, un mazdēlam atstās milzu mantojumu. Pieņemot šādu dzīvesstilu par normu, brīvā laika kļuva pārlietu daudz un to prasīt prasījās ar kaut ko aizpildīt. Pavisam drīz Antonijs atklāja, ka nav nekā jaukāka par saviesīgiem vakariem, kas pavadīti smalku viesnīcu restorānos un bāros kopā ar draugiem. Sākotnēji alkohols tika lietots nelielās devās, bet visai drīz tā devas sāka kļūt nenormētas. Īpaši spilgti tas izpaudās pēc iepazīšanās ar Gloriju. Tagad jau nepārtrauktās izklaides neizbēgami negatīvi

sāka ietekmēt jaunā vīrieša lemtspēju, taču vēl aizvien viņā bija dzīva ilūzija, ka tiks sākts un paveikts kaut kas liels un nenovērtējams. Taču tad atgadījās kaut kas tik negaidīts, ka Glorijas un Antonija ierastajam dzīvesstilam ar ballēšanos un bezjēdzīgu naudas šķiešanu pienāca gals. Šis atgadījums bija kā ziens no skaidrām debesīm, tas uzskatāms par pagrieziena punktu romānā. Ir pienācis brīdis, kad skaistie kļūst nolādēti un laiskie prieki pamazām jāsāk aizmirst. Ar Gloriju un Antoniju notiek tas, kas tādos brīžos ir tikai loģiski: cilvēki, kuri tika uzskatīti par labiem draugiem, pamazām novēršas. Beidzot patiešām būtu jāsāk strādāt, bet tagad to jau vairs nespēj ne viens, ne otrs. Ar lielu blīkšķi izgāžas Antonija iecerētā rakstnieka un Glorijas iecerētā kinoaktrises karjera. Neizbēgams pavadonis jaunajā situācijā ir regulāri konflikti, neapmierinātība ar sevi un citiem. *Lūk, un šajā augusta rītā – pēc negaidītā Ādama Petča apmeklējuma viņi pamodās noguruši, pretīgi paši sev, vilušies dzīvē, spējīgi apjaust tikai vienu, visaptverošu sajūtu – bailes* (274). Abi klusībā apjauš, ka no purva, kur viņi stigst, var glābt vienīgi brīnums – tā nosaukums ir *vectēva mantojums*. Tagad cerības pie tā tikt ir minimālas. Ficdžeralds niansēti apraksta visus *elles lokus*, kuriem vairāku gadu garumā bija jāiziet cauri abiem romāna varoņiem. Problēmas risinājums ir gluži rakstnieka stilā – tas ir tik negaidīts, ka abi romāna varoņi vairs nav pat spējīgi izjust istu prieku un gandarījumu. Antonijs un Glorija ir sabrukuši gan fiziski, gan morāli tik ļoti, ka pat priedīgā ziņa par uzvaru tiesas prāvā un miljonu mantošanu neko vairs nespēj mainīt.

Vēstijot par Dagnijas Dreikas tulkojumu, jāatzīst, ka tas ir noslipēts līdz vissmalkākajam niansēm, tas ir vienkārši lielisks. Darbu palīdz uztvert neskaitāmās tulkotājas piezīmes un skaidrojumi, kas publicēti atsaucēs, jo mūsdienu lasītājs gluži vienkārši nezina daudzus no pag. gs. sākuma ASV kultūras dzīves notikumiem (izrādēm, mūzikliem u.c.) un ievērojamām personībām (to laiku rakstniekiem, aktieriem u.c.), kas amerikāņu lasītājam, iespējams, ir labi zināmi. Lieliska, niansēta, ļoti bagātīga ir Dreikas valoda. Lasot sajūsminājos par tādiem viņas tulkojumā lietotiem vārdiem kā *uzpījonis* (117), *kļaidot* (133), *rotāļas ar izsmējīgo laiku* (140), *tārpenes* (148), *vampīre* (186), *smīlātājs* (276), *nošļauts* (309), *allažībā* (311), *nobilī* (342) u.c.

Lāsma Ģibiete

ILMĀRA RUMPĒTERA ZĪMĒJUMU KOLEKCIJA

Jau starptautiski ievērotais, mums visiem labi pazīstamais *JG* vāku autors un savā laikā mākslinieciskais redaktors, dizainers, gleznotājs, grafiķis un portretu fotogrāfs Ilmārs Rumpēters izdevis grāmatas formātā savu pēdējos trīs gadus paveikto zīmējumu kolekciju. Grāmatai kvalitatīvs noformējums – debeszils spīdīgs vāks, 208 labas kvalitātes papīra lappuses. Ievadā mākslinieka meitas, kas arī ir gleznotāja un grāmatu ilustratore, detalizēts un sirsnīgs sava mākslinieka tēva dzīves portrets, kurā viņa īsumā apraksta viņa māksliniecisko izaugsmi, profesionālās dizainera darba gaitas Ņujorkā, kā arī ģimenes sadzīviskās un sabiedriskās aktivitātes.

Grāmatā sakopotie vienāda apjoma tušā darinātie zīmējumi ir it kā kādi sarežģīti, mistiski personīgi logo attēli, kuros mākslinieks piedāvā skatītājam atrast savu mākslas darba tulkojumu. Mākslinieka izdomas un fantāzijas plašums zīmējuma līniju un laukumu hieroglifos ir vienreizējs. Precīzā kompozīcija dizainā ir stingri plānota, un viņš zīmējumos ar to spēlējas kā labs komponists spēlētos ar to skrejām savā skaņu rakstā. Ilmārs nekur nav atļāvis brīvrokas nejaušību. Iedziļinoties zīmējumu pasāžu tulkojumos var atpazīt vienkāršotas dabas veģetācijas, kā arī vienkāršotas dažādu priekšmetu un

ģeometriskas formas. Pazīstot mākslinieka citus veikumus, biju sagaidījis vairāk erotikas, bet ja tā atrodama, tad tā paslēpta rafinētos zīmējuma rēbusos. Daži zīmējumi savā dizainā komponēti trīsdimensionāli, ar jaušamu perspektīvu. Apskaužama ir Ilmāra līniju elegance, kas atgādina tango dejotāja vijīgos soļus. Grāmatas vidus posmā mākslinieks zīmējuma laukumus iekļājis ar dažādām krāsu kombinācijām. Zīmējumos, kur laukumu iekrāsojumos lietots gandrīz visu krāsu spektrs, mazā formāta dēļ, tie kļūst paraibi un dizaina melnbalto skaidrību iznīcina. Darbu izbaudīšanu traucē arī tas, ka, grāmatu atverot, jāskatās uz diviem darbiem vienā laikā, sevišķi tas traucē krāsainajos nobildējumos. Mākslas albuma formāts – lielāks brīvais laukums ap zīmējumu un viena zīmējuma skatījums, ne vienlaikus divu, būtu ideālāka versija, bet tad no fondiem būtu jāpieprasa summas, kas tiem, tāpat kā māksliniekam, nav pa spēkam. Bet katrs Ilmāra Rumpētera mākslas cienītājs var, droši vien, darbus iegādāties oriģinālā versijā un, atsevišķi ierāmjot, baudīt mākslinieka veikumu ideālākos apstākļos, nekā tas ir grāmatas formātā iespējams.

Voldemārs Avens

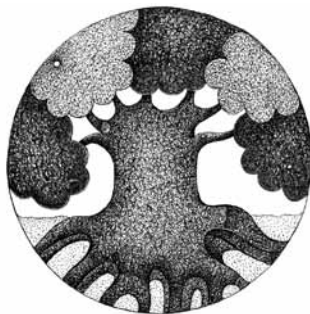
Mākslinieks un vairāku dzejkrājumu autors Voldemārs Avens ir ilggadējs *JG* redakcijas loceklis.

ERRATA

JG273 (26. lpp. 2. slejas 2. rindkopā, turklāt divās vietās!) negantnieki drukas velniņi stipri paildzinājuši komponista **Jēkaba Graubiņa** dzīvi – jābūt: (1886-1961), nevis (1886-1993).
JG274 (47. lpp.) mūsu redaktore **Lindas Treijas** sakopoto atsauksmju (par izstādi *Latviešu māksla trimdā*) ievadvārdi saplūduši kopā ar gleznotājas Sigitas Daugules vērtējošo spriedumu. 2. slejas 1. rindkopas beigās iestarpināms Lindas Treijas vārds vai vismaz iniciāļi: (It). Pastrādātas arī citas nešpetnības – *JG274:69* autore rakstam par malēniskajām izloksnēm ir **Dace Markus** (nevis Ina Druvieta). Jākoriģē arī pie veļiem aizgājušās valodnieces **Rasmas Grīslis** saņemtās balvas nosaukums 52. lpp.: **Kārļa Milenbacha balva** (nevis „Milenbacha/Endzelīna”, kādas nemaz nav).

JAUNĀS GAITAS

LABVĒLI

Zīm. Agnese Matisone

*Vendīgs auģa ozoliņš
Vendīgā kalniņā:
Vara saknes, zelta zari
Sudrabiņa lapiņām.*

LD 34 066, 12

Z E L T A (no \$500)

Amerikas Latviešu apvienība
Šigurds Brīvkalns
Šellija Ekmane
Rita Gāle
Andrejs Kīsis
Andrejs Ozoliņš
Andris Priedītis
Jautrīte Saliņa
Ilgvars Šteins
Latviešu kultūras biedrība TILTS
Kārlis Vasarājs
ANONĪMS – 1

S U D R A B A (\$100 - \$499)

Biruta Abuls
Pēteris Alunāns
Voldemārs un Irēne Aveni
Andrejs Baidiņš
Nikolajs Balabkins
Igoris-Ivars Balodis
Maija Bišmanis
Uldis Bluķis
Jānis Brežinskis
Ingrīda un Nikolajs Bulmaņi
Oļģerts Čakars
Laila un Pāvils Čakuli
Māra un Ojārs Celles
Vija Celmiņš
Juris Cilnis
Aina Dravnieks
Rita Drone
Jānis Eglītis
Līga Gaide
Richards Grigors
Lolita Gulbis
Vija Ilziņa
Ingrīda Jākobsone
Laima Kalniņa
Fred A. Keire
Dace Kezbers
Egīls Kronlins

Kazimirs Laurs
Ieva Lerchs
Maruta Lietiņa-Ray
Aija Medenis
Modris Mednis
Melburnas Latviešu biedrība
Lalita Muižniece
Sarma Muižniece Liepiņa
Guna Mundheim
Arturs Neparts
Ausma Matcate-Nonācs
Jānis Peniķis
Juris Petričeks
Jānis J. Pirktiņš
Ilze Plaudis
Gundars Pļavkalns
Guntis un Māra Plēsumi
Vilis M. Plinte
Helmi Rožankovska
Gerda Roze
Astra un Andris Rozes
Mārtiņš Saulespurēns
Alfreds R. Semeiks
Maija un Juris Šleseri
Ilona un Raimonds Staprāni
Rasma Stelps-Kiršteins
Zenta Stengels
Ruta Straumanis
Biruta Sūrmane
Miķelis Svilāns
Tupešu Jānis
Lauma Upelnieks Katis
Dagmāra Vallens
Pāvils Vasariņš
Zigrīda Vidners
Rasma Vītols
Vilis Vītols
Modris un Gita Zandbergi
Ģirts Zēgners
Gunars Zvejnieks
ANONĪMI – 2

B R O N Z A S (līdz \$99)

Ivars Antēns
Ritvars Asbergs
Adolfs Avens
Gundega Dāvidsone
Jānis Dimants
Lidija Dombrovska Larsena
Ligita Evans
Edīte Franklin
Ligita Galdiņa
Silvija Jones
Tija Kārkle
Liena Kaugara
Indulis Lācis
Jānis Langins
Dagmāra Lejnieks
George Liepiņš
Ieva Liepkaula
Modris Morozovs
Agate Nesaule
Valters Nollendorfs
Juris un Silvia Orles
Lilija Pencis
Dzidra Purmale
Ina Purviņa
Ausma Rabe
Vītolds Rācenis
Dzidra Razevska-Upāne
Austra Reine
Marga Reinholds
Jānis M. Riekstiņš
Silvija Rūtenberga
Aina Sikсна
Linda Treija
Leo Trinkuns
Māra Viksniņa
Aija Zichmane

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors:

Rolfs Ekmanis
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
Telefons/telefakss: 928-204-9247
rekmanis@gmail.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Galvenā redaktora vietnieks:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
Telefons: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Redaktori:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Silenieks, Juris Šlesers, Linda Treija,
Lilita Zaļkalne

Konsultanti:

Ingrīda Bulmane, Līga Gaide,
Tija Kārkle, Uldis Matīss, Andris Priedītis

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

Maketētājs: Juris Žagariņš

JG mājas lapa: <<http://zagarins.net/JG>>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz JG ir obligāta.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam.

PĒRCIET! DĀVINIET! ATBALSTIET!

Atsevišķa JG numura cena: \$10,-
(sākot ar nr. 264)

Rīgā pie Valtera&Rapas, Jāņa Rozes un LOM krietni lētāk. Bibliotēkās – par brīvu!

JAUNĀS GAITAS ABONĒŠANA:

Visās valstīs vienādi, atbilstoši
pastāvošajam valūtas kursam:

1 gads \$39,-

2 gadi \$76,- (USD)

Čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei,
uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS VAR ARĪ PĀRSŪTĪT ELEKTRONISKI:

Receiving Institution in the US

Correspondent bank in the US

US correspondent bank's routing #

US correspondent bank's address

(Šī informācija būs atkarīga no izsūtošās bankas!)

Intermediate Financial Institution

Alloya

Routing #: 271987635

4450 Weaver Pkwy, Warrenville, IL 60555, USA

Beneficiary Financial Institution

Latvian Credit Union

Routing #: 291074612

3152 17th Ave. S., Minneapolis, MN 55407

Beneficiary

Name: Jauna Gaita, Inc.

Account at Latvian Credit Union: #2001

Home address: 616 Wiggins Road, St. Paul, MN 55119, USA

JAUNO GAITU VAR ARĪ PASŪTĪT TĀ:

LATVIJĀ (maksājumi latos)

Māris Brancis

Pulkeža O. Kalpaka iela 28

Jelgava, LV-3001

e-pasts: <maris.brancis@inbox.lv>

Bankas kods: Swedbank LV28HABA000130A213871

Personas kods - 210147-10007

EIROZONĀ (maksājumi euro valūtā)

Lilita Zaļkalne

Himlabacken 10, Solna, S-170 78, Sweden

e-pasts: <lilita.zalkalns@tele2.se>

Bankas kods: Nosaukums „Ad Notam“

BIC code - NDEASESS

IBAN number - SE32 9500 0099 6018 0766 9708

... ZVIEDRIJĀ (tāpat Lilitai Zaļkalnei):

Pasta tekošais rēķins: Nosaukums „Ad Notam“

Postgiro konto nr 76 69 70-8

ANGLIJĀ (maksājumi britu mārciņās)

Māris Bite

107 Shelford Rd., Radcliffe-on-Trent

Nottingham NG12 1AU

e-pasts: <megabyte_data@compuserve.com>

AUSTRĀLIJĀ (maksājumi Austrālijas valūtā)

Imants Līcis

Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca „Rīga“

P.O. Box 457

Strathfield, NSW 2135

Tel.: 02 9744 8500; Mob.: 0405 013 575

e-pasts: <slb_riga@bigpond.com>

POETRY AND PROSE, LITERARY COMMENTARY. **Imants Auziņš** (1937-2013) was a prolific literary critic, translator, and, above all, a poet whose commitment to social responsibility and personal honesty inspired all Latvians. We mark his passing with eight poems selected from his life's work. ●●● **Dace Micāne Zālīte's** first collection of poetry was judged by Auziņš in our Spring 2012 issue to be equally rooted in her Latvian heritage as in her cultural milieu outside Latvia. We include two of her more recent poems. ●●● A young writer in Liepāja, Latvia, **Sabīne Košeļeva** conjures a sympathetic glimpse at the daily routine of an unexceptional working woman about town. ●●● **Anda Kubuliņa** compares and contrasts two poets, Māris Salējs, who made his literary debut in the mid-'90's, and Edvīns Raups, who came on the scene some ten years earlier. ●●● In her study of the creative life of Fricis Bārda (1880-1919), **Una Alksne** looks at some of the mythic "Imagined Worlds" projected through the romanticist poet's verse.

VISUAL ART. The artist responsible for the cover of this issue and of a somewhat surrealistic self-portrait on page 35 is **Ilmārs Blumbergs**. He was featured in an exhibit in Riga last fall. Our art editor Linda Treija describes the exhibit, and characterizes the artist as painter, scenographer, graphic artist, illustrator, philosopher and more. ●●● Treija enumerates eleven important younger generation artists who have made their careers outside Latvia, and describes their individual artistic achievements. We sample three of them in color photos: **Rita Grendze**, **Kārlis Rekevics**, and **Ilga Leimanis**. ●●● Our contributing editor Māris Brancis continues his account of the career of **Laimonis Mieriņš**, focusing on how a trip to Latvia in 1973 resulted in censure and ostracism from some émigré circles. ●●● Brancis, who himself has never been an émigré, also explains why he chooses to research the work of Latvian artists pursuing their careers abroad..

HISTORY, SOCIAL COMMENTARY AND ACTUALITIES. **Mārtiņš Lasmanis** continues commenting the diaries of Kārlis Egle (1887-1974) – his editorial work, his wide-ranging acquaintances in the literary community of his time, and his reactions to the historic upheavals he witnessed. ●●● In his continuing study of the history of witchcraft in Latvia, **Sandis Laime** delves ever more deeply into

the etymology of the words applied to the practitioners of that tradition. ●●● **Olga Procevska**, a doctoral degree candidate in Communications Science at the University of Latvia, gives a thoughtful, cogent answer to the question "Who are the Intellectuals?" ●●● In the latest installment of his history of international Latvian-language radio broadcasting in the latter half of the 20th century, **Rolfs Ekmanis** describes the work of some twelve freelancers at Radio Free Europe / Radio Liberty in Munich, Germany during the 70's and 80's. He highlights the contribution of **Dagmāra Vallena** (1928-2013). ●●● In "In a Few Words" our editors give the usual razor-sharp cultural overview, including a colorful look at last summer's 25th Latvian Song and 15th Dance Festival through the camera of **Indra Ekmane**. ●●● "Kiberkambaris" (cyberchamber) features a freely digressing conversation on Facebook, triggered by a reader's recommendation of **Pāvils Klāns' Rīga Retour** (1961), a book based on the tape-recorded experiences of two unnamed young émigré Latvians checking out the backside of the Iron Curtain in Riga at a time when many in their community deemed it traitorous to go there.

BOOK REVIEWS. **Anna Velēda Žigure.** *Viņi. Svešos pagalmos* (The Others. In Foreign Quarters), about the exile experience, is reviewed by Valters Nollendorfs and Astrīda Straumane Ramrath. ●●● **Ēriks Jēkabsons.** *Aizmirstie karavīri – ebreji Latvijas armijā 1918.-1940. gados* (Forgotten Soldiers – Jews in the Latvian Army 1918-1940) is reviewed by Franks Gordons. ●●● **Ieva Dāboliņa.** *LIETA LR2* (The Case of LR2), social criticism in verse (LR2 refers to the Russian-language program on Radio Latvia) is reviewed by Lāsma Ģibiete and Anete Braufmane. ●●● **Arno Jundze.** *Gardo vīstiņu nedēļa* (The Week of Tasty Chicken), stories from the '90's transition from soviet authoritarianism to "free capitalism", is reviewed by Lāsma Ģibiete. ●●● **Frensiss Skots Ficdžeralds.** *Skaistie un nolādētie* (Francis Scott Fitzgerald. *The Beautiful and Damned*) translated by Dagnija Dreika, is reviewed by Lāsma Ģibiete. ●●● **Ilmārs Rumpēters.** *Zīmējumu kolekcija* (Ilmārs Rumpēters' Collection of drawings) is reviewed by Voldemārs Avens.